

รุ่งอรุณ แห่งปวงชนชาวไทย ในยุควัทยาศาสตร์

งานบำเพ็ญกุศลอุทิศ

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธรรมสารเดร ป.ธ.๙)

อดีตเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕

เป็นปีที่ ๙

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961145970

๑๑ ๑๐

วันที่	๑๗ / ๑๑ / ๒๕๒๖
เลขทะเบียน	๑๐๔๑
เลขที่	๑๐๑
	๘๑๒๔๖๗
	๒๕๑๕

กรมการปกครอง

รุ่งอรุณ

แห่งปวงชนชาวไทย
ในยุควิทยาศาสตร์

งานบำเพ็ญกุศลอุทิศ

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธम्मสารเถร ป.ธ.๙)

อดีตเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕

เป็นปีที่ ๕

คณะวัดราชผาติการาม

พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ

(สงวนลิขสิทธิ์)

รุ่งอรุณแห่งปวงชนชาวไทยในยุควิทยาศาสตร์

ผู้เขียน ตรวจทานและเจ้าของลิขสิทธิ์ รศ.สุวรรณ เพชรนิล

ISBN ๙๗๔-๓๑๐-๑๐๔-๓

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕

จำนวนพิมพ์ ๕,๕๐๐ เล่ม

เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์

(วิน ธรรมสารเถร ป.ธ.๕) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม กรุงเทพฯ

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา ๓๑๔-๓๑๖ ปากซอยบ้านบาตร

ถนนบำรุงเมือง กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

ทรงสร้งน้ำ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์

(วิน ธรรมสารเถร ป.ธ.๙)

วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

สมเด็จพระนางเจ้าฯ สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

สร้งน้ำสงกรานต์ ณ โรงพยาบาลศิริราช

วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๘

คำนำ

คณะพุทธบริษัทวัดราชผาติการาม มีสมานฉันท์บำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย
เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (วิน ธมฺมสารถ ป.ธ. ๕) อดีตเจ้าอาวาสวัดราช-
ผาติการาม ซึ่งมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นปีที่ ๕ ในปีนี้

สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ทรงพระกรุณารับงานนี้ไว้ในพระ
บรมราชานุเคราะห์มาทุกปี ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น

ในโอกาสเดียวกันนี้ ทางวัดได้บำเพ็ญกุศลอุทิศพระเถระบูรพาจารย์
ตลอดถึงผู้สร้างและผู้อุปถัมภ์วัดนี้ในอดีตทุกท่านด้วย

ปีนี้ทางวัด ผู้เคารพนับถือ และคณะศิษย์เจ้าพระคุณสมเด็จพระ
พิมพ์หนังสือ “รุ่งอรุณแห่งปวงชนชาวไทยในยุควิทยาศาสตร์” เพื่อเทิดพระเกียรติ
พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย และเพื่อบูชาพระคุณเจ้าพระคุณสมเด็จพระ
บรมณาการ และเป็นทีระถึถงงานประจำปี หวังว่าจะมีประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างมาก

คณะสงฆ์วัดราชผาติการาม ขออนุโมทนาพระคุณกุศลและขอถวายพระ
พรให้ทรงพระเจริญในพระสิริราชสมบัติยืนนาน

ขออนุโมทนาทุกท่านที่ได้ร่วมบำเพ็ญกุศลกรียาในทุกฝ่าย ขอให้ทุกท่าน
จงประสบแต่ความสุขสวัสดิ์ โดยทั่วกัน

(พระเทพกิตติเมธี)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม คุณิต กทม.

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕

หน้าว่าง

เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้า

คณะศิษย์เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ส่วนใหญ่มิได้มาจากครอบครัวมั่งคั่งจากต่างจังหวัดมาในช่วงเวลาสงครามบ้างหลังสงครามบ้าง ความฝืดเคืองปกคลุมอยู่ทั่วไป มีปัญหาทั้งทางคมนาคม เศรษฐกิจ และสถานศึกษา

ท่านอาจารย์มีอิทธิพลกว้าง มีศิษย์มาฟังบุญจากหลายจังหวัด เช่น จากราชบุรี ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ยะลา ตรัง ภูเก็ต และบางรายจากนครราชสีมา ขอนแก่น ร้อยเอ็ด โดยที่ใครคิดไม่ถึง ทั้งนี้ในเวลาที่แตกต่างกัน อยู่กันด้วยความจำกัดใช้กระแสไฟฟ้าเพียงคูหนึ่งสือเท่านั้น

คณะศิษย์ในความดูแลของท่านอาจารย์โดยตรงประมาณ ๕-๑๐ คน ในจำนวนศิษย์ทั้งวัดประมาณ ๕๐ คน ในขณะที่พระณรมีถึง ๗๐-๘๐ รูป ซึ่งภายหลังได้เป็นเจ้าคุณเป็นพระครูสัญญาบัตร ทำประโยชน์แก่พระศาสนาหลายรูป โดยเฉพาะศิษย์คฤหัสถ์ไม่มีสิทธิ์ล่วงเกินที่อยู่ของพระณรมิเลย ส่วนใหญ่เข้าศึกษาต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และขยายถึงประธานมิตรและเกษตรศาสตร์ในภายหลัง

ท่านอาจารย์เปี่ยมด้วยเมตตากรุณา ศิษย์ที่เป็นพระณรมอบนกุฏิ ส่วนศิษย์คฤหัสถ์อยู่ได้ถุนกุฏิ หรือสละสร้างที่อยู่ให้หลังกุฏิบ้าง ในลักษณะแบ่งกันอยู่ มีพระเป็นเปรียญ ๕ ประโยคถึง ๔ รูป ในเวลาใกล้เคียง มีพระทรงปาฏิโมกข์ถึง ๕ รูป มีพระจากต่างประเทศมาศึกษา เช่น จากชิเบต บังกลาเทศ เวียดนาม และเกาหลี บางรูปจากวัดใกล้เคียง เลิกเรียนฉันทเพลแล้วกลับวัด

คณะศิษย์ปลื้มใจที่ได้เห็นอุบาสกอุบาสิกาในระดับผู้ใหญ่มาฟังพระธรรมเทศนาเต็มศาลาและฉันทเพลในบางวัน ท่านเหล่านั้นสร้างกุฏิถวายเป็นหลัง ๆ จนหมดพื้นที่วัดที่จะสร้างได้ และที่น่าปลื้มใจมากที่สุด เมื่อทราบข่าวข้าราชการสำนัก

สารบัญ

คำนำ	ก
เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้า	ค
สารบัญ	จ
บทนำ	ด
วันมหาปวารณา	ฉ
โดยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ฐมฺมสารเถร ป.ธ. ๘)	
อดีตเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม	
พระราชประวัติพระจอมเกล้าฯ	๘
พระจอมเกล้าฯ กับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม)	๑๑
ทรงปฏิรูปพระศาสนา	๑๔
พระพุทธ – พระธรรม – พระสงฆ์ เป็นรัตนะ	๑๖
लगรายของกรุงศรีอยุธยา	
กรรมของสังสารวัฏ	๒๑
วีรกรรมค่ายบางระจัน	๒๓
การกอบกู้กรุงศรีอยุธยา	
สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี	๒๗
สมัยรัชกาลที่ ๑	๓๓

สมัยรัชกาลที่ ๒	๓๔
สมัยรัชกาลที่ ๓	๓๔
อุบัติการอรุณคະ (แสงเงินแสงทอง)	
นัยของการครองราชสมบัติ	๓๕
การปฏิรูปพระศาสนา	๔๑
ทรงพบพระปฐมเจดีย์	๔๘
ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง	๔๕
โรงพิมพ์คนไทยแห่งแรก	๕๑
ความจำเป็นในการเสวยราชสมบัติ	๕๒
ทรงสถาปนาพระสงฆ์	๕๔
ทรงค้ำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา	๕๗
ทรงปฏิรูปหน่วยราชการ	๕๘
ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ	
การเสด็จประพาสต่างประเทศ	๕๕
พระราชไมตรีกับประเทศในยุโรป	๖๐
สัมพันธ์ทางการทูตกับอเมริกา	๖๒
พระราชทานกำเนิดสิ่งแรกในประเทศไทย	
กำเนิดเครื่องราชอิสริยาภรณ์	๖๕
กำเนิดธนาคาร	๗๐
กำเนิดธนบัตร	๗๑

รุ่งอรุณแห่งรถไฟไทย	๓๔
กำเนิดวันมหาจักรี	๓๖
กำเนิดวันเฉลิมพระชนมพรรษา	๓๕
กำเนิดพระราชพิธีพืชมงคล	๘๑
กำเนิดโรงสีข้าว	๘๖

บางส่วนของพระราชกิจในรัชสมัย

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนและขุดคลอง	๕๐
พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนา	๕๓
วัดที่ทรงสร้างและทรงบูรณะในกรุงเทพฯ	๕๕
วัดที่ทรงสร้างและทรงบูรณะในต่างจังหวัด	๕๘

พระอัจฉริยภาพที่ชาวโลกสดุดี

พระอัจฉริยภาพทางวิทยาศาสตร์	๑๐๓
ปัญหาที่ควรพิจารณา	๑๐๕
ชาวอินเดียสำนึก	๑๒๐
ชาวยุโรปสำนึก	๑๒๒
ความเป็นปราชญ์ทางอักษรศาสตร์	๑๒๓

พระราชนิพนธ์ทั้งพระคาถาและร้อยแก้ว

บทสวดมนต์ต่าง ๆ	๑๓๕
บททำวัตรเช้า	๑๕๕
บททำวัตรเย็น	๒๑๓

พระราชทานพระพร	๑๘๔
พระราชปรีจฉินวาท	๑๘๕
คำชี้แจงการแปลพระราชนิพนธ์	
คำชี้แจงบางส่วน	๒๒๕
เทิดพระเกียรติทางวิทยาศาสตร์	๒๓๕
ประทีปส่องฟ้าไทย	๒๕๑

๒๐๒๐๑๑๑๑

รุ่งอรุณ

แห่งบวงชนชาวไทย

ในยุควิทยาศาสตร์

บทนำ

การกล่าวถึงพระราชประวัติบางส่วนของ **สมเด็จพระปรมนทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า รัชกาลที่ ๔** และพระอัจฉริยภาพบางส่วนของพระองค์ตามหลักฐานที่ปรากฏท้ายเล่มนี้ ถือว่าเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตภาค ๒ ที่ได้ผ่านมรณภัยมาด้วยความเพียรสุดกำลัง

จากการพบเรื่องต่าง ๆ ที่เริ่มรุ่งอรุณขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ และจากการพยายามแปลพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดทัศนคติขึ้นในห้วงความคิดว่า ล้วนเป็นกระจกพิเศษที่ฉายถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์อย่างแท้จริงว่า ทรงเข้าถึงสารธรรมคัมภีร์ภาพและความวิจิตรในการใช้ภาษา พระอัจฉริยภาพนั้นมีอาณาภาพแผ่ปกป้อง แผ่นดิน-

° คำว่า พระปรมินทร (ปรม+อินทร) เป็นคำที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑,๓,๕,๖,๗,๘ คำว่า พระปรเมนทร (ปรม+อินทร) เป็นคำที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒, ๔, ๖, ๘

วัฒนธรรม-ศาสนา และคนไทยทั้งผองไว้กับอภิสภาพ หาไม่แล้วใครจะ
ประกันได้ว่า ฟากตะวันออกและฟากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เส้น-
เลือดใหญ่ของแผ่นดินจะเป็นของใคร ในเมื่อบางประเทศเพียงแต่เขาอ้างว่า
พวกมันไม่รู้เรื่อง ก็ส่งเรือรบเข้ายึดครองเสียแล้ว

ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสทันเห็นพระองค์ แต่ความซาบซึ้งในพระ-
อัจฉริยภาพนั้นสุดประมาณ ถึงอย่างไรก็ปลื้มใจอยู่ว่า ได้อุปสมบท
ณ พัทธสีมาวัดบวรนิเวศวิหาร โดย สมเด็จพระหลวงวชิรญาณวงศ์
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า (ขึ้น สุจิตฺโต) ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ มีโอกาส
ทำวัตรสวดมนต์ภายในพระอุโบสถเป็นครั้งคราว ซึ่งเป็นสถานที่เคย
ทรงสร้างสมพระราชอุปนิสัย เพื่อธรรมาภิสมัย (การบรรลุธรรม)
ในอนาคตกาล

จากการสูญเสียกรุงศรีอยุธยา พระพุทธศาสนาพลอยบอบช้ำ
อย่างมาก เหมือนคนป่วยหนักและนาน หากพระองค์มิได้ทรงฟื้นฟู
พระพุทธศาสนาโรคดำค่าของชาติจะเป็นอย่างไร เมืองไทยจะยังถูกมอง
ว่าสมควรเป็นที่ตั้งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกอยู่หรือ เมื่อมา
บวกกับวัตถุนิยมในยุคปัจจุบันเข้าไปอีก จะมิกลายเป็นคนป่วยหนักและ
หนักมากขึ้น เมื่อบริโภคอาหารแสลงโรค และต่างชาติยึดครองเข้าไปอีก
ทำให้สุดที่จะคาดคิดว่า เราจะยังเป็นไทยแลนด์หรือตายแลนด์กันแน่

แน่นอนว่า สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมักจะมองไม่เห็น เหมือนผู้สูงอายุ บางท่านหาคืนสอที่หนีบกับหูหรือหลงหาแว่นที่หน้าผากของตนเอง เครื่องเพชรต่างๆ ที่ประดับอยู่กับตัว คนอื่นต่างหากที่เห็นความแพรวพราวของเพชรนั้น ชาวยุโรปเขาเห็นว่าเมืองไทยมีเพชรน้ำหนึ่งมานานแล้ว แต่คนในประเทศต่างหากที่ไม่เห็น คนอยู่ในโลกมองไม่เห็นบรรยากาศของโลกโดยรวมว่าเป็นอย่างไร นักอวกาศสามารถมองเห็นได้ทั้งหมด โพรดชำระดวงตาให้สะอาดออกจากแรงดึงดูดต่างๆ และมองเถิด จะเห็นว่าทรงมีพระอัจฉริยภาพอย่างไร เพราะปัจจุบันโลกวิทยาศาสตร์ นิยมคิดใหม่และทำใหม่กันแล้ว

ประสิทธิภาพทางสายตาของข้าพเจ้าเพียงแค่มองเห็นประกายดวงดาวเท่านั้น ไม่ชัดเจนเหมือนสายตาบางท่านที่มองดาวด้วยกล้องดูดาวโดยตรง แต่ก็ปลื้มใจว่าได้เห็นประกายดาวแล้ว น่าจะดีกว่าทำเหมินไม่มอง โอกาสที่จะศึกษาดวงดาวตามระบบดาราศาสตร์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ความสามารถในการเขียนและสายตามีอยู่อย่างจำกัด หนังสืออ้างอิงก็ใช้เฉพาะที่มีอยู่เป็นส่วนตัว ภายหลังทราบว่าพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง มีอยู่ในสวคมนตรีแปลฉบับคณะสงฆ์ แต่มิได้นำมาตรวจสอบอีกเพราะปลงใจว่าเขียนจบแล้ว ถ้าส่วนใดถูกมองว่าเป็นคนศีรษะสับสนนอกครู ขอได้โปรดคิดว่ามีไฉ่เจตนา และโปรดคิดว่านั่นคือรอยหมองบนหน้าเพลิงที่กระทบกับก้านไม้ขีดไฟ แสงสว่างที่เกิดขึ้นส่องประกายเพชรน้ำจะคุ้มกันแล้ว

อีกประการหนึ่ง การเขียนรุ่งอรุณนี้ เติมไม่ประสงค์ให้เป็นหนังสือทางวิชาการ จึงมิได้ทำเชิงอรรถบอกที่อ้างอิงให้ครบถ้วน เมื่อผู้หวังดีทักท้วงจึงทำได้เพียงบางส่วนเพราะสายตาไม่อำนวยให้ติดตามค้นคว้าอีก ท่านผู้รู้ย่อมทราบดีว่าหลายตอนมิใช่สำนวนส่วนตัว อย่างไรก็ตามคิดว่า รุ่งอรุณนี้สำเร็จด้วยพลังกาย-ใจ พลังความอุตสาหะพยายาม พลังสติปัญญาวิจารณ์ญาณ และพลังของนัยธรรมที่ศรัทธาที่มีขอถือเป็นมหัศจรรย์การะ (สักการะมีค่ายิ่ง) ในชีวิตนี้แล้ว แม้ทราบอยู่ว่ามีสาระหลายประเด็นที่ยังมิได้เขียน ขอละไว้เพื่อเป็นโอกาสท่านผู้อื่นเขียนบ้าง โดยคิดว่าหนังสือเล่มเดียวจะให้สมบูรณ์ทุกอย่างเหมือนหลายเล่มในห้องสมุดมิได้

ขอน้อมเกล้าฯ บูชาพระมหากษัตริย์คุณแห่งพระองค์ผู้จอมปราชญ์
ทั้งทางพระธรรมศาสตร์และวิทยาศาสตร์พระองค์นั้น ที่ทรงเป็นอรุโณทัย
แก่ชาวไทยทั้งมวล

ขอน้อมบูชาพระคุณแห่งเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาลวงวชิรญาณ
วงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สุจิตฺโต (ม.ร.ว.ชื่น นพวงศ์) วัดบวรนิเวศ
วิหาร องค์พระอุปัชฌาย์ ที่ทรงภักดีต่อพระธรรมวินัยอย่างมั่นคง

ขอบูชาพระคุณแห่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์
(วิน ธรรมสารเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม ผู้ให้ความร่วมมือ

และตกแต่งชีวิตให้ด้วยความกรุณา ซึ่งได้นำพระธรรมเทศนาเรื่อง
“วันมหาปวารณา” มาเป็นประทีปส่องนำในรุ่งอรุณนี้

ขอบูชาพระคุณแห่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพย-
นิภา องค์อุปถัมภ์ฯ ที่ทรงมีพระกรุณาในอดีต พระองค์เดียวกับที่ทรง
อุปถัมภ์เจ้าพระคุณสมเด็จพระเทพรัตนวชิรมหาราช อดีตเจ้าอาวาส
ที่สร้างและบูรณะวัดตรีทศเทพ

และขอบูชาพระคุณ อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ผู้สอนให้รู้จักมอง
ความวิจิตรของพุทธธรรมในแง่มุมต่างๆ ตลอดถึงท่านผู้มีพระคุณน้อย
ใหญ่ทุกท่านด้วย

ผู้เขียนมีความรู้สึกซาบซึ้งถึงนักหนา ที่ได้อ่านพระราชนิพนธ์ของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชปิโยรสที่ทรงรัก ทรง
ใกล้ชิดสมเด็จพระบรมราชชนก ที่สำคัญที่สุด คือ ทรงทราบพระราชดำริ
พระราโชบายต่างๆ และทรงสานต่ออย่างรวดเร็ว

จากการอ่านพระราชนิพนธ์นั้น ผู้เขียนมั่นใจว่า พระธรรมเทศนา
วันมหาปวารณาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ และข้อเขียนต่างๆ
มิได้ผิดเพี้ยนนอกกรอบพระราชนิพนธ์นั้นแต่อย่างใด จึงมิได้ขออนุญาต
วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม เพื่อคัดลอกไว้ในรุ่งอรุณนี้ ท่าน
ผู้สนใจโปรดติดตามเพื่อเสริมความมั่นใจต่อไป

ผู้เขียนคิดว่า พระราชานิพนธ์รัชกาลที่ ๕ เป็นจุดเด่นในฉบับวัด
ราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ฉันทิ พระราชานิพนธ์ภาษาบาลีและการ
เข้าใจปัญหาต่างๆ เป็นจุดเด่นในรู่งอรุณฯ นี้ ฉันทิ

ทั้งนี้ ด้วยความสำนึกเห็นคุณค่า ในพระราชานิพนธ์ พระนิพนธ์
และข้อเขียนต่างๆ ที่กล่าวอ้างอิงด้วยหัวใจทั้งหมดแล้ว ท่านผู้สนใจ
ความพิสดารโปรดติดตาม

อนึ่ง ท่านผู้กรุณาให้คำปรึกษาในแต่ละด้าน ทำให้หนังสือนี้
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงขอขอบพระคุณไว้เป็นอย่างยิ่ง ณ ที่นี้

ด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

รองศาสตราจารย์สุวรรณ เพชรนิล

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕

วันมหาปวารณา

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ฐมฺมสารเถร ป.ธ. ๘)

แสดงในวันมหาปวารณา วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

ณ ศาลากวีประดิษฐ์ธรรมสภา วัดราชผาติการาม

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

พุทฺธํ นม รตนญฺตสรีรจิตฺตํ

ธมฺมํ นม รตนญฺตวิสุทฺธิสํ

สงฺฆํ นม รตนญฺตสุลลิติฏฺฐินฺติฯ^๒

บัดนี้ จะได้วิชันาพระธรรมเทศนา ว่าด้วยการนอบน้อมพระรัตนตรัย เป็นเครื่องเตือนใจท่านพุทธศาสนิกชน ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ให้รำลึกถึงพระคุณแห่งพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์

หนึ่งวันนี้ เป็นวันมหาปวารณาออกพรรษาแห่งพระภิกษุสงฆ์ ผู้จำพรรษาครบไตรมาส ๓ เดือน ตามพระวินัยนิยมพุทธานุญาตแล้ว และวันนี้คล้ายกับวันพระบรมราชสมภพ^๓ และเสด็จสวรรคต^๔ แห่ง

^๒ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สวคมนาถฉบับหลวง,

โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

^๓ การถือกำเนิด, เกิด

^๔ การสิ้นชีวิต, ตาย

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เมื่อถึงวันเช่นนี้ พุทธบริษัทโดยเฉพาะคณะสงฆ์ในวัดธรรมยุตทั่วประเทศได้พร้อมกันถวายความเคารพด้วยสักการะบูชา เมื่อถึงเวลาวัดใดสามารถก็นำเพ็ญกุศลอุทิศถวายเป็นพิเศษ ที่ไม่สามารถจะประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นได้ หลังจากทำพิธีปวารณา^๔แล้ว ได้กล่าวคำถวายพระราชกุศลแด่พระองค์เป็นนิจประจำทุกปีมา

ท่านพุทธศาสนิกชน จึงควรทราบพระราชประวัติแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นอนุสติฐาน^๕เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกความเคารพนับถือในพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงพระนามว่า เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ฯ เมื่อพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา จึงได้ทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตามขัตติยราชประเพณีที่มีว่าเจ้านาย ซึ่งมีพระชนมายุครบ ๒๐ ต้องได้ทรงผนวชเสียคราวหนึ่งแล้วแต่โอกาส บ้างพระองค์แม่เสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็ยังหาโอกาสเสด็จออกทรงผนวชบำเพ็ญสมณธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงผนวชในปลายรัชกาลที่ ๒

^๔ กระทำพิธีกรรมออกพรรษา, เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้

^๕ ที่ตั้งการระลึกถึง

ตามประวัติว่า เมื่อทรงผนวชแล้วประมาณ ๑๕ วัน รัชกาลที่ ๒ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคตด้วยพระประชวร ทรัสไม่ได้ ไม่ได้มอบราชสมบัติแก่ท่านผู้ใด ข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นเสนาบดี อาณาประชาราษฎร์ พระสงฆ์ จึงพร้อมกันอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ พระองค์ท่านทรงพิจารณาเห็นว่าเมื่อครบ ๓ เดือนแล้วจะลาผนวชออกไปอย่างที่ท่านในพระราชวงศ์เคยปฏิบัติ โดยเหตุที่พระองค์ท่านเป็นเจ้าฟ้าราชโอรส มีฐานะที่จะได้รับราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่ทรงเห็นว่าลาผนวชออกไป อาจจะเป็นที่ระแวงสงสัยแก่ทางราชการ และคงไม่สามารถจะบำเพ็ญพระราชกรณียกิจให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนาได้ พระองค์จึงทรงอยู่ในสมณเพศต่อไป

มีเรื่องเล่าว่าเมื่อทรงผนวชแล้วมาประทับ ณ วัดมหาธาตุ ทรงปฏิบัติอุปัชฌาย์วัตร^๑ ครบ ๓ วัน ตามพระวินัยนิยม แล้วเสด็จมาประทับ ณ วัดราชาธิวาสวิหาร เพื่อทรงเรียนสมถวิปัสสนา เพราะวัดราชาธิวาสวิหารเป็นวัดวิปัสสนามาแต่โบราณ มีชื่อเสียง มีคนเคารพนับถือ ครั้นเมื่อเสด็จมาประทับอยู่ในวัดราชาธิวาสแล้ว ได้ทรงเรียนสมถวิปัสสนา คือเรียนกรรมฐานกับเจ้าอาวาส ดูเหมือนจะมีชื่อเป็นพระราชาคณะ^๒ว่า พระปัญญาพิศาลเถร เมื่อทรงสอบสวนได้ถามวิธีบำเพ็ญกรรมฐานและ

^๑ ข้อควรปฏิบัติแก่พระอุปัชฌาย์

^๒ สมณศักดิ์ตั้งแต่เป็นเจ้าคุณขึ้นไป

สอบสวนใต้ถามพระธรรมพระวินัย พระอาจารย์ผู้บอกกรรมฐานก็เป็นแต่ว่าไม่ทราบ แต่พระบูรพาจารย์ท่านสอนสืบๆ กันมาอย่างนี้ เมื่อไม่ได้ความรู้เพิ่มเติมตามที่ทรงต้องการ จึงทรงพิจารณาเห็นว่าพระพุทธศาสนาในเมืองไทยน่าจะล่อแหลมอันตรายเหมือนต้นไม้อั้วที่รากขาดเกือบจะหมดแล้ว เพราะฉะนั้นพระองค์ท่านจึงเสด็จกลับไปประทับ ณ วัดมหาธาตุ อีกเป็นวาระที่ ๒ และทรงศึกษาพระปริยัติธรรมจนมีความชำนาญสามารถเข้าแปลในสนามหลวงได้ คราวเดียวได้ถึง ๕ ประโยค

มีเรื่องเล่าว่าเมื่อทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมหน้าพระที่นั่งใน รัชกาลที่ ๓ ทรงแปลประโยค ๓ ได้ กรรมการให้แปลประโยค ๔ ต่อไป ทรงแปลประโยค ๔ ได้อีก กรรมการก็ให้แปลประโยค ๕ อีกต่อไป ก็คงแปลได้อีก และกรรมการจะให้แปลประโยค ๖ เจ้ากรมสังฆการีในสมัยนั้นดูเหมือนเป็นเจ้านายทรงพระนามว่า กรมหมื่นรักษรรณเรศ^๑ ทักขึ้นว่าจะปล่อยกันไปถึงไหน เสียงนี้เข้าพระกรรณจึงถวายหนังสือคืนแก่กรรมการ ไม่ทรงแปลอีกต่อไป พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงว่าอะไร ตั้งแต่นั้นมาพระองค์ก็มีความรู้แตกฉานเฉลียวฉลาดโดยเฉพาะในทางภาษาบาลี ได้เป็นกรรมการสอบบาลีสสนามหลวงทุกครั้ง

^๑ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ กล่าวว่าเป็นกรมหลวง ถูกถอดยศเป็นหม่อมไกรสร เพราะมีความผิดมาก และถูกประหารชีวิตด้วยด้วยท่อนจันทน์ ที่วัดปฐมคงคา ส่วนบริวารใกล้ชิดถูกนำไปประหารชีวิตที่วัดอื่น.

มีเรื่องเล่าว่าครั้งหนึ่งที่ประชุมแปลประโยคบาลี นักเรียนแปลประโยค ๓ แปลศัพท์ว่า นิสีทิ นั้งแล้ว อาสเน ในอาสนะ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทักว่าไม่ถูก ต้องแปลว่า อาสเน เหนืออาสนะ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) ซึ่งสมัยนั้นยังไม่ได้เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้อธิบายว่านั้งในอาสนะ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทักขึ้นว่า นั้งในอาสนะก็ต้องฉีกแล้วคลุมศีรษะเข้าไปสิ หมายความว่า นั้งในที่ก็ต้องอยู่ในอาสนะให้อาสนะคลุมตัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้แปลว่า เหนืออาสนะคือบนอาสนะ แต่ก็ไม่ว่าอะไร ในที่สุดก็ต้องยอมตามสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) แต่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) เกิดปฏิกิริยา กล่าวขึ้นว่า ถ้าไม่เกรงพระราชหฤทัยในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าแล้ว จักไม่เดินมาเป็นกรรมการให้มันร้อนตีน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบก็ไม่ทรงถือพุดอย่างธรรมดาว่าสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) จะทำร้ายพระองค์ท่าน ก็หลุดลาออกจากเป็นกรรมการสนามหลวงตั้งแต่บัดนั้นมา

จำจะต้องเล่าต่อไปว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ขึ้นเสวยราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน รัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) ซึ่งยังมีได้เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ร้อนตัว เกรงว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงผูกพยาบาท จึงพยายามหนีจะไปลังกา แต่สมัยก่อนเดินทางลำบาก ไปไม่ได้ในวันสองวัน ในเดือนสองเดือน ก็ไปได้แค่จังหวัดเพชรบุรี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เจ้าหน้าที่ไปตามตัวมา

ได้ และทรงตั้งให้เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกตั้งแต่บัดนั้นมา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) ท่านนี้กว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เป็นนักธรรมแท้ไม่ทรงผูกพยาบาทอาฆาต แก่ใคร แม้ตัวท่านเองซึ่งไม่พอใจกันมาในครั้งหนึ่ง แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงนึกไม่ทรงผูก ทรงลืมเสียได้เป็นบัณฑิตแท้ในพระพุทธศาสนา จึงได้แต่งคาถาถวายพระพรราชตระกูลซึ่งขึ้นต้นว่า

ย ยั เทวมนุสสุทานัน

มมงคลตถุทาย ภาสิตํ

ตสุส ตสุสถานุภาวน

โหตุ ราชกุณ สุขํ

ดังนี้เป็นต้น ให้เจ้าหน้าที่พระราชวังถวายขึ้นไป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้ในสวดมนต์ฉบับหลวงและโปรดให้สวดในพระราชพิธีตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงบัดนี้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักปราชญ์ทั้งทางภาษาบาลีทั้งทางภาษาต่างประเทศเช่น ภาษาอังกฤษ ในสมัยนั้นถ้ามี ราชการเกี่ยวกับภาษาอังกฤษ ทำสัญญาฉบับนานาประเทศหรือหนังสือ ได้ตอบกับต่างประเทศที่เป็นภาษาอังกฤษ ทราบว่าทางราชการต้องส่งมาถวายให้ทรงตรวจก่อน เมื่อทรงตรวจเสร็จแล้วจึงจะใช้ติดต่อกันได้ ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับไปประทับวัดมหาธาตุแล้ว ทรง

เรียนพระปริยัติธรรมจนได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค^{๑๑} และในคราวหนึ่งเสด็จเข้าไปสวดมนต์ในพระบรมมหาราชวัง รัชกาลที่ ๓ ทรงตั้งให้เป็นพระราชอาคันตุกะ นำพัดมาถวายในที่ประทับนั่นเอง ไม่มีพิธีรีตรองอันใด โดยรับสั่งว่าชิตันบวชนานแล้วเป็นพระราชอาคันตุกะเสียเถิด เพียงเท่านี้ก็ได้ถือพัดยออดเป็นพระราชอาคันตุกะ แต่ก็ทรงพระนามว่าพระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ ฯ อยู่อย่างเดิม เมื่อทรงแตกฉานในเรื่องพระพุทธรศาสนาแล้ว ก็ทรงทราบโดยแน่ชัด พระหฤทัยว่าพระพุทธรศาสนาในเมืองไทยนั้นคอดกั้วเต็มที่มีรากอันขาดแล้ว จักเชื่อมโทรมในไม่ช้า ตามประวัติว่าในวันหนึ่งเสด็จเข้าไปประทับในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ทรงบูชาพระรัตนตรัยและทรงบูชาเทพดาทั้งแปดทิศ และทรงอธิษฐานพระหฤทัยว่า ถ้าศาสนวงศ์ขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ายังคงมีอยู่ในโลกนี้แล้วไซ้ร้ ขอให้พระองค์ได้พบนักปราชญ์ในทางพระพุทธรศาสนาภายในสามวันเจ็ดวัน ถ้าภายในสามวันเจ็ดวันไม่ได้พบ พระองค์ก็จะลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์ถือศีลห้าศีลแปด ตามธรรมเนียมพุทธศาสนิกชนในพระพุทธรศาสนา ครั้นล่วงมาประมาณสามหรือสี่วัน มีพระมอญเข้ามาในเมืองไทย ธรรมดาว่าชาว ต่างประเทศไม่ว่าพระหรือคฤหัสถ์ เมื่อเข้ามาในเมืองไทยแล้ว เขาต้อง สืบว่ามีเจ้านายองค์ไหนที่ทรงผนวชและเป็นผู้หลักผู้ใหญ่อยู่บ้าง เขามักจะไปหาวิสาสะ

^{๑๑} เมื่อสมัยสอบปากเปล่า ต่อหน้าพระที่นั่ง

คุณเคย พระมอญรูปนี้ก็ได้ไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้สนทนาไต่ถามเรื่องพระธรรมพระวินัย พระมอญรูปนี้ก็ถวายวิสัชนา ให้เป็นที่แจ่มแจ้งเข้าใจพอพระราชหฤทัย ตรงตามหลักคำสอนในพระบาลีที่พระองค์ได้ศึกษามา และได้วิสัษะ^{๑๑}กันอยู่ หลายครั้ง หลายหน หลายปี ในที่สุดเมื่อเชื่อแน่ว่าในพระราชหฤทัยว่า ท่านผู้นี้ทรงพระธรรมทรงพระพุทธศาสนามีความรู้แตกฉาน ครั้นอยู่มาเมื่อหาพระที่เหมือนกับท่านรูปนั้น ได้ครบคณะสงฆ์เป็นคณปุรง^{๑๒}๓๓๖๐ รูป พระองค์จึงทรงกระทำทัฬหีกรรม^{๑๓} คืออุทิศข้าให้หนักแน่นเป็นครั้งที่ ๒ ณ ศาลาโบสถ์แพ^{๑๔} หน้า วัดราชาธิวาสวิหาร เมื่อพระองค์ทรงกระทำทัฬหีกรรมแล้ว ก็ทรงสอนศิษยานุศิษย์ ที่เข้ามาขอเป็นศิษย์ เข้ามาขอบวชอยู่ในสำนักของพระองค์ เมื่อทรงพบพระวินัยข้อใดแล้วก็เกณฑ์กันให้เขียนแจก เพื่อจะได้อ่านเข้าใจและท่องจำ ทำอยู่อย่างนี้เสมอ ก็มีศิษย์มากขึ้นโดยลำดับ จนเมื่อเสด็จไปประทับวัดบวรนิเวศแล้ว ก็มี ศิษยานุศิษย์มากขึ้น มีวัดเกิดขึ้นหลายวัด คณะสงฆ์ที่เรียกว่า คณะธรรมยุติกนิกาย หรือเรียกว่า คณะธรรมยุต^{๑๕} พระธรรมยุตจึง เกิดขึ้นตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงกาลบัดนี้

^{๑๑} ความคุ้นเคย

^{๑๒} คณปุรง หมายถึง ครบจำนวนตามพิธีกรรมของสงฆ์

^{๑๓} กระทำพิธีบวชซ้ำเป็นครั้งที่ ๒

(ภาษามคธออกเสียงว่า ดัน-ฮิ-กำ เป็น กณฐะ เสียงเกิดจากลำคอ)

^{๑๔} แพประกอบพิธีกรรมกลางแม่น้ำ (สิมาชนิดหนึ่ง)

^{๑๕} คณะที่ยึดถือความถูกต้องเป็นหลัก

มีเรื่องจำขันเมื่ออาตมาผู้เทศน์นี้เป็นเณรอยู่วัดราชาธิวาส ไปบิณฑบาตแถววัดแคสามเสน วัดอัมพวัน วันพระของเราโดยมาก ๘ คำ แรม ๑ คำ เณรต่างวัดพอถึงวันพระของเราท่านเฉียดเข้ามาใกล้ๆ แล้วก็เปิดบาตรให้เราดู ปากท่านบอกว่าคุณสิวันพระของเณร หมายความว่าวันพระธรรมยุตไม่มีคนใส่บาตรเปิดบาตรเปล่าให้คุณ ครั้นวันพระ ๘ คำ ๑๕ คำ ญาติโยมตักบาตร ได้รับเต็มบาตร ครั้นมาถึงวันพระ ๘ คำ แรม ๑ คำ เลยวันพระตามโลกมาแล้ว ก็ไม่มีคนใส่บาตร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารภในภาษาบาลี เช่น บททำวัตรสวดมนต์ที่เราใช้อยู่ในบัดนี้ก็เป็นพระราชนิพนธ์ที่พระสงฆ์ใช้ก็เป็นพระราชนิพนธ์ ที่อุบาสกอุบาสิกาว่าเมื่อตะกั๊กก็เป็นพระราชนิพนธ์ คำประกาศอุโบสถที่อุบาสกอุบาสิกาว่าเมื่อตะกั๊กก็เป็นพระราชนิพนธ์ การเทศน์วันพระอย่างที่เทศน์อยู่ในบัดนี้ก็เป็นระเบียบที่พระองค์ท่านทรงตั้งไว้ ตั้งแต่ประทับอยู่ ณ วัดราชาธิวาสวิหาร เมื่อคราวเสด็จกลับมาประทับเป็นครั้งที่สอง หลังจากทรงกระทำทัฬหีกรรมแล้ว เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาได้พระองค์ท่านจึงมีชีวิตรุ่งเรือง และมีความเจริญ รุ่งเรืองขึ้นปรากฏมาจนถึงกาลบัดนี้

เพียงเท่านี้ก็จะเห็นแล้วว่าพระองค์ทรงยกย่องพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระเดชพระคุณแก่พุทธศาสนิกชนเหลือล้นพ้นที่คณา ควรที่เราทั้งหลายจักได้ประมวลกุศลจริยาที่ได้ประพฤติมาแล้วตลอดพรรษาด้วยกายวาจาใจ และสำรวมจิตอุทิศถวาย

พระราชกุศลฉลองพระเดชพระคุณ เพื่อให้พระองค์ท่านได้ทรงทราบด้วย
พระญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้ว ทรงเสวยทิพยสุขสมบัติในพระสุคติภพ
สถาน ตามสมควรแก่ฐานะนิยมทุกประการ

ความเปรี๊ยะปราดในพระพุทธศาสนาของพระองค์ท่าน
ทรงสามารถทราบลึกซึ้งคัมภีร์ภาพ^{๑๖}ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
อย่างพระราชภายิตซึ่งได้ลิขิตไว้เป็นอุเทศแห่งพระธรรมเทศนา
ณ เบื้องต้นนั้นว่า

พุทธ์ นเม รตนภูตสรীরจิตต์

ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการพระพุทธเจ้า ผู้มีพระสรীরกายและพระจิต
เป็นรัตนะ

ธมม์ นเม รตนภูตวิสุทธิสารั

ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการพระธรรม ซึ่งมีความบริสุทธิ์และความ
เป็นแก่นสารเป็นรัตนะ

สงฆ์ นเม รตนภูตสุลีสัททิจิ

ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการพระสงฆ์ ผู้มีศีลและทิฐฐิอันงาม ดังนี้
พระราชภายิตนี้พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ และพระสงฆ์ใน
คณะธรรมยุตสวดสาธยายประจำในพระอุโบสถทุกเดือนเปลี่ยนเวรกันไป
เรียกว่า ตีรัตนปณามคาถา แปลว่า พระคาถานอบน้อมพระรัตนตรัย

^{๑๖} ความลึกซึ้ง

ในพระราชกฤษฎีกานี้ทรงวิจารณ์เรื่อง พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นรัตนอย่างลึกซึ้ง คือทรงพิจารณาว่าพระพุทธเจ้าั้นพระสรีรกาย ทุกส่วน ของที่เกี่ยวข้องด้วยพระสรีรกายทุกส่วน เช่น บาตรจีวรทุกอย่าง กับทั้งพระหัตถ์เป็นรัตนะคือเป็นแก้วเป็นของประเสริฐ จีวรของท่านก็ ประเสริฐ บาตรของท่านก็ประเสริฐ ย่ามของท่านก็ประเสริฐ (แต่ว่าสมัย นั้นย่ามจะมีหรือไม่มีก็ไม่ทราบว่าจะไปอย่างไร) สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ ท่านประเสริฐทั้งนั้น ควรที่พุทธศาสนิกชนจะเคารพบูชา เพราะฉะนั้น เมื่อพระองค์เสด็จนิพพานแล้ว ผู้นับถือพระพุทธศาสนาจึงเก็บรวบรวม บริหารทั้งหลายบรรจุไว้ในพระเจดีย์ ทำพระเจดีย์ไว้เป็นที่เคารพนับถือ บูชาสักการะ และพระหัตถ์ของพระองค์ก็เป็นรัตนะ เพราะพระหัตถ์ บริสุทธิ์ผุดผ่องสะอาดประกอบด้วยพระเมตตา พระกรุณาหาที่สุดมิได้ ดังคำว่า พุทฺโธ สุตฺตฺโธ กรุณามหฺณฺณโว “พระพุทธเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์มี พระหัตถ์บริสุทธิ์อย่างยิ่งประดุจห้วงมหรณพ คือ ห้วงน้ำ” ดังนี้

ถ้ามีใครถามว่า อะไรในพระพุทธเจ้าเป็นรัตนะ เราผู้นับถือ พระพุทธศาสนาที่ตอบตามพระราชนิพนธ์นี้ว่า พระพุทธเจ้าเป็นรัตนะ หมด พระสรีรกายก็เป็นรัตนะ พระหัตถ์ก็เป็นรัตนะ พระอัฐิพระบรม สารีริกธาตุทุกชิ้นเป็นรัตนะ คือเป็นของสูงเป็นของวิเศษ ทั้งนี้พระธรรม ทรงหมายเอา ความบริสุทธิ์และความเป็นสาระเป็นรัตนะคือเป็นแก้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าทุกข้อทุกตัวทุกคำบริสุทธิ์และมีสาระ ใครปฏิบัติ ผู้นั้นก็มีสาระ ไครนำศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ

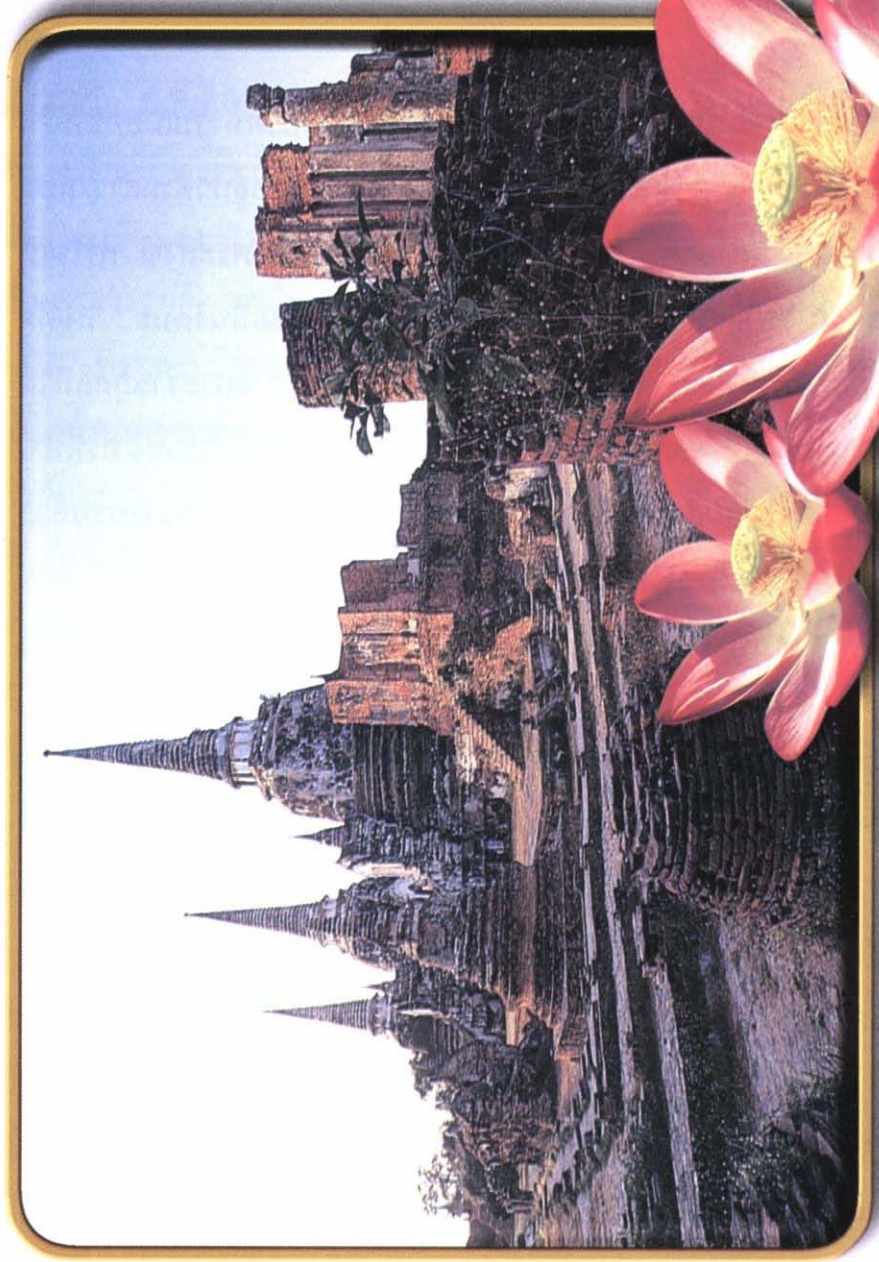
มาไว้ที่ใจ ผู้นั้นก็มีใจเป็นสาระ ผู้ใดมีความบริสุทธิ์ ผู้ใดมีสารธรรม คือ
ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าทรงความ
บริสุทธิ์ไว้ ทรงความเป็นสาระไว้ และความบริสุทธิ์ก็ความมีสาระนั่นเอง
เป็นพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์มีศีลและมีความเห็นอันงดงาม ศีลที่จริงงามทั้งหมด
แต่ว่าถ้ามาอยู่ในปุถุชน บางทีปุถุชนอย่างเราๆ ลืมศีล หมายความว่า ลืม
ศีลอันงาม ลืมความเห็นอันงามนั้น หมายความว่า ตัวศีลตัวความเห็น
คือปัญญานั้นตามปกติงามอยู่แล้ว แต่ที่ท่านว่ามีศีลงามมีปัญญางามด้วย
เทียบมาอยู่ในคน มาอยู่ในคนบางคราวคนนั้นงาม แต่บางคราวไม่งาม
ญาติโยมคงจะเคยได้ยินละครวิทยุ มีอยู่คราวหนึ่งว่าด้วยเรื่องศีลห้า
เขาร้องขึ้นว่ามาสัตว์บาปหนักหนา ปาณาติปาตา เว ลักทรัพย์บาปชั่วช้า
อทินฺนาทานา เว ดังนี้ เป็นต้น นี่ศีลของท่านดีงาม แต่ผู้ที่จำศีลทรงศีล
นั้นมาทำของท่านไม่ให้งาม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงตรัสว่า พระสงฆ์นั้นมี
ศีลและมีปัญญางาม คือศีลรักษา กาย วาจา ตลอดถึงใจ ให้บริสุทธิ์ทั้งงาม
ปัญญา ก็เห็นอริยสัจงาม เพราะฉะนั้น ถ้าเขาถามว่า อะไรในพระธรรม
เป็นรัตนะ เราตอบว่า ความบริสุทธิ์และความเป็นแก่นสารเป็นรัตนะ
พระสงฆ์ที่มีศีลอันงาม มีทิวาญ มีปัญญาอันงามเป็นรัตนะ นี้คือ เนื้อความ
โดยย่อ

เพราะฉะนั้น ท่านสาธุชนพุทธบริษัทได้ทราบเนื้อความในพระราชกฤษฎีกา แห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าว น้อมนึกถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ทำใจให้สะอาด ในใจมีแต่พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นรัตนะ ให้เกิดความยินดีแห่งใจแล้ว พร้อมกันสำรวมใจอุทิศถวายพระราชกุศลที่ได้บำเพ็ญมาด้วยกายวาจาและใจ แด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้พระองค์ท่านได้ทรงทราบด้วยพระญาณวิถิต่างใดทางหนึ่งแล้ว ทรงพระราชโสมนัสอนุโมทนา และทรงประสาธน์ประสิทธิพิพิชพรให้เราทั้งหลายได้ประสบความสุขความเจริญ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บพิบัติอันตราย ตลอดกาลนาน เทอญฯ

กลางร้ายของกรุงศรีอยุธยา

กรรมของสังสารวัฏ^{๓๓}

ผู้ปฏิรูปสังคม^{๓๔} หรือนักพัฒนาสังคม ช่วยปรับปรุงสังคมให้ดี ในขั้นแรกมักจะถูกคนส่วนมากกล่าวว่าร้ายต่างๆ ถูกสังคมลงโทษ ถูกสังคมประณาม^{๓๕}

พระพุทธเจ้าทรงปลุกสังคมให้ตื่นขึ้น เปลี่ยนจากการฆ่าโคฆ่าม้าบูชา^{๓๖} กลับมาเป็นให้อภัยแก่สัตว์ เมตตาปรานีเกื้อกูลต่อกัน คำสอนล้วนแต่มีประโยชน์ทุกระดับ แต่กลับถูกสังคมประณามกล่าวโทษต่าง ๆ

ผู้นำศาสนาอื่นก็เช่นกัน ให้สังคมทำลายกำแพงคือความเห็นแก่พรรคพวกออกไป แล้วคล้อยใจกันไว้ด้วยความรัก แต่สังคมกลับตอบแทนด้วยการประหารชีวิต เมื่อต้องการนำสังคมให้พ้นจากความมมงาย แต่สังคมกลับต้อนรับด้วยดาบ เพราะอย่างนี้กระมัง การปฏิวัติสังคมด้วยวิธีรุนแรงจึงเกิดขึ้นในโลก

นักปราชญ์ชาวยุโรป ตลอดถึงนักวิทยาศาสตร์ในยุคแรก ต้องประสบชะตากรรมอย่างน่าอนาถ เพียงสอนเรื่องเหตุผลก็ถูกพิพากษาให้

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961145970

^{๓๓} การเวียนว่ายตายเกิด

^{๓๔} การปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น

^{๓๕} สังคมลงโทษให้เกิดความเสียหาย

^{๓๖} กระทำพิธีกรรมทางศาสนาหวังได้บรรล

คัมภีร์พิชเสียดแล้ว บางรายถูกบังคับให้เลิกสอน ให้เผาตำรา บางรายถูก
จำคุก บางรายถูกประหารชีวิตแล้วเผาศพที่หลักประหารนั่นเอง มีหน้าซ้ำ
ถูกนำกระดูกไปทิ้งในแม่น้ำเสียอีก เพื่อมิให้มีโอกาสคืนชีพในวัน
พิพากษาโลก^{๒๑} ส่วนนักวิทยาศาสตร์ที่ยืนยันว่า ดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง
ของระบบสุริยะ เช่น บรูโน^{๒๒} และ กาลิเลโอ เป็นต้น ถูกลงโทษบนฐาน
ของความถูกต้อง และแล้วโลกก็สำนึกผิดในภายหลัง

สังคมขึ้นสู่บันไดพัฒนาแต่ละขั้น มีปัญหาอยู่อย่างไรบ้าง จำต้อง
ศึกษาถึงเบื้องหลังของปรากฏการณ์ เพื่อจะเห็นว่าผู้ใช้ชีวิตสัมผัสกับ
สังคมนั้น ควรประณามหรือควรประณม ควรมองผู้นั้นในฐานะเป็น
ปีศาจหรือคนดีหรือคนเลว^{๒๓}

สังคมทั่วไปและวงการพระพุทธศาสนา อยู่ในสภาพตกต่ำอย่างไร
ขอเชิญท่านผู้อ่านหลับตาสร้างมโนภาพ^{๒๔} ให้เห็นว่า ก่อนเสียกรุงศรี
อยุธยาของเรานั้น กลุ่มเมฆหนาที่บแผ่กระจายในน่านฟ้าประเทศไทย
นับตั้งแต่เพชรบุรีเข้ามา ขยายถึงกาญจนบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท
และนครสวรรค์ โอบล้อมไปถึงนครนายก ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี^{๒๕}

^{๒๑} วันที่พระเจ้าพิพากษาให้ได้รับผลกรรมของคน

^{๒๒} ศตวรรษเดียวกับกาลิเลโอ บอกว่า ดาวต่าง ๆ หมุนในจักรวาลโดยธรรมชาติของมันเอง
และพยายามแยกวิทยาศาสตร์จากเทวนิยม, AMERICANA เล่ม ๔ หน้า ๖๓๕

^{๒๓} ผู้ควรยกย่องหรือถูกลงโทษ

^{๒๔} ภาพทางความคิด

^{๒๕} ประชุมพงศาวดาร ฉบับกั้วหน้า เล่ม ๓ หน้า ๓๑๓

ภายใต้กลุ่มเมฆดังกล่าว แผ่นดินปกคลุมไปด้วยฝุ่นธุลี จาก กองทัพม้าศึกที่รื้อนแรงด้วยวิหิงสาพยาบาท^{๒๖} ควบม้าเคลื่อนตัวเข้าปล้น บ้านปล้นเมือง กลุ่มแล้วกลุ่มอีก โดยไม่ประสงค์จะถนอมกรุงศรีอยุธยา ไว้เป็นเมืองขึ้น เพื่อส่งราชบรรณาการ^{๒๗} ประจำปี แต่ต้องการมิให้อยุธา ได้ผูกได้เกิด แรงวิหิงสาพยาบาทที่คุกรุ่นอยู่นั้น ทำให้เกิดพฤติกรรม^{๒๘} โหดร้ายไม่ปราณีใคร เจอเสบียงเอาเสบียง เจอสมบัติเอาสมบัติ และ ชำร่ายกว่านั้นอีกหลายเท่า คือเจอลูกสาวบ้านใดก็ฆูดคร่าอนาจารเอาโดย พลการ ทั้งหมู่บ้าน ทั้งตัวเมือง กลายเป็นเมืองร้างบ้านร้าง คนส่วนใหญ่อพยพหนีเข้าซ่อนตัวอยู่ตามป่า ซึ่งมีอยู่ทั่วไปทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำ เจ้าพระยา^{๒๙}

วีรกรรมค่ายบางระจัน

การฆูดคร่าอนาจารเอาลูกสาวไปโดยพลการ ทำให้คนไทยโกรธ แค้นเป็นที่สุด ชาววิเศษไชยชาญ^{๓๐} กลุ่มหนึ่งเคยได้รับบทเรียนเช่นนั้น จึงได้พร้อมกันวางแผนลวงข้าศึก โดยบอกว่าในหมู่บ้านหนึ่งมีลูกสาว หลายคน เมื่อพวกข้าศึกหลงเชื่อและยกกำลังเข้าทำการ ชาววิเศษไชยชาญ

^{๒๖} วิหิงสา=เบียดเบียน, พยาบาท=ผูกใจแค้น

^{๒๗} สิ่งของที่ส่งให้ด้วยความเคารพ-นับถือ

^{๒๘} เหตุการณ์ที่เป็นไป

^{๒๙} พระราชพงศาวดาร ฉบับก่าวหน้า เล่ม ๓ หน้า ๓๒๒

^{๓๐} อำเภอหนึ่งในจังหวัดอ่างทองปัจจุบัน

วางแผนลอบทำร้ายตายไปถึง ๒๐ คน แล้วพากันหนีไปสพบกกับค่ายบางระจัน เข้าศึกเจ็บแค้นจึงยกกำลังไปตีค่ายบางระจัน แต่ต้องประสบความพ่ายแพ้เพราะถูกทำร้ายระหว่างทางบ้าง ถูกโจมตีขณะเดินทางถึงไม่ทันตั้งตัวบ้าง ถูกโจมตีขณะรับประทานอาหารบ้าง เป็นเหตุให้พ่ายแพ้ถึง ๗ ครั้ง

ในครั้งสุดท้าย ข้าศึกได้มอบให้ชาวมอญผู้หนึ่งรับหน้าที่เป็นสุกัคือหัวหน้าทัพหรือนายกอง อาศัยเป็นผู้อยู่ในแผ่นดินไทยมานาน มีความรู้ภูมิศาสตร์อย่างดี รู้ว่าชาวบ้านบางระจันมีแต่อาวุธสั้นตามประสาชาวบ้าน สุกก็เคลื่อนทัพไปด้วยความระวัง ตั้งค่ายมั่นคง ชาวบ้านบางระจันฉวยโอกาสโจมตีได้ยาก ปืนผาหน้าไม้เป็นอาวุธขยวมิบทบาทสำคัญทำให้ชาวบ้านบางระจันต้องล้มตายร่อยหรอลงทุกครั้งที ผู้รบ ทั้งเสบียงอาหารก็ร่อยหรอลง เป็นเหตุให้ค่ายบางระจันถึงอวสาน^{๑๑}ลงในที่สุด แม้พระอาจารย์ธรรมโชติจากสุพรรณบุรีจะเป็นตายร้ายดีอย่างไรไม่ปรากฏ คงเหลือแต่วีรกรรมประจำอนุสาวรีย์^{๑๒}สี่มาถึงบัดนี้ ที่คอยกระตุ้นให้เกิดความสำนึก แผ่นดินคือมรดกที่สืบมานี้ บรรพบุรุษ^{๑๓}พลีชีวิตเอาเลือดเนื้อทาแผ่นดิน

^{๑๑} วาระสุดท้าย, จบ

^{๑๒} ที่ระลึกถึง

^{๑๓} ผู้เป็นต้นสกุล

^{๓๔} หลวงวิจิตรวาทการ จึงประพันธ์ต้นตระกูลไทยไว้ว่า

ต้นตระกูลไทย	ใจท่านเหี่ยมหาญ
รักษาดินแดนไทย	ไว้ให้ลูกหลาน
สู้จนสูญเสียบ	แม้ชีวิตของท่าน
เพื่อถนอมบ้าน	เมืองไว้ให้เรา
ลูกขึ้นเถิดพี่น้องไทย	อย่าให้ชีวิตสูญเปล่า
รักษาที่ยังชีพของเรา	เหมือนดังพงศ์เผ่าต้นตระกูลไทย.

เจ้านายและผู้มีอันจะกิน ถูกบังคับขู่เข็ญให้บอกที่ซ่อนทรัพย์แล้ว คิดตามซุกคั่นทำลายอย่างกว้างขวาง แม้ข้าทาสก็ถูกขู่บังคับให้บอกว่ นำสมบัติของนายซ่อนไว้ที่ใด แลกกับความเป็นอิสระ ทรัพย์สมบัติต่างๆ ของกรุงศรีอยุธยาถูกลำเลียงไปทั้งทางบกและทางน้ำ บรรทุกบนหลังช้าง ม้าไปบ้าง ลำเลียงทางเรือผ่านแม่น้ำท่าจีนแม่กลองไปบ้าง บรรจบกันที่ ค่านเจดีย์สามองค์^{๓๕} เหลือที่จะคำนวณนับ ทิ้งไว้แต่ความอดอยากยากแค้น ทั่วแผ่นดิน โดยไม่คิดว่าจะกลับมาหาอะไรอีก เพราะกระทำไปโดยไม่ เปิดโอกาสให้กรุงศรีอยุธยาคืนชีพมาได้อีกและเป็นความจริงเช่นนั้น^{๓๖}

^{๓๔} คำว่า หลวง เป็นบรรดาศักดิ์ระดับหนึ่ง / บรรดาศักดิ์ หมายถึง ฐานะของข้าราชการในอดีต นับตั้งแต่ หมื่น, ขุน, หลวง, พระ, พระยา, เจ้าพระยา และสมเด็จพระยา

^{๓๕} สิ่งก่อสร้างรูปจอมพางยอดแหลม ทางผ่านเข้าสู่เขตประเทศพม่า ในจังหวัดกาญจนบุรี

^{๓๖} ประชุมพงศาวดาร ฉบับกั้วหน้า เล่ม ๓ หน้า ๓๑๓-๓๔๕

หน้าว่าง

การกอบกู้กรุงศรีอยุธยา

พระอัยยาศัยพระเจ้ากรุงธนบุรี

พระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงมีพระอัยยาศัยเป็นชายชาตินักรบมาโดยกำเนิด ทรงสู้รบเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหารอยู่เสมอ ทรงเห็นว่ามหากภัยจะเกิดขึ้นไม่ช้าไม่นาน จึงพร้อมด้วยทหารคู่ใจกลุ่มหนึ่ง ตีหักด่านข้าศึกออกไปได้ ตรงไปยังปราจีนบุรี ทรงมีพระทัยเด็ดเดี่ยว การเสด็จออกรบอยู่เสมอ ทำให้ทรงมีความชำนาญ มีความแข็งแกร่งในการศึก เมื่อทหารแสดงความระย่อต่อข้าศึกให้ปรากฏ ตรัสว่า “เขากลัวคมดาบข้าศึก แต่ไม่กลัวคมดาบของเรา” แล้วสำเร็จโทษ^{๓๗} ทหารผู้นั้นเสียก็มี บางคนเพียงทรงเงียดเงื่อพระแสงดาบ ก็รีบถวายบังคมขอชีวิต ก่อนเข้าเมืองจันทบุรี รับสั่งให้ทหารทุบหม้อข้าวหม้อแกงให้หมด ตรัสว่า “ถ้ายึดจันทบุรีได้ ไปกินข้าวกันในเมือง ถ้ายึดไม่ได้ก็พากันตายเสียให้หมด”^{๓๘}

การรวบรวมกองกำลัง

เมื่อยึดจันทบุรีได้ รับสั่งให้ต่อเรือจำนวน ๑๐๐ ลำ รวมกำลังเป็นกองทัพเรือ คุมกำลังอยู่ที่จันทบุรี เดือน ๑๑ เริ่มเคลื่อนทัพ จัดการเมือง

^{๓๗} การประหารชีวิต

^{๓๘} ประชุมพงศาวดาร ฉบับก่าวหน้า เล่ม ๓ หน้า ๓๖๖

ระยอง เมืองชลบุรีเรียบร้อย ถึงปากน้ำเจ้าพระยาในเดือน ๑๒ กาลัญญู^{๓๕} สมัยญญู^{๔๐} เป็นคุณสมบัตินำความสำเร็จ ทรงยึดกรุงธนบุรี กรุงศรีอยุธยา คืบจากข้าศึกได้ โดยที่ข้าศึกคิดไม่ถึงว่าจะรวบรวมกำลังได้รวดเร็ว สิ่งที่หลงเหลืออยู่คู่กับความเสียหายของกรุงศรีอยุธยาคือ ความอดอยาก มีทุพภิกขภัยโจรภัย^{๔๑}กระจายปกคลุมอยู่ทั่วไป^{๔๒}

ข่าวกระแสนิ่งว่าพระเจ้าเอกทัศ ปัจฉิมภักตร์^{๔๓} แห่งกรุงศรีอยุธยา มิได้ถูกคมดาบข้าศึก มิได้ถูกจับเป็นเชลย แต่ทรงหนีไปซ่อนพระองค์อยู่ในป่า อดพระกระยาหารถึง ๑๐ วันจึงสิ้นพระชนม์ สุกก็เกิดความสำนึกที่เคียดแค้นแผ่นดิน ได้นำพระศพของพระองค์มาฝังไว้หน้าวิหารพระมงคลบพิตร พระเจ้ากรุงธนโปรดให้ขุดขึ้นมา จัดการออกพระเมรุ ตามกำลังที่จะทำได้ พระภิกษุสามเณรที่จะรับทักษิณานุประทาน (การเพิ่มเติมส่วนบุญให้) ก็หายาก^{๔๔}

^{๓๕} รั้วจักกาละ

^{๔๐} รั้วจักสมัย, รั้วจักยุค

^{๔๑} ทุพภิกขภัย=ภัยจากความอดอยาก, โจรภัย=ภัยจากโจร (อัคคีภัย=ภัยจากไฟไหม้, ราชภัย=ภัยจากผู้ครองเมือง)

^{๔๒} ประชุมพงศาวดาร ฉบับก้ำวหน้า เล่ม ๓ หน้า ๓๑๐

^{๔๓} พระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้าย

^{๔๔} ประชุมพงศาวดาร ฉบับก้ำวหน้า เล่ม ๓ หน้า ๓๔๔-๓๔๕

สภาพพระศาสนา

ชาวไร่ชาวนา ไม่ได้ทำอะไรทำนาติดต่อกันถึง ๒ ปี ลองคิดดูว่า ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป จะอดอยากสักเพียงไร พระสงฆ์จะเป็นอยู่อย่างไร เมื่อชาวบ้านหนีเข้าป่า พระภิกษุสามเณรที่พลอยเข้าป่าไปกับญาติโยมคงมีไม่น้อย เมื่อญาติโยมอดอยาก พระภิกษุสามเณรเหล่านั้นจะสบายที่อยู่หรือ

เมื่อครอบครัวญาติโยม ช่วยกันแบกช่วยกันถือช่วยกันคอน^๕ พระภิกษุสามเณรจะบำเพ็ญอุเบกขาอยู่หรือ

บางครอบครัวมีแต่สตรี สามีสล้มตายในการสู้รบ ลูกสาวก็เป็นหม้ายในลักษณะเดียวกัน ลูกสาวคนเล็กก็กำลังมองหาผู้คุ้มครอง พระคุณเจ้าจะบำเพ็ญตบะ^๖ เครื่องครัดที่อยู่หรือ

ในยามอดอยากเช่นนี้ สมณสาธูป^๗ คือรูปการณที่เหมาะสมกับสมณะจะเป็นอย่างไร ยามปกติน้ำทะเลไม่ล้นฝั่ง แต่ยามพายุจัด คลื่นยักษ์พัดชายทะเลพังเป็นแถบๆ จะบังคับน้ำทะเลมิให้ล้นฝั่งได้อย่างไร ยามสมบรูณ์ด้วยปุ๋ย ต้นไม้ยังบ้าใบ^๘ ยามแห้งแล้งจะเหี่ยวตาย จะให้ดอกผลสมบรูณ์ได้อย่างไร ออกจะผิดธรรมชาติไปแล้ว

^๕ เอาสิ่งของห้อยปลายไม้ไว้ข้างหลังแบกพาไป

^๖ ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดควดขันจริงจัง

^๗ ความเหมาะสมของนักบวช

^๘ สมบรูณ์แต่กิ่งใบแต่ไม่มีดอกผล

ความยิ่งใหญ่หรูหราของกรุงศรีอยุธยาถึงคราวพินาศลง ประกอบกับเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนัก ถึงขนาดบางคนยอมเข้ากับข้าศึกเพียงเพื่อได้อาหารประทังชีวิต นี่คือเหตุผลอย่างหนึ่งที่เห็นว่า ความเสียหายของกรุงศรีอยุธยาเกินวิสัยที่จะบูรณะให้คืนดีได้ มัตตัญญูตา การรู้จักประมาณ อดตััญญูตา การรู้จักประมาณตน เหล่านี้เป็นวิสัยของบัณฑิต นี่คือเหตุผลที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตัดสินพระทัยสถาปนา^{๔๕} กรุงธนบุรีเป็นราชธานี

ทุกภิกขภัยยังคงปรากฏอยู่ทั่วไป คนบางกลุ่มหันไปซุกคั่นหาสมบัติที่อยุธยา ปูนียสถาน^{๔๖} ที่เคยถูกทำลายเมื่อสงคราม กลับถูกทำลายหนักลงไปอีก การแก้ปัญหาในรูปของประชาสงเคราะห์ เป็นวิธีช่วยให้ปวงชนอยู่เย็นเป็นสุข ทั้งเป็นวิธีป้องกันปัญหาโจรกรรมวิธีหนึ่ง ตามหลักจักรวรรดิวัตรของผู้บริหารบ้านเมือง ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกของ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า “เจ้าเมือง คือ ข้าราชการ ไม่เอาจะกอบ ไม่กอบโกยทุจริต ไพรฟ้าหน้าใส ประกอบอาชีพอย่างเสรี”

พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงแสดงพระราชอัธยาศัยสละ พระราชทรัพย์ ซื้อเสื้อผ้าอาหาร และของจำเป็น ทรงบำเพ็ญทานสังคหวัตถุแจกจ่ายประชาชน เป็นเหตุหนึ่งที่พวกพ่อค้าต่างเมือง นำสินค้านำมาจำหน่ายยังกรุงธนบุรีมากขึ้น ความอดอยากยากจนจึงทุเลาลงไประดับหนึ่ง^{๔๗}

^{๔๕} ยกย่องให้สูงขึ้น

^{๔๖} สถานที่เคารพยกย่องบูชา

^{๔๗} ประชุมพงศาวดาร ฉบับกั้วหน้า เล่ม ๓ หน้า ๓๗๘

ได้โปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการออกไปบริหารเมืองต่างๆ ที่รกร้างว่างเปล่า เช่น ราชบุรี กาญจนบุรี สิงห์บุรี เป็นต้น ผู้ออกไปบริหารเหล่านั้น ต้องออกเกลี้ยกล่อมราษฎรที่อพยพอยู่ตามป่า ให้ออกมาอยู่ในบ้านในเมือง และทำการบำรุงขวัญ^{๕๒} กันอยู่ไม่น้อย

โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ไปอาราธนา^{๕๓} พระภิกษุสามเณรที่อพยพไปอยู่เมืองชายทะเล กลับเข้ามาประจำอารามต่างๆ ในธนบุรี แล้วทรงมอบหมายให้ข้าราชการผู้ใหญ่เอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่และการศึกษาพระปริยัติธรรม^{๕๔} พระภิกษุสามเณรเหล่านั้น ต่างพระเนตรพระกรรณ

เมื่อทรงรวบรวมเมืองนครศรีธรรมราชแล้วสิ่งหนึ่งที่โปรดให้นำมายังกรุงธนบุรีคือพระไตรปิฎก^{๕๕} เพื่อเป็นต้นแบบสืบพระศาสนาต่อไป เพราะหอพระไตรปิฎกที่กรุงศรีอยุธยา^{๕๖} นั้น ถูกเผาไหม้ในกองเพลิงไปหมดสิ้น พระองค์ทรงสนพระทัยในการเจริญวิปัสสนา^{๕๖} อย่างจริงจัง ทรงมุ่งหวังให้ศาสนจักรอยู่ในสภาพที่ถูกต้องดีงาม ถึงกับตรัสในทำนองว่า “ขอให้พระคุณเจ้าปฏิบัติถูกต้องดีงามเถิด แม้เลือดเนื้อโยมก็ถวายเป็นได้”

^{๕๒} ปลุกใจให้ขวัญดี มีความกล้าหาญ, รดน้ำพระพุทธมนต์

^{๕๓} การเชื้อเชิญ

^{๕๔} การศึกษาพระไตรปิฎก

^{๕๕} พระคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา

^{๕๖} เห็นชัดแจ้งตามความเป็นจริง

ถ้าถูกต้องดังมาอยู่แล้ว จำเป็นจะต้องตรัสเช่นนั้นหรือ ข้อความนี้คงอยู่ใน หัวใจของอุบาสกอุบาสิกาทั่วไป

การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของนักบวช คือสิ่งปฏิการะ^{๕๓} ที่นักบวช จะพึงทำและพึงทำมาก ๆ แก่อุบาสกอุบาสิกา เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้า ประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถีนานถึง ๒๕ ปี ๑๕ ปีเพื่อปฏิการะแก่นาถ- ปินทิกเศรษฐี ผู้สร้างวัดพระเชตะวัน และ ๖ ปีเพื่อปฏิการะแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกา ผู้สร้างวัดบุพพาราม^{๕๔} นี่คือต้นแบบของการตอบแทน ผู้สนับสนุนรายการวิทยุโทรทัศน์ในปัจจุบัน ตลอดถึงผู้กตัญญูกตเวที ทั้งปวง เป็นบ่อเกิดของประเพณีนิยมดีระฉังก่อนย่ำรุ่งเพื่อลุกขึ้นพิจารณา (ปัจจเวกขณ์^{๕๕}) ปัจจัย ๔ ของพระคุณเจ้าในพระอารามต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปฏิการะนั้น

^{๕๓} การกระทำตอบแทนบุญคุณที่ถูกต้อง

^{๕๔} วัดในทิศตะวันออกของตัวเมือง

^{๕๕} การพิจารณาปัจจัยก่อนบริโภค มุ่งประโยชน์เป็นที่ตั้ง เพื่อป้องกันความมัวเมา

๖๐ สภาพการณ์ต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ในรัชสมัยองค์ปฐมบรมราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
จุฬาโลกมหาราช การพระศาสนาก็ยังปั่นป่วนรวนเรอยู่ โปรดฯ ให้ตรา
กฎหมาย ๓ ดวงว่าด้วยลักษณะต่าง ๆ เช่น กฎมณเฑียรบาล ลักษณะการ
รับฟ้อง ลักษณะพยาน และลักษณะอุทธรณ์^{๖๐} เป็นต้น^{๖๑} เป็นการปฏิรูประ
อาณาจักรส่วนหนึ่ง ส่วนการปฏิรูปศาสนจักรนั้น โปรดฯ ให้ทำการ
สังคายนาพระไตรปิฎกไว้เป็นแบบแผนสืบไป

มีการถวายรายงานการสังคายนาในอดีตโดยลำดับ เช่น การ
สังคายนาสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่เมืองปาตลีบุตร ปรรภผู้ปลอม
บวชแสดงคำสอนผิดธรรมวินัย กำจัดผู้ปลอมบวชออกจากพระศาสนาถึง
จำนวน ๖๐,๐๐๐ คน^{๖๒}

^{๖๐} คำว่า สภาพการณ์ หมายถึง เหตุการณ์ที่เป็นไปโดยธรรมชาติ

^{๖๑} ขอร้องให้พิจารณาใหม่

^{๖๒} กฎหมายตรา ๓ ดวง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

^{๖๓} พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิชา หน้า ๑๖๓

ในสมัยของรัชกาลที่ ๒ มีพระราชกณะประพฤติศิดพระวินัยพุทธบัญญัติ ถึงมีบุตรหลายคน โปรดฯ ให้เจ้านายระดับผู้ใหญ่ พิจารณาได้ความเป็นจริง และให้นำตัวผู้ทำผิดไปจำคุก^{๖๔}

ทรงเป็นห่วงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โปรดฯ ให้พระเถระแต่งโอวาทานุศาสนี^{๖๕} แสดงข้อวัตรปฏิบัติที่สมควร ให้คัดลอกแจกจ่ายไปตามพระอารามต่าง ๆ ในทำนองเป็นสังฆานัติคือ คำสั่งของสงฆ์ชำระคดีปาราชิก^{๖๖} สืบสวนได้ความเป็นจริง และให้ กวดขันตลอดรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ คนทั่วไปมักจะกล่าวถึงการที่ทรงร่ำรวย ถึงกับเอ่ยพระนามว่า เจ้าสัว^{๖๗} ทรงสร้างวัดและทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอเนกประการ แต่ถึงกระนั้นก็ปรากฏในพระราชพงศาวดาร^{๖๘} ฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า ในสมัยของพระองค์ มีการชำระความที่พระสงฆ์ประพฤติอนาจาร^{๖๙} ถึงขนาดต้องให้สึกเสียมากถึง ๕๐๐ เศษ ที่หนีไปก็มีมาก พระระดับเจ้าคุณต้องปาราชิกหลายรูป^{๗๐}

^{๖๔} พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิชา หน้า ๕๔๐-๕๔๑

^{๖๕} คำสอนในเชิงแนะนำตักเตือน

^{๖๖} ความผิดหนักที่สุดขาดจากความเป็นพระภิกษุ

^{๖๗} เจ้าชีวิต หน้า ๒๗๕ คำว่าเจ้าสัว หมายถึง คนมั่งมี, เศรษฐีชาวจีน,

^{๖๘} เรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

^{๖๙} ประพฤติชั่ว, นำอภัย

^{๗๐} พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิชา หน้า ๒๖๖, เจ้าชีวิต หน้า ๒๘๓

เหล่านี้ทั้งหมดน่าจะเป็นผลกระทบจากสงครามระหว่างประเทศ ที่ก่อแวงและจองแวงกันมาประมาณ ๓๐๐ ปี สมเด็จพระยาเจ้าบรมราชานุภาพ ได้ทรงประมวลไว้ว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ๒๔ ครั้ง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐ ครั้ง บางครั้งยังมีการรบย่อยอีกถึง ๕ ครั้ง ๑๐ ครั้ง รวมแล้วไม่น้อยกว่า ๕๐ ครั้ง^{๑๐}

อาวุธที่สำคัญคือทวนและดาบเป็นพื้น เป็นการรบแบบประจันหน้าตัวต่อตัว ในลักษณะตะลุมบอน เนื้อต่อเนื้อ เลือดต่อเลือด คือด่าอาคม การอยู่ยงคงกระพันเป็นสิ่งสำคัญ พระเจ้าเป็นที่พึ่งทางด้านคาถาอาคม ทางด้านการเสกเป่าให้อยู่ยงคงกระพัน เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เห็นห่างจากสาระของพระไตรปิฎกอย่างแท้จริง ผู้เขียนยังทันเห็นชาวบ้านเข้าพึ่งพระ โดยวิธีนำพระไตรปิฎกมาจากตู้ ใช้เหล็กแหลมแทงเปิดขึ้นทำนายชะตาชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นพระไตรปิฎกก็ติดคุกตามเคยตราบปัจจุบันก็มี

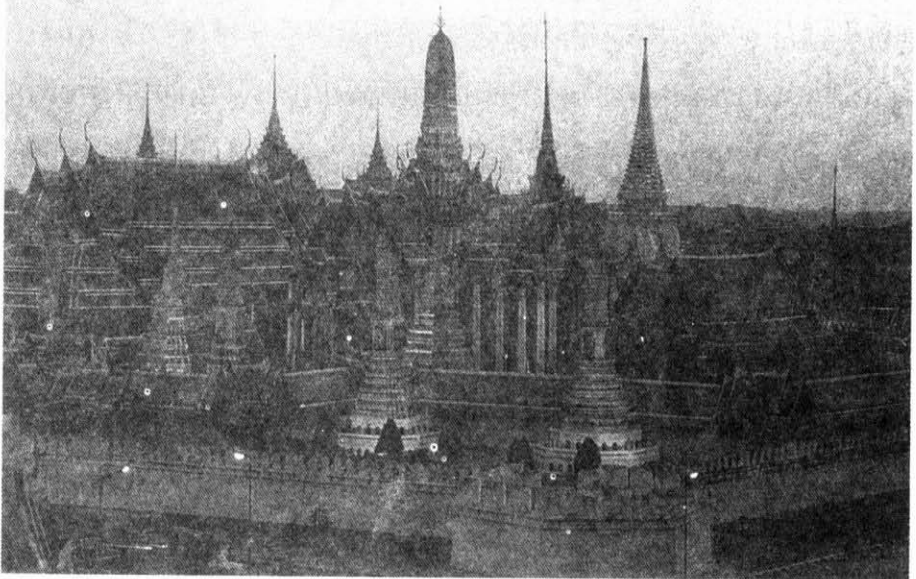
เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีมานี้ ยังมีปรากฏการณ์แปลก ๆ ซึ่งคุณหลวง^{๑๑} ท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า พระสวดศพบางกลุ่มเตรียมสุราแทนน้ำชาไปเอง เขียนภาพสิงห์โตที่กันไปพร้อม เมื่อสวดไป ๆ แพ้ลิเก ก็ถกสบง แสดงสิงห์โตคาบแก้ว ลองคิดว่าลูกแก้วคืออะไร ลิ่นสิงห์โตคืออะไร ชาวบ้านก็เฮจากลิเกมาฟังสวด ภายหลังการแสดงแบบนี้ไปอยู่ที่ชาวบ้าน

^{๑๐} ไทรยบพม่า

^{๑๑} หลวงสำรวจวิถีสมุทร

เรียกว่า สวดคฤหัสถ์^{๗๓} ความจริงคือคณะดาวตลกสมัยก่อนนั่นเอง
 ท่านผู้อ่านโปรดคิดว่า การสังคายนา การปฏิรูป มีความจำเป็นหรือไม่
 ผู้รักความดีที่ประณีตในเรื่องต่าง ๆ ย่อมตอบได้ด้วยตัวท่านเอง
 ความจริง มีอีกหลายอย่างที่ไม่นำมากล่าวในที่นี้

Temple of the EMERALD BUDDHA.

^{๗๓} คนสวดตลกหน้าศพ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๔

คือ

อุบัตินการอรุณคคะ

(แสงเงินแสงทอง)

ในยุควิทยาศาสตร์

ของชาติไทย

๓๕ อุตติการอรุณคคะ (แสงเงินแสงทอง)

นัยของการครองราชสมบัติ

มีหลักฐานกล่าวไว้ชัดว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงมีพระรูปพระโคมงดงาม เมื่อสมเด็จพระบรมชนกทรงนำเข้าเฝ้าสมเด็จพระปฐมบรมครูครั้งแรก พระปฐมบรมกษัตริย์ตรัสชมว่า “หลานเรางามจริง”^{๓๕} ส่วนพระบุคลิกภาพทางด้านพระราชอัธยาศัย ทรงรักความจริง ทรงรักความถูกต้อง^{๓๖} ทรงมีพระอุปถัมภ์การ^{๓๗} คือทรงมีความคิดก้าวหน้า ทรงรักเหตุผล ทรงมีความคิดอ่านในการพัฒนา นักปราชญ์ต่างประเทศจึงกล่าวว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์บนพระราชบัลลังก์ ในบั้นปลายพระชนมชีพ แต่ทรงทำการปฏิวัติหลายสิ่งหลายอย่าง ด้วยอาวุธคือพระปรีชาญาณ^{๓๘} อันคัมภีรภาพ ต่างจากนักปฏิวัติทั่วไปที่ปฏิวัติด้วยกองทัพ นี่คือพื้นฐานที่สมเด็จพระปิโยรสทรงทำการเลิกทาสได้สำเร็จอย่างอัศจรรย์ โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ

^{๓๕} คำว่า อรุณคคะ หมายถึง แสงนำดวงอรุณ, แสงเงินแสงทอง

^{๓๖} เฉลิมพระเกียรติ ร.๔ วัดราชประดิษฐ์ฯ, เจ้าชีวิต หน้า ๓๗๓

^{๓๗} ตำนานวัดบวรนิเวศ หน้า ๑๕

^{๓๘} การคิดให้เกิดสิ่งใหม่, ความคิดก้าวหน้า

^{๓๙} การหยั่งรู้อย่างชัดเจน

ทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ หลายสิ่งหลายอย่างบอก
อนาคตว่า ทรงมีพระราชวโรกาสจะได้ครองพระราชสมบัติ เช่น พระบรม
ราชชนกโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีลงทรง^{๖๖} พระราชพิธีโสกันต์^{๖๗}
อย่างเต็มที่ ตามอย่างพระมหากษัตริย์จะพึงได้รับเมื่อเป็นพระราชมาร^{๖๘}

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระ
ราชพิธีบรมราชาภิเษก ถึงเวลาพระฤกษ์หัวหน้าพราหมณ์ มหาราชครู
ถวายพระมหาพิชัยมงกุฏ^{๖๙} ทรงรับแล้วมิได้ทรงสวมพระเศียร แต่ทรง
มอบต่อกับมหาดเล็กผู้ใหญ่ พร้อมกับตรัสว่า “จงเก็บไว้ให้เขา”^{๗๐} เป็นที่
เข้าใจกันว่าทรงหมายถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฏ รัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระราช
โอรสพระราชธิดา ๕๑ พระองค์ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในยุค
สมบูรณาญาสิทธิราชย์^{๗๑} ถ้าแม้จะทรงสถาปนาพระราชโอรสพระองค์
หนึ่ง เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าสืบราชสมบัติ ก็น่าจะทรงกระทำได้ แต่เพราะ
ทรงตระหนักในเรื่องระเบียบแบบแผนราชประเพณี การที่เสวยพระราช
สมบัติ เหมือนทรงชะลอเวลาให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ได้ทรง
สมบูรณด้วยพระบารมี ที่จะแผ่ประโยชน์แก่ประเทศชาติราษฎรอย่าง

^{๖๖} อานนัศักดิ์สิทธิ์

^{๖๗} การ โคนจุกสำหรับพระองค์เข้าขึ้นไป

^{๖๘} พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๒ ฉบับคลังวิทยา หน้า ๔๗๖, ๕๔๓, เจ้าชีวิต หน้า ๒๓๖

^{๖๙} คำว่า มงกุฏ หมายถึง เครื่องสวมพระเศียรพระมหากษัตริย์

^{๗๐} เจ้าชีวิต หน้า ๒๗๖

^{๗๑} ระบบการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ทรงอำนาจสิทธิ์ขาด

ไพศาล และความจริงก็เป็นเช่นนั้น เมื่อรัชกาลที่ ๓ จะสวรรคต ทรง
ปรารถถึงพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ที่สมควรรับพระราชสมบัติ
แต่ในวาระสุดท้ายก็ตรัสว่า “เห็นแต่ฟ้าใหญ่ ที่มีสติปัญญาจะรักษา
บ้านเมืองได้...”^{๕๕}

เรื่องที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ จะได้เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป
เป็นที่หมายกันอย่างกว้างขวาง ชาวอังกฤษที่สิงคโปร์กล่าวว่า เขาเคยได้
เฝ้าเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เมื่อครั้งทรงผนวชอยู่วัดราชาธิวาส เขาเห็นว่านั่นคือ
พระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป

การปฏิรูปพระศาสนา

การที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุเป็นเวลา ๒๗
พรรษา นั่นคือพระราชวโรกาสที่จะทรงฟื้นฟูพระศาสนา ทรงปฏิรูป
พระศาสนาให้ตรงตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
เริ่มต้นด้วยการที่ทรงศึกษาสอบสวนพระไตรปิฎก ว่าพระพุทธเจ้าตรัส
สอนไว้อย่างไร แล้วทรงทำการปฏิรูปปรับปรุงที่พระองค์เป็นอันดับแรก
เช่นเดียวกับนักวิทยาศาสตร์ในยุคฟื้นฟู ปลีกตัวจากกรอบครอบของ
เทวนิยม แล้วค้นหาความจริงต่าง ๆ อย่างอิสระ ซึ่งเป็นเบื้องต้นของ
นักวิทยาศาสตร์ยุคปัจจุบัน

^{๕๕} พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ ฉบับคลังวิทยา หน้า ๑๖๕

ต่อมาผู้อื่นเห็นดีเห็นเป็นการถูกต้อง แล้วนิยมปฏิบัติตาม จึงมีกลุ่มผู้ปฏิรูปมากขึ้น โดยลำดับ แม้ผู้ที่ยังอยู่บนฐานเดิมก็หันมานิยม ชมชอบ แล้วปรับปรุงคณะของตนให้ถูกต้องเหมาะสมตาม คณะสงฆ์ทั้งหมดในยุคหลังๆ พลอยได้รับการปฏิรูปไปด้วย อนุชนจึงมองไม่เห็นว่ายกย่องหย่อนมาอย่างไร นำข้าที่คุ้นปุ่ตามหมู่บ้านบางคน เมื่อถูกหลานจะพาไปชมกรุง มีท่าที ไม่พอใจ ว่าเขายังคับให้นุ่งกางเกง ภายหลังกลับชมเปาะว่าดีเหมือนกัน

พระสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงสร้างข้อวัตรปฏิบัติขึ้น เช่น การทำวัตรเช้า-เย็น การแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ ทรงแต่งพระราชนิพนธ์เป็นพระคาถาต่างๆ ดังปรากฏเป็นภาคพิเศษของเล่มนี้ ทรงจัดบทสวดมนต์ตามพระสูตรต่างๆ กล่าวคือ เทศนาเรื่องต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า หมุนเวียนไปตามลำดับอย่างที่น่าสนใจต่างๆ นิยมปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน^{๔๖} พระอัจฉริยภาพของพระองค์ ฉายรังสีออกมาในพระคาถาพระราชนิพนธ์เหล่านั้น มีความไพเราะ มีสาระ ยากที่ผู้ศึกษาภาษาบาลีทั่วไปจะทำได้ ความเป็นรุ่งอรุณของพระองค์ฉายแสงเรืองรองอยู่เสมอ ข้อสำคัญที่ล้างหน้าล้างตาให้สะอาดแล้วมองดูเถิด

พระองค์โปรดการเทศนาแบบปฏิภาณ^{๔๗} แม้จะมีข้อเขียนบ้าง ก็โปรดให้ทำลายต้นฉบับเสีย เพื่อจะได้ค้นคิดเรื่องใหม่ ๆ การทำเช่นนี้

^{๔๖} ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร

^{๔๗} พูดได้ฉับพลันและแบบคาย, ปากเปล่า ไม่ต้องอ่านกัมขัเทศน์

ทำให้ผู้แสดงมีความซาบซึ้งมากกว่าอ่านคัมภีร์ อย่างที่ปรากฏว่าพระนาคเสนได้เป็นพระโศคบันในขณะที่แสดงธรรมแก่อุบาสิกาสู้หนึ่ง และอุบาสิกานั้นก็ได้สำเร็จพระโศคบันเช่นกัน ดังนั้น ผู้แสดงธรรมบนธรรมาสน์ อาจจะบรรลุมิธรรมเท่ากับอุบาสิกาสู้ฟังก็ได้ พระองค์ จึงเป็นรุ่งอรุณของพระคุณเจ้าที่เทศนาปฏิภาณทั่วไป ตลอดถึงหนุ่มสาวที่ฝึกฝนเป็นพิธีกรงานต่างๆ ในปัจจุบัน ทุกฝ่ายจึงควรทราบดีว่าใครเล่าที่ริเริ่มนำวิถีชีวิตตนเช่นนี้

เมื่อประทับอยู่วัดสมอรายหรือวัดราชาธิวาสปัจจุบัน รัชกาลที่ ๒ เคยประทับเมื่อทรงผนวชสมัย ร.๑^{๘๘} ทรงมีพระสหายเป็นบาทหลวงในศาสนาคริสต์ ประจำโบสถ์บ้านญวนสามเสนซึ่งอยู่ติดกับวัด ทรงศึกษาภาษาอังกฤษจากบาทหลวง บาทหลวงก็ศึกษาภาษาบาลีกับพระองค์ ต่างฝ่ายต่างเป็นครูของกันและกัน ทรงรู้ภาษาอังกฤษอย่างดีทั้งการพูดและการเขียน จนชาวยุโรปพากันเล่าลือว่า มีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งในโลกตะวันออก^{๘๙} ที่ทรงรู้ภาษาอังกฤษในครั้งนั้น ทรงเป็นรุ่งอรุณของผู้รู้ภาษาอังกฤษทั้งปวงในปัจจุบัน ทุกคนที่รู้สึกตัวว่าทันสมัย ควรประนม^{๙๐}มือเหนือเกล้าสำนึกในพระคุณ โดยแท้

^{๘๘} เจ้าชีวิต หน้า ๒๖๕

^{๘๙} เจ้าชีวิต หน้า ๓๕๕-๓๕๖

^{๙๐} การน้อมไหว้

พระสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามงกุฎฯ ทรงมีพระราชหฤทัยกว้าง เมื่อบาทหลวงทูลขออนุญาตสอนภาษาอังกฤษแก่พระภิกษุรูปอื่นบ้าง และทูลขออนุญาตสอนศาสนาไปด้วยพร้อมกัน ทรงอนุญาตเพื่อพิสูจน์ศรัทธาของพระภิกษุเหล่านั้น มิได้ทรงเสียดายถ้าชาวพุทธบางคน ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนา แล้วหันไปนับถือศาสนาอื่น ทรงแสดงทัศนะกับบาทหลวงว่า “สิ่งที่ท่านสอนให้ทำนั้นดี แต่สิ่งที่ท่านสอนให้เชื่อนั้นเหลวไหล”^{๕๑} น่าจะเข้าใจตนเองเดียวกับที่พระพุทธเจ้าตรัสถามพราหมณ์ว่า “อาจารย์ของอาจารย์ อาจารย์ของท่าน และตัวท่านเองเคยเห็น พรหมใหม่ เมื่อทูลตอบว่าไม่มีใครเคยเห็น จึงตรัสสรุปว่า เหมือนคนตาบอดเดินตามหลังกัน” ความรู้ภาษาอังกฤษดีเป็นกุญแจใจไปสู่ศาสนาเปรียบเทียบ ทรงเห็นว่าในแต่ละศาสนามีสิ่งที่ดีงามอยู่ ทรงเลือกเอาสิ่ง ดีงาม เป็นแนวทางนำคนไทยที่ไปศึกษายังยุโรปและอเมริกา ให้รู้จักเก็บสิ่งดี ๆ กลับมา จนชาวยุโรป กล่าวว่า คนไทยนี้ฉลาด รู้จักเลือกเอาสิ่งดี ๆ กลับเมืองตน ผู้ไปศึกษาต่างประเทศในปัจจุบันจึงควรระวัง อย่าให้ถูกมองว่าเก็บเอาบางสิ่งจากกองขยะเขามา^{๕๒}

ความรู้ภาษาอังกฤษเช่นกัน เป็นกุญแจใจไปสู่ศาสตร์อื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม คณิตศาสตร์ และที่สำคัญ

^{๕๑} เจ้าชีวิต หน้า ๓๕๑

^{๕๒} เจ้าชีวิต หน้า ๓๕๖-๓๕๗

ที่สุดคือดาราศาสตร์ ที่เป็นเหตุให้เฉลิมพระเกียรติว่า “องค์พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์” เป็นที่กล่าวขานกันว่า การอ่านและการเขียนคืองานที่ทรงโปรดที่สุด ความปรารถนาเรื่องในภาษาอังกฤษ เป็นเหตุให้ทรงมีพระสหายทางปากกาทั้งในยุโรปและอเมริกา พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษบางฉบับ ทรงมีถึงผู้ว่าราชการเกาะหมากหรือที่นิยมเรียกว่าเกาะปิ้งในภายหลัง^{๓๓} เมื่อทรงอยู่ในสมณเพศสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงมีโอกาสร่างหนังสือภาษาอังกฤษที่ท่านเสนาบดีมีถึงทูตอังกฤษ ส่วนภาษาไทยนั้นเป็นที่รู้จักกันว่า ทรงเป็นผู้นำในการแต่งสำนวนร้อยแก้ว เมื่อทรงแต่งพระคาถาเป็นภาษาบาลีก็มีความไพเราะ เป็นที่ประหลาดใจของผู้ศึกษาภาษาบาลีทั่วไป ต่างเห็นว่าหาผู้เสมอได้ยาก^{๓๔}

เมื่อยังอยู่ในสมณเพศ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ได้เสด็จรุดงค์^{๓๕}ในที่ต่าง ๆ ทรงมีโอกาสดพบปะประชาชน ได้ทรงเห็นความเป็นอยู่สุขทุกข์ของประชาชนโดยตรง^{๓๖} เป็นพระปฏิบัติให้เกิดหลายสิ่งหลายอย่าง เป็นต้นแบบของการเสด็จประพาสคัน^{๓๗} ของสมเด็จพระปิยมหาราช และรัชกาลต่อมาถึงรัชกาลปัจจุบัน พสกนิกรได้เฝ้าชมพระบารมีอย่าง

^{๓๓} เจ้าชีวิต หน้า ๓๗๐

^{๓๔} เจ้าชีวิต หน้า ๓๘๐-๓๘๑

^{๓๕} รุด+องค์ = รุดงค์ หมายถึง การปฏิบัติขัดเกลากิเลส การปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

^{๓๖} เจ้าชีวิต หน้า ๓๗๔

^{๓๗} เจ้าชีวิต หน้า ๔๑๑, คำว่า ประพาสคัน หมายถึง เสด็จเป็นส่วนพระองค์, เสด็จไม่เป็นราชการ

ใกล้ชิด เป็นต้นเหตุให้พระหลายรูปและราษฎรหลายคน ได้มีบุญรับพระบรมราชานุเคราะห์ ในการศึกษาบ้าง ในการรักษาพยาบาลบ้าง เป็นต้นกำเนิดของพระราชวังพระนครคีรี พระราชวังสนามจันทร์ พระตำหนักอ่างศิลา การบูรณะพระราชวังบางปะอิน เป็นต้นแบบของพระราชวังบ้านปืน พระราชวังมฤคทายวัน พระราชวังไกลกังวล พระราชวังภูผิงค์ราชนิเวศน์ พระราชวังภูพานราชนิเวศน์ และพระราชวังทักษิณราชนิเวศน์ ล้วนมีอิทธิพลมาจากการเสด็จรุดงค์ของพระองค์

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระราชวังแต่ละแห่งเหมือนมหาวิทยาลัยเคลื่อนที่ พระบารมีแผ่มาทั่วปริมณฑล^{๔๔}ของพระราชวังแต่ละแห่ง คุณปู่คุณย่าคุณตาคุณยายในแต่ละยุค เหมือนมีโอกาสดูเข้ามหาวิทยาลัย ฟักฝันวิชาสาขาต่าง ๆ บางคนเข้าฝึกฝนในสายปรุงอาหารไทย มีรสล้ำเลิศด้วยฝีมือประณีตบรรจง บางคนเข้าฝึกฝนในสายของหวานสืบสานขนมไทย และที่ได้รับมาจากชาวต่างประเทศ บางคนเข้าฝึกฝนสายประดิษฐ์ดอกไม้ เป็นพวงมาลัย เป็นอุบะ^{๔๕}ต่าง ๆ ร้อยเรียงหลายลักษณะ บางคนเข้าฝึกฝนปั้นตุ๊กตาชาววัง ตุ๊กตาพื้นเมือง ซึ่งเป็นต้นตอของเครื่องปั้นดินเผาและเซรามิกปัจจุบัน บางคนเข้าฝึกแกะสลักไม้ ผลิตเป็นลวดลายเหนือประตูหน้าต่าง เจึงชาย หน้าจั่ว บางคนเข้าฝึกสายปูนปั้นละเอียดอ่อนสลัษับซ้อนประดับมุกเป็นลวดลายต่างๆ งดงามอย่างอัศจรรย์ ทุกอย่างเข้าถึง

^{๔๔} วงรอบๆ, เรียบร้อย (นุ่มนวลเป็นปริมณฑล)

^{๔๕} ดอกไม้ร้อยเป็นพวงพู่สำหรับห้อย

มาตรฐาน เข้าถึงจุดสุนทรียศาสตร์ของแต่ละสาขา ปัจจุบันหาชมได้ที่ วัดพระแก้ว วัดสุทัศน์ฯ วัดพระเชตุพนฯ วัดราชบพิธฯ เป็นต้น

เหล่านี้ล้วนเกิดจากพระบารมีทั้งสิ้น รวมเป็นกองมรดกมโหฬารที่ต้องอนุรักษ์ และสืบสานคู่แผ่นดินไทยให้ยืนอยู่คู่ฟ้าและดิน ล้วนเป็นอาภรณ์ที่มีเสน่ห์ดึงดูดใจให้ต่างชาติเหลียวมองหาทั้งสิ้น

เมื่อทรงผนวชอยู่เช่นกัน การศึกษาพระไตรปิฎกทำให้ทรงทราบว่า วันเพ็ญเดือนสามนั้นมีความสำคัญ พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ พร้อมกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยมิได้นัดหมาย ได้ประทานหลักคำสอนสำคัญ เรียกว่า พระโอวาทปาฏิโมกข์^{๐๐๐} คือ

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. การทำความดีให้สมบูรณ์
๓. การชำระจิตตนให้่องใส

พร้อมกับหลักการดำรงชีวิต คือ

๑. การสำรวมระวังอินทรีย์
๒. การรู้ประมาณการบริโภค
๓. การไม่กล่าวร้ายต่อกัน เป็นต้น

ทรงนำพระสงฆ์ผู้สมัครรวมกลุ่มกับพระองค์ ทำวัตรสวดมนต์ เวียนเทียน และเทศนาตลอดราตรี บางปีทรงย้ายไปประกอบพิธีที่วัดบรม

^{๐๐๐} คำสอนซึ่งเป็นหลักสำคัญ

นิเวศ นี่คือรุ่งอรุณของการกำหนดว่าเป็นวันมาฆบูชา เป็นที่มาของการประกาศหยุดราชการปัจจุบัน^{๑๑๑} ดังนั้น ชาวไทยทั้งผองที่มีโอกาส หยุดงาน ได้สำราญในการพักผ่อน บริโภค หรือประกอบกุศลใด ๆ ก็ตาม ควรประณมมือเหนือเกล้า สงบจิตรำลึกว่าทรงเป็นอรุโณทัยของวันหยุดมาฆบูชาทั่วกัน แม้ประเพณีที่พระสงฆ์ไปประชุมทำวัตรสวดมนต์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันแรม ๕ ค่ำเดือน ๘ ทุกปี ก็เกิดจากพระราชดำริที่ตรัส เมื่อเสด็จเสวยราชสมบัติใหม่ ๆ ว่า ผู้ระลึกถึงพระองค์ขอให้ไปทำวัตรสวดมนต์ในวันและสถานที่ดังกล่าว เพื่อถวายพระราชกุศล ปราภฏเป็นประเพณีปฏิบัติสืบมาถึงปัจจุบัน ส่วนประเพณีการเดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ เดือน ๑๒ นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงรักษาสืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เคยทรงปฏิบัติมา^{๑๑๒}

ปราภฏตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา ถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ว่า นครชัยศรีคือที่ตั้งตัวเมือง มีฐานะเป็นที่ตั้งมณฑล บริเวณตัวเมืองนครปฐมปัจจุบันมีสภาพเป็นป่า การเสด็จจุดองค์ของพระองค์เป็นเหตุให้ทรงพบพระเจดีย์เก่าแก่ มีขนาดโตกว่าทุกแห่งในประเทศไทย ทั้งมีความมหัศจรรย์ปราภฏทำให้บริเวณรอบ ๆ สว่างเหมือนมีตะเกียงเจ้าพายุหลายดวง ทรงเห็นว่าเป็นพระเจดีย์บรรจุพระธาตุพระอรหันต์แน่นอน จึงทรง

^{๑๑๑} ตำนานวัดบวรนิเวศ

^{๑๑๒} ตำนานวัดบวรนิเวศ

เสนอให้มีการบูรณะ เมื่อมีคำตอบว่าอยู่ในป่าห่างไกลไม่มีใครไปถึง ไม่คุ้มกับการบูรณะ จึงทรงตั้งพระราชปณิธาน^{๑๑๑} ที่จะบูรณะให้สำเร็จ เมื่อทรงมีพระราชวโรกาส พระราชปณิธานนั้นก็สำเร็จดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน^{๑๑๒}

คั้งนั้นชาวนครปฐมทั้งหมด ตั้งตั้งแต่ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ตลอดถึงผู้ไปสักการบูชาพระปฐมประจำปี และผู้ผ่านไปมารายวัน ควรจะได้ระลึกว่า ใครเล่าคืออรุโณทัยของปฐมพิศกดิ์สิทธิ์แห่งนี้ และควรมีทำทีอย่างไร สุดแต่ความเป็นธรรมในหัวใจของแต่ละบุคคล

กำเนิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ^{๑๑๓}

การเสด็จของพระองค์เช่นเดียวกัน เป็นเหตุให้ทรงพบศิลาจารึก และพระแท่นมณีกลีลาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อ พ.ศ.๒๓๗๖ โปรดให้นำมาเก็บรักษาไว้ ทรงพยายามอ่านศิลาจารึกนั้น จนทรงสามารถอ่านได้ พร้อมกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์^{๑๑๔} เป็นเหตุให้ทราบว่ พ่อขุนรามคำแหงทรงจารึกอักษรไทย ในปี พ.ศ.๑๘๒๖ ต่อมานักปราชญ์ต่าง ๆ ถือว่า ศิลาจารึกนั้นมีคุณค่าอย่างยิ่ง เป็นกระจกวิเศษส่องให้เห็นภาพว่า กรุงสุโขทัยมีการปกครอง

^{๑๑๑} การตั้งใจแน่วแน่

^{๑๑๒} พระราชพงศาวดาร ฉบับดลิ่งวิทยา หน้า ๗๕๑-๗๕๒

^{๑๑๓} สิ่งแรกในเมืองไทย, แพร่วิทยา หน้า ๒๗๓

^{๑๑๔} ประชุมพงศาวดาร ฉบับกั้วหน้า เล่ม ๑ หน้า ๕-๑๐

แบบพ่อปกครองลูก เจ้าเมืองไม้อาจจะกอบคือไม่ทูลจริตคคโคง ไม่โลภมาก ไพร่ฟ้าหน้าใสคือประชาชนอยู่ดีมีสุข ในน้ำมีปลาในนามีข้าว คือ บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ใครใคร่ค้าม้าค้า คือมีอิสรภาพในการประกอบ อาชีพ

ชาวบ้านทั่วไปเห็นศิลาจารึกและพระแท่นมณีคศิลา เป็นเพียงหิน ลับมีดลับจอบลับเสียม แต่ทรงมีสายพระเนตรลึกซึ้งยิ่งนัก น่าจะยิ่งกว่าที่ ชาวยุโรปไปเสี้ยงโชคที่แอฟริกาใหม่ ๆ ยืนดูพวกเด็กจับหินทอยกองกัน อยู่ ปรากฏเกิดจากแรงกระทบของลูกหิน ชาวยุโรปผู้นั้นจึงนำหินก้อน นั้นไปพิสูจน์ พบว่าเป็นเพชร กลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ชาวยุโรปยกกระบวน ไปทำเหมืองแร่ในแอฟริกา วันหนึ่งกรรมกรกำลังเดินขึ้นจากเหมือง ปรากฏเพชรข้างทางเดินขึ้นแยงสายตาเขา เขาจึงแหะหินก้อนนั้นมา พิสูจน์ พบว่านั่นคือโคตรเพชร ถูกนำไปประดับที่พระมงกุฎและที่ยอด พระชลาในราชสำนักประเทศอังกฤษ^{๑๑๑} หากพระองค์ไม่ได้เสด็จชุดงค์ยัง สุโขทัย ศิลาจารึกและพระแท่นคงเป็นหินลับมีดไปยาวนาน

น่าสังเกตว่า เมื่อทรงทราบจากศิลาจารึกว่า พ่อขุนรามคำแหงทรง จารึกอักษรไทย ก็ทรงคิดตั้งอักษรอริยะขึ้นเพื่ออ่านภาษาบาลีบ้าง และ ทรงพยายามปฏิบัติตามหลายอย่าง^{๑๑๒} เช่น ทรงรับคำร้องทุกข์พสกนิกร

^{๑๑๑} หนังสือวัดพระเชตุพนฯ

^{๑๑๒} ข้อเขียนของนาย เอ บี กริสโวลด์ หน้า ๗๐ ฉบับภาษาอังกฤษ หน้า ๕๗

ศิลาจารึกและพระแท่นนั้น กลายเป็นวัตถุโบราณที่มีคุณค่ามาก ให้กำเนิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในปัจจุบัน เมื่อเสด็จเสวยราชย์ โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมวัตถุโบราณ ทรงสร้างพิพิธภัณฑ์สถานขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๖ วัตถุโบราณ ๒ สิ่งนั้นมีเสน่ห์ดึงดูด ภัณฑะโบราณต่าง ๆ มากขึ้น โดยลำดับ เมื่อประเทศอังกฤษประกาศแสดงนิทรรศการพิพิธภัณฑ์นานาชาติขึ้น ในปีพ.ศ. ๒๔๐๔ และประเทศฝรั่งเศส ปี พ.ศ. ๒๔๐๕ โปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการนำคัมวัตถุโบราณจากประเทศไทยไปร่วมแสดงด้วย เพื่อประกาศให้ชาวยุโรปเห็นว่าไทยเป็นชาติเก่าแก่ มีวัฒนธรรมประจำชาติมายืนนาน^{๑๑๕} มิใช่ชาวป่าเขาอย่างที่ชาวยุโรปบางคนเข้าใจ ผู้ประกอบอาชีพสายพิพิธภัณฑ์ ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคต่างๆ ควรสำนึกว่าใครเล่าคืออรุโณทัยที่สาดส่องให้ครอบครัวตนสว่าง และควรมีทำอย่างไร

โรงพิมพ์คนไทยแห่งแรก^{๑๑๖}

อิทธิพลจากภายนอกเป็นเหตุให้เกิดคำสอนในลักษณะต่าง ๆ เป็นเชิงอนุรักษ์ เช่น หลักการปฏิบัติไม่ผิด ๓ อย่าง เป็นเชิงปฏิรูป เช่น การปฏิบัติเหมาะสมกับบุคคลในทิศก ทลอดถึงพระพุทธบัญญัติเรื่องอยู่จำพรรษา ที่ทรงบัญญัติคือขอยตามภูมิอากาศและการนิคมปฏิบัติของนักบวชในลัทธิอื่นอยู่แล้ว ในเชิงปฏิวัติ เช่น คำสอนที่ปฏิเสธระบบวรรณะ คำสอนปฏิเสธเรื่องอัตตา

^{๑๑๕} สิ่งแรกในเมืองไทย เล่ม ๑ หน้า ๒๘๑

^{๑๑๖} สิ่งแรกในเมืองไทย หน้า ๕๐๐

โรงพิมพ์ของคณะสอนศาสนาชาวอเมริกัน เป็นเหตุให้ทรงมีโรงพิมพ์ที่วัดบวรนิเวศของคนไทยเป็นแห่งแรก เริ่มต้นจากพิมพ์หนังสือพระปาฏิโมกข์^{๑๑๑} หนังสือสวดมนต์ และแบบแผนอื่นๆ เมื่อเสด็จเสวยราชย์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีโรงพิมพ์ในพระบรมมหาราชวัง ชื่ออักษรพิมพ์การ เริ่มต้นจากพิมพ์ลายพระหัตถเลขาส่วนพระองค์ หมายกำหนดการต่าง ๆ และพิมพ์หนังสือทางราชการเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.๒๔๐๑ คือพิมพ์พระราชกิจจานุเบกษา แปลว่าการติดตามดูพระราชกิจ เมื่อมาถึงสมัยสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงเห็นว่าเป็นการชอบ เป็นการควร จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่ประกาศกฎหมายทางราชการและปฏิบัติสืบมา ถึงปัจจุบัน งานการพิมพ์กลายเป็นอุตสาหกรรมหลักประการหนึ่ง นี้คือ สิ่งหนึ่งที่ชาวยุโรปกล่าวกันมานานแล้วว่า “สมเด็จพระมงกุฎทรงริเริ่ม และสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงทำต่อ” ผู้เป็นเจ้าของสำนักพิมพ์ เจ้าของโรงพิมพ์ต่างๆ ตลอดถึงพนักงานทุกฝ่าย ควรสำนึกว่าอาชีพตนเริ่มอรุโณทัยจากใคร และควรมีปีศุขการ(เกิดทุน)อย่างไร

การเสด็จเสวยพระราชสมบัติของพระองค์ เป็นความประสงค์ของทุกฝ่ายที่มีมติเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ว่าจะทรงสามารถรักษาแผ่นดินไว้ได้พร้อมกับสมบัติล้ำค่าบนแผ่นดินคือปวงชนชาวไทยและพระพุทธศาสนา ในขณะที่หลายประเทศต้องสูญเสียดินแดนไป และถูกยึดเยียดศาสนาให้

^{๑๑๑} หนังสือว่าด้วยรายละเอียดศิลปะสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ

เมื่อไปอยู่ต่างประเทศจึงพบว่า หลายประเทศเขามีวันประกาศอิสรภาพ
แต่ละปี

เพียงเสด็จออกท้องพระโรงครั้งแรก การเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เริ่ม
เกิดขึ้น นั่นคือการที่ทรงกำหนดให้ผู้เข้าเฝ้าสวมเสื้อตัวกัน ตรีที่ว่า “คนที่
ไม่สวมเสื้อดูเหมือนเปลือยกาย ร่างกายเป็นกลากเกลื่อน เหงื่อไหลไคล
ย้อย ดูโลโครนักร ประเทศใหญ่ๆ เขาสวมเสื้อกันหมดแล้ว เหลือแต่ชาว
ป่า ชาวเขา ขอให้ท่านสวมเสื้อมาในที่เฝ้าจทุกคน”^{๑๒}

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก หลังจากพราหมณ์มหาราชครูถวาย
พระมหาพิชัยมงกุฎแล้ว มีการถวายพระพรพิเศษอยู่ ๓ ตอน คือ

๑. ทรงเป็น “อุภโตสุชาติสังสุทธกฤหณี” คือ ทรงมีพระกำเนิด
บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายพระราชชนกและพระราชชนนี

๒. ทรงเป็น “ตรีปิฎกาภิโกศลวิมลปริชา” คือทรงรู้ปราดเปรื่อง
พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นข้อที่หาไม่ได้ในพระองค์อื่นใด

๓. ทรงเป็น “มหาชนนิกรสโมสรรสมมต” คือมหาชนได้ประชุม
เลือกตั้งขึ้น ซึ่งเป็นแสงทองของประชาธิปไตยในกาลต่อมา ทั้งนี้โปรดให้
รักษาพระนามไว้ว่า “สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกมหาราชธิราชเจ้า รัชกาลที่ ๔”^{๑๓}

^{๑๒} พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔

^{๑๓} เจ้าชีวิต หน้า ๑๕๘

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โปรดให้เลิกการเข้าเฝ้าด้วยวิธ
หมอบคลาน โปรดให้ชาวต่างประเทศเข้าถวายความเคารพตามธรรมเนียม
นิยมของตน เป็นครั้งแรกที่ชาวยุโรปและอเมริกาได้เข้าร่วมพระราชพิธี
ได้รับการต้อนรับอย่างดี พระราชทานเลี้ยงอาหารแบบยุโรป ทั้งได้รับ
เหรียญเงิน-ทองที่ออกใหม่^{๑๑๔} การปฏิบัติแบบนี้มีสืบมาถึงพระราชพิธี
บรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้เสด็จ
ร่วมพระราชพิธี ทรงมีพระนิพนธ์ไว้ว่า “เป็นภาพที่ตื่นเต้นไม่มีวันลืม”
เป็นความจริงอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงริเริ่ม รัชกาลที่ ๕
ทรงทำต่อ และจะมีปรากฏต่อไปอีกหลายเรื่อง

ทรงสถาปนาพระสงฆ์^{๑๑๕}

เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงสถาปนากรมหมื่นนุชิต-
ชิโนรสศรีสุคตขัตติยวงศฯ ผู้ทรงพระปรีชาฉลาดในพระพุทธรศาสนาและ
ราชศาสตร์ ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้จารึกในแผ่นสุพรรณบัฏ^{๑๑๖}ใหม่ว่า
พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์
บรมพงศาธิบดี จักรีนรบดินทร์ ฯ เปฯ เสด็จสถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมัง-
คลาราม และโปรดให้เรียกพิธีนั้นว่า มหาสมณรามภิเษก

^{๑๑๔} เจ้าชีวิต หน้า ๓๖๐

^{๑๑๕} พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔ ฉบับคลังวิทยา หน้า ๔๑๕

^{๑๑๖} แผ่นทอง / หิริบุญญ์ - แผ่นเงิน, สัจญาบัตร - แผ่นกระดาษ

โปรดให้พระองค์เจ้าฤกษ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงแตกฉานในพระ
ปรีชาติธรรม ปฏิบัติเคร่งครัดในพระวินัยบัญญัติ เป็นกรมหมื่นบวรรังสี-
สุริยพันธุ์ฯ และทรงสถาปนาพระสงฆ์อีกหลายรูป คือ

๑. พระพิมลธรรม (อู่) เป็น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

๒. พระธรรมอุดม (เซ่ง) เป็น สมเด็จพระวันรัต

๓. พระพุฒาจารย์ (สน) เป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์

๔. พระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก

เป็น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

๕. พระธรรมไตรโลกาจารย์ (จี) วัดประยุรวงศาวาส

เป็น พระพิมลธรรม

๖. พระพรหมมุนี (ติ๊ก) วัดพระเชตุพน

เป็น พระธรรมอุดม ต่อมาเป็นพระธรรมวโรดม

๗. พระญาณสมโพธิ์ (ยิ้ม) เป็น พระพรหมมุนี

๘. พระเทพกวี (รอด) วัดราชโอรส

เป็น พระไตรโลกาจารย์

๙. พระธรรมกิติ เป็น พระธรรมเจดีย์

๑๐. พระมหาโต เป็น พระธรรมกิติ

๑๑. พระญาณไตรโลกาจารย์ (พุก) วัดมหาธาตุ

เป็น พระธรรมราชานุวัตร (ประจำกรุงเก่า)

๑๒. พระมหาอยู่ เปรียญ ๘ วัดอมรินทราราม เป็น พระธรรมโกษาจารย์

๑๓. พระมหากษัตริย์ เปรียบดั่ง ๗ วัตรังษี เป็น พระวินัยมุณี^{๑๑๑}

ทางฝ่ายอาณาจักร ทรงพระกรุณาโปรดฯ สถาปนาพระบรมวงศานุวงศ์ ให้เพิ่มพระนามบ้าง เลื่อนเป็นต่างกรมบ้าง ได้จารึกในสุพรรณบัฏ หิริณัฐ และสัตยณัฐ ตามฐานะ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย

ทรงพระกรุณาโปรดฯ อย่างยุติธรรม ปราศจากอคติใด ๆ มิได้ทรงมีพระราชอัธยาศัยเอนเอียง แต่โดยปกติยกพระเจดีย์ที่ตรงอยู่แล้ว บางคนอาจจะมองว่าเอียงได้ ถ้าคอเอียงหรือสายตาเอียง

บางรูปมิได้กล่าวถึงว่าอยู่วัดอะไร เพราะพงศาวดารมิได้ระบุไว้

กระแสน้ำจากชาวยุโรปประจำสิงคโปร์ว่า เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงปรารถนาเรื่องในวิชาการตะวันตก น่าจะทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์และกิจการต่างๆ อย่างมาก หนังสือพิมพ์ที่สิงคโปร์ลงข่าวว่า พระมหา-กษัตริย์พระองค์ใหม่ ทรงมีแนวความคิดทางอารยธรรม ทรงก้าวหน้าไปไกลกว่าเหล่าพสกนิกรส่วนมากของพระองค์ คิดว่าจะทรงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทั้งทางความยุติธรรมและอารยธรรมแก่ชาวต่างประเทศ กาลเวลาที่ผ่านไปได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นความจริงเช่นนั้น หลายท่านกล่าวสดุดีเทิดทูนความดีต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชในการพัฒนาประเทศ ให้เจริญรุ่งเรืองทันอารยประเทศ แต่จะมีใครสักกี่คนที่จะกล่าวว่า ความเจริญรุ่งเรืองเหล่านั้นมีรากฐานมาจากใคร

^{๑๑๑} พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิทยา หน้า ๔๑๕-๔๑๗, เจ้าชีวิต หน้า ๓๖๓

จึงขอฝากไว้ตรงนี้ว่า เมื่อกล่าวถึงความเจริญ กรุณากล่าวถึงพื้นฐานของ
ความเจริญนั้นเช่นเดียวกับกล่าวถึงนิโรธ ควรกล่าวถึงอริยมรรคที่เป็น
องค์ประกอบให้เกิดความสำเร็จ คนหาบ่วงนั้นเห็นได้ง่ายแต่
ส่วนประกอบของตัวยาและเทคนิคในการรักษาของหมอเห็นได้ยาก

ทรงค้ำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา^{๑๑๔}

มีธรรมเนียมมาแต่โบราณว่า ในต้นรัชกาลแต่ละพระองค์ พระ
บรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ต้องค้ำ
น้ำพระพิพัฒน์สัตยาขึ้นยันที่จะถวายความจงรักภักดีตลอดชีวิต แต่น่าคิน
ใจและตื่นเต้นที่สุด เมื่อสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงค้ำน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นพระองค์แรก^{๑๑๕}
เพื่อยืนยันว่าจะทรงซื่อสัตย์ต่อมหาชน ที่ได้ประชุมเลือกพระองค์ขึ้นมา
นับเป็นครั้งแรกที่พระมหากษัตริย์และมหาชนได้สัญญาว่าจะซื่อสัตย์
ต่อกัน นี่คืออรุณเริ่มแรกของภาพเช่นนี้ และภาพเช่นนี้ปรากฏอีก
ครั้งหนึ่งท่ามกลางมหาสมาคม เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิ
พลอดุลยเดชมหาราช ได้ทรงค้ำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ภายในพระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ท่ามกลางพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ
ทุกฝ่าย ภาพนั้นปรากฏผ่านทางโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียง เป็นที่

^{๑๑๔} น้ำที่ค้ำถวายสัตย์ต่อพระราชา

^{๑๑๕} เจ้าชีวิต หน้า ๓๗๑

ปลาบปลื้มใจของพสกนิกรทั่วประเทศ ซึ่งฝังลึกอยู่ในความทรงจำของผู้เขียนไปจนชีวิตจะหาไม่

ทรงปฏิรูปหน่วยราชการ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ๑ เสดวยราชย์แล้วไม่นาน ทรงเริ่มจัดกองทัพตามแบบยุโรป นายทหารอังกฤษได้ทราบข่าวนี้รีบลาออกจากกองทัพตบมาสมัครรับราชการในกองทัพไทย ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมทหารราบ ทหารปืนใหญ่ และตำรวจขึ้นอย่างละกรม โดยเฉพาะทหารปืนใหญ่นั้น โปรดให้อยู่ในการดูแลของสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ^{๑๒๐} แม้การจัดกองทัพแบบยุโรปจะเป็นการริเริ่มขึ้นในครั้งนั้นก็เหมือนปลุกหน่อไว้และมาเจริญเติบโตในสมัยพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช และรัชกาลต่อ ๆ มา เป็นไปตามที่นักปราชญ์ยุโรป กล่าวว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงริเริ่ม รัชกาลที่ ๕ ทรงทำต่อดังกล่าวแล้ว^{๑๒๑} เป็นเรื่องที่ ทหาร ตำรวจ ครอบครัว และลูกหลานทุกคนจะพึงทราบว่าใครเล่า คือ อรุณคະแสงเงินแสงทองในวิถีชีวิตตน และควรพร้อมกันถวายสักการะอย่างไร

^{๑๒๐} เจ้าชีวิต หน้า ๓๘๓

^{๑๒๑} เจ้าชีวิต หน้า ๓๘๖

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

เสด็จประพาสต่างประเทศ

ในการเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหามงกุฎฯ ทรงปรารภจะเสด็จประพาสสิงคโปร์ ตามคำทูลเชิญของข้าหลวงประจำสิงคโปร์ แต่ทรงพระประชวรสวรรคตเสียก่อน สมเด็จพระปิโยรสเมื่อมีพระชนม์ ๑๘ พรรษา ทรงมีพระราชปรารภจะเสด็จประพาสประเทศนั้น จึงทรงปรารภกับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา-ศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้ที่สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงปลูกฝังความจงรักภักดี ความซื่อสัตย์สุจริต ความสุขุมรอบคอบ และปรกาการป้องกันมหัจฉดา (ความอยากเป็นใหญ่) ไว้ครบถ้วน ทั้งยังได้เคยไปเยี่ยมสิงคโปร์มาแล้ว จึงถวายคำปรึกษาว่าสมควรเสด็จประพาสสิงคโปร์และเกาะชวาก่อน ซึ่งอังกฤษและฮอลันดา (ประเทศอะไร) ปกครองอยู่ การเสด็จประพาสต่างประเทศจึงเป็นไปตามที่กราบทูลเสนอทุกประการ และเสด็จประพาสอินเดียในปีต่อมา^{๑๒๒}

สมเด็จพระปิยมหาราช ทรงมีพระสพการณ์ใช้ภาษาอังกฤษในประเทศเหล่านั้นซึ่งชาวอังกฤษและประเทศอื่นในยุโรปปกครองอยู่ หลังจากนั้นจึงเสด็จประพาสยุโรปตามพระราชประสงค์ สมเด็จพระปิโยรสทรงโปรดปรานการใช้ภาษาอังกฤษอยู่แล้วและทรงคล่องแคล่วมากขึ้น

^{๑๒๒} เจ้าชีวิต หน้า ๔๖๐

ประกอบกับราชสำนักต่าง ๆ ในยุโรป ได้รู้จักสมเด็จพระบรมราชบิดาอยู่ แล้วทางพระราชสาสน์ที่ติดต่อกันไปมา แต่ละราชสำนักจึงฉวยการ ต้อนรับเหมือนทรงสนธิสนมกันมานาน เหมือนได้ต้อนรับลูกหลานใน พระราชวงศ์ บนเส้นทางที่สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงวางไว้ การเสด็จ ประพาสยุโรปของพระปิโยรสประสบความสำเร็จทุกด้าน โดยเฉพาะ อย่างยิ่งคือความมั่นคงของประเทศ เพราะเป็นเวลาที่ประเทศในยุโรป ทั้งหลาย กำลังหาอาณานิคม^{๒๓} อย่างหนัก เพียงแต่อ้างว่าพวกกันไม่รู้เรื่อง ก็หักหาญนำเรือรบเข้ายึดบ้านเมืองเสียแล้ว แต่การที่จะได้อิสรภาพกลับ ต้องใช้เวลาเป็นนานแสนนาน ชาวยุโรปบางคนจึงกล่าวว่า อิสรภาพอัน มั่นคงของประเทศไทยอยู่บนฐานพระบรมราโชบายของทั้ง ๒ พระองค์ คือ พระจอมเกล้าฯ และพระปิยมหาราชเจ้า

พระราชไมตรีกับประเทศในยุโรป^{๒๔}

สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศโปรตุเกสที่เกิดขึ้น ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พ.ศ. ๒๐๕๔ ที่นับเป็นครั้งแรกก็ตาม ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช ที่พูดถึงกันอย่างกว้างขวาง เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ ก็ตาม จะไม่ กล่าวถึงในที่นี้ จะกล่าวถึงในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๔ เท่านั้น ซึ่งเกิดขึ้นเป็น

^{๒๓} เมืองขึ้น

^{๒๔} สิ่งแรกในเมืองไทย เล่ม ๑ หน้า ๑๕-๒๑

ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย แห่งประเทศอังกฤษ ได้ทรงส่งราชทูตเชิญพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวาย รัชกาลที่ ๔ แสดงความประสงค์จะมีพระราชไมตรีต่อกัน เมื่อตรัสถามถึง สิ่งที่พระนางจะพอพระทัย เซอร์ยอน เบาริ่ง กราบทูลว่า พระราชสาสน์ ภาษาอังกฤษและเครื่องราชบรรณาการที่เป็นฝีมือคนไทย พระนางคงจะ โปรด จึงทรงแต่งพระราชสาสน์เป็นภาษาอังกฤษและสิ่งต่างๆ ฝีมือคน ไทยเป็นเครื่องราชบรรณาการ พระราชสาสน์นอกจากเป็นฉบับแรกแล้วยัง ยืนยันว่ารัชกาลที่ ๔ เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในโลกตะวันออกที่ ทรงมีความรู้ภาษาอังกฤษ

เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่าเป็นการยากที่จะหาคนไทยผู้มีความรู้ ภาษาอังกฤษดีและมีความรู้ทางกฎหมายระหว่างประเทศดีด้วย จึงทรงใช้ พระ-ราโชบายอันสุขุมแบบหนามยอกเอาหนามบ่ง จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ เซอร์ยอน เบาริ่ง เป็นราชทูตไทยประจำยุโรป บนพื้นฐานที่ทรงมั่น พระราชหฤทัยว่า เป็นผู้ไว้วางพระราชหฤทัยได้ จากนั้นมาประเทศไทย ได้มีสัมพันธไมตรีกับประเทศต่างๆ ในยุโรปมากขึ้น เช่น ประเทศสวีเดน ประเทศนอร์เวย์ ประเทศเบลเยียม และประเทศอิตาลี ในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเซอร์ยอน เบาริ่ง รับบรรดาศักดิ์เป็น พระยา สยามานุกุลกิจสยามมิตรมหายศ เป็นชาวอังกฤษคนแรกที่เป็นพระยา^{๒๕}

^{๒๕} สิ่งแรกในเมืองไทย เล่ม ๑ หน้า ๔๐

สมัยรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงดำเนินตามรอยพระบรมราชชนก โปรดเกล้าฯ ให้ชาวเบลเยียมเข้ามารับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษาราชการ เพราะทรงเห็นว่าเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางกฎหมายระหว่างประเทศ เคยเป็นนายกสภากฎหมาย เคยเป็นศาสตราจารย์มหาวิทยาลัย เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดีมหาดไทยในเบลเยียม ช่วยดูแลกิจการ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระบิดาแห่งกฎหมายไทย) เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าพระยาอภัยราชานุกลกิจ^{๑๒๖} เป็นเจ้าพระยาคนเดียวยังที่เข้ารับบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาเลยทีเดียวย เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ยืนยันว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงริเริ่ม รัชกาลที่ ๕ ทรงทำต่อ

สัมพันธ์ทางการทูตกับอเมริกา^{๑๒๗}

คณะสอนศาสนาชาวอเมริกัน เดินทางจากประเทศจีนเพื่อมาสอนศาสนาแก่ชาวจีนในเมืองไทย และทำการรักษาคนป่วยไปด้วย คนไทยจึงนิยมเรียกว่าหมอสอนศาสนา ต่อมาอเมริกาส่งคนเข้ามาทำสัญญาทางการค้าขาย ยังมีได้ทำสัญญาทางการทูตเป็นทางการ เพราะมีเหตุขัดข้องบางประการ เช่น ปัญหาเรื่องภาษา พอดีกับรัชกาลที่ ๓ สวรรคตเสียก่อน

ความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการจริง ๆ เริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ โปรดให้ทูตสหรัฐอเมริกาเข้าเฝ้าที่พลับพลา

^{๑๒๖} สิ่งแรกในเมืองไทย เล่ม ๑ หน้า ๑๒๗-๑๒๘

^{๑๒๗} สิ่งแรกในเมืองไทย เล่ม ๑ หน้า ๔๔-๔๕

สนามหลวง เมื่อเสร็จภารกิจ ได้ถวายบังคมลาที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เป็นตัวอย่างให้ประเทศอื่นเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตอีกหลายประเทศ

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎฯ ทรงครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ถึง ๒๔๑๑ นอกจากทรงศึกษาภาษาอังกฤษจากบาทหลวงชาวอเมริกัน และนอกจากทรงมีพระราชสาสน์ภาษาอังกฤษถึงพระนางวิคตอเรียแล้ว เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้ศึกษาภาษาอังกฤษเมื่อสมัยหนุ่มๆ เพราะอยู่ใกล้ชิดพระองค์ด้วย

โปรดให้ชาวอเมริกันสอนภาษาอังกฤษแก่พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ และโปรดให้สตรีชาวอเมริกันเข้าสอนภาษาอังกฤษ แก่พระราชธิดา พระราชวงศ์ฝ่ายใน ถึงในพระบรมมหาราชวังด้วย ทั้งโปรดให้ชาวอเมริกันเข้ารับราชการเป็นล่ามแปลหนังสือ เป็นครูสอนแก่ทหารตำรวจ ตามที่ทรงปฏิรูประบบการเข้าสู่ระบบใหม่

พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช เสด็จราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑ ถึง ๒๔๕๓ ทรงดำเนินรัฐปศาสโนบายต่างประเทศตามรอยพระบรมราชชนก ทรงต้อนรับทูตอเมริกันคนใหม่ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทูตอเมริกันนอกจากได้เฝ้าถวายสาสน์แล้ว ยังได้ถวายบังคมพระบรมศพ แสดงความอาลัยในการเสด็จสวรรคต และได้ถวายพระพรแด่องค์พระประมุขใหม่ของไทยด้วย

โปรดให้ชาวอเมริกันสอนวิชาแพทยศาสตร์ในมหาวิทยาลัย ตั้งสุขศาลา โรงพยาบาลรักษาโรคเรื้อน โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ซึ่งเปลี่ยนมาเป็นวัฒนาวิทยาลัย โรงเรียนอนุกุลสตรีที่จังหวัดตรัง และ โรงเรียนสตรีที่เพชรบุรี โปรดให้ชาวอเมริกันเป็นที่ปรึกษาราชการ มีบรรดาศักดิ์เป็น พระยาภักตยาณไมตรี

หลังจากรัชกาลที่ ๖ ทรงสำเร็จการศึกษาที่ยุโรป ได้เสด็จมีพระราชปฏิสันถารกับประธานาธิบดี และบุคคลสำคัญของอเมริกา ทรงได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี

สมเด็จพระบรมราชบิดากรมหลวงสงขลานครินทร์ ทรงสำเร็จการศึกษาแพทยศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดแห่งสหรัฐ แม้สมเด็จพระยาของชาวไทยก็ทรงเคยใช้ชีวิตที่อเมริกา

เมื่อรัชกาลที่ ๖ ทรงส่งทหารเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในฝ่ายที่สหรัฐร่วมอยู่ด้วย เป็นเหตุให้สหรัฐช่วยเป็นปากเสียงให้ไทยได้แก่สัญญาในอดีตทั้งหมด ประเทศไทยได้รับความเสมอภาคทางผลประโยชน์

รัชกาลที่ ๗ ทรงชื่นชมกับการแพทย์ชาวอเมริกันมาก เสด็จรักษาพระเนตรถึง ๒ ครั้ง เพราะพระองค์โปรดการแพทย์อเมริกันอย่างมาก และอเมริกาถวายการต้อนรับเป็นอย่างดี

ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นแม่แบบประชาธิปไตย แต่ครั้งนั้น ทรงเห็นว่า ประเทศไทยยังไม่พร้อมอยู่หลาย ๆ ด้าน และน่าจะเป็นความ

จริงเช่นนั้น ผู้เขียนเป็นนักเรียนหลังจากประชาธิปไตยถือกำเนิดขึ้นแล้ว คนส่วนใหญ่ตามหมู่บ้านยังอ่านเขียนไม่ได้ สิ่งที่เกิดบนฐานของ อวิชา^{๑๑๑}คือปัญหาต่างๆ อย่างแน่นอน วิชาต่างหากที่เป็นฐานของการ แก้ปัญหาต่างๆ นี่คือหลักสัจธรรม จึงควรคิดว่าเด็กอ้วนแต่สมองลีบคือ อะไร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์พระประมุขของชาติที่ทรง พระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชสมภพที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ทรง ได้รับการต้อนรับอย่างมโหฬารเมื่อเสด็จประพาสประเทศนั้น เป็นเหตุ ให้ประเทศอื่นๆ ถวายการต้อนรับเต็มกำลังต่อ ๆ มา

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศสหรัฐอเมริกาต้องการให้ ประเทศไทยดำรงเอกราช จึงยอมเป็นฐานให้เกิดเสรีไทยมาดำเนินต่อใน ประเทศไทย เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยรักษา อิสรภาพไว้ได้

ปัจจุบัน ชาวไทยจำนวนมากไปชุบตัวทางวิชาการบ้าง ประกอบ ธุรกิจน้อยใหญ่บ้าง วัดทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในหลายรัฐ เหมือนทำ ให้เกิดความอัศจรรย์ ที่ดวงอาทิตย์กำลังขึ้นทางตะวันตก ตามข้อเขียนของ อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ผู้เป็นปราชญ์ของชาวพุทธทั่วโลก เหล่านี้ล้วน มาจากรากฐานแห่งสัมพันธไมตรีทางการทูตที่เริ่มเกิดขึ้นในรัชสมัยของ พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้ารัชกาลที่ ๔

^{๑๑๑} ความไม่รู้, ความงมงาย, ความเขลา

ทรงเป็นเหตุให้ชาวต่างประเทศได้รู้จักทั่วโลกถึงคำว่าบางกอก
มากกว่าคำว่า ประเทศไทย (Thailand) หรือที่ฝรั่งหัดพูดไทยว่า ตายแลนต์
เสียอีก^{๑๒๕} สรุปว่า ทรงเป็นเหตุให้ชาวต่างประเทศรู้จักประเทศนี้มากขึ้น
ชาวไทยทั้งมวลที่มีโอกาสสัมผัสกับยุโรปและสหรัฐอเมริกาควร
ทราบเรื่องนี้ และควรน้อมเกล้าถวายปีคคหการ(การเทิดทูน) แด่พระองค์
ให้ปรากฏแก่สายตาโลกตามวิสัยของบัณฑิตชนมิใช่หรือ

^{๑๒๕} พจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน ๒๔๕๓, เข้าชีวิต หน้า ๑๔-๑๕

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๔

คือ

พระราชทานกำเนิด

สิ่งแรกในประเทศไทย

HRH Mangkut

พระราชทานกำเนิดสิ่งแรกในประเทศไทย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์^{๑๐๐}

เครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นของใหม่สำหรับประเทศไทยเริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรก ในรัชสมัยของพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐ เพราะทรงมีพระราชไมตรีกับนานาอารยประเทศ ที่พระมหากษัตริย์ของประเทศเหล่านั้น พระราชทานเครื่องหมายประดับยศ และเป็นบำเหน็จความชอบแก่ข้าราชการ เมื่อประเพณีดังกล่าวมาสู่เอเชีย จึงทรงสร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นประเทศแรกในเอเชีย

ต่อมารัชกาลที่ ๕ ที่ ๖ ที่ ๗ และรัชกาลปัจจุบันได้ทรงดำเนินตาม จึงเกิดเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในลักษณะต่างๆ และระดับต่างๆ ขึ้น การได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ถือว่าได้รับเครื่องประดับเกียรติอันสูงยิ่งของสกุล เป็นสายสะพายพร้อมด้วยเหรียญตราบ้าง เป็นเหรียญบำเหน็จความกล้าหาญบ้าง เป็นเหรียญบำเหน็จทางราชการบ้าง เป็นเหรียญบำเหน็จในส่วนพระองค์บ้าง เป็นเหรียญที่ระลึกในโอกาสต่างๆบ้าง ท่านผู้สนใจโปรดติดตามศึกษาจากเรื่องเครื่องราช-

^{๑๐๐} สิ่งแรกในเมืองไทย เล่ม ๑ หน้า ๑๖๕

อิสริยาภรณ์โดยตรง ในที่นี้ประสงค์แต่เพื่อทราบว่าจะเกิดเมื่อใด ใครให้
กำเนิดเท่านั้น

ท่านผู้มีเกียรติที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ระดับใด
ก็ตาม โดยเฉพาะท่านที่มีสายสะพายบนบ่า ประดับเหรียญตราทรงเกียรติ
ในพระราชพิธีหรือรัฐพิธีต่างๆ ควรคิดว่านั่นคือ เครื่องเกียรติยศของชีวิต
ครอบครัว สกุล มีกำเนิดมาจากใคร ควรมีปฏิการอย่างไร ไม่ควรมัวเมาลิ้มตัว
เฉยเมย สมเด็จพระปรมณทรมหามงกุฎ พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาปลุกให้ตื่น
ขึ้นแล้ว ควรตื่นต่อไปตามกระบวนการของความคิดก้าวหน้าสร้างสรรค์
บนฐานของความจงรักภักดีและซื่อสัตย์อย่างจริงใจ อย่าให้ด้อยกว่า
ตาสีตาสาดตามบ้านไร่ปลายนา ที่ดำรงชีวิตด้วยความจงรักภักดีซื่อสัตย์
สุจริตแนบแน่นอยู่กับแผ่นดิน

กำเนิดธนาคาร^{๑๑๑}

การธนาคารถือกำเนิดขึ้นในโลกจากชาวเมืองในประเทศอิตาลี
ต่อมาได้อพยพไปประกอบกิจการในประเทศอังกฤษ โดยมีมันั่งยาว ๆ
คนละตัว ทำการแลกเปลี่ยนเงินตราและทำงานอื่นไปด้วย มันั่งนั้นเอง
อังกฤษเรียกว่า BENCH ภาษาอิตาลีเรียกว่าแบงโก (Banco) และแผลง
เป็น Bank ที่ทุกคนทั่วไปในปัจจุบัน

^{๑๑๑} สิ่งแรกในเมืองไทย หน้า ๒๒๗

ปัจจุบันมีหลายธนาคาร แต่ละธนาคารมีสาขาทั่วประเทศ อำนวยความสะดวกแก่พวกพ่อค้า ในการแลกเปลี่ยนเงิน ผู้ฝากเงินได้ดอกเบี้ยมากขึ้นตามเหตุการณ์แต่ละสมัย มีความปลอดภัยทั้งเงินทองและเจ้าของที่เคยเก็บไว้ตามผนังบ้าง หลังคาบ้าง และชุดหลุมฝังไว้ก็มี

โดยเฉพาะในประเทศไทย การธนาคารเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของสมเด็จพระปรมณทรมหามงกุฎ พระธรรมิกมหาราชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมีการติดต่อกับชาวต่างประเทศทั่วโลก การวิวัฒนาการของการธนาคารที่เป็นรายละเอียด จะไม่กล่าวถึงในที่นี้ เพียงแต่ต้องการกระตุ้นให้นักการธนาคารพนักงานธนาคาร ตลอดจนครอบครัว ลูกหลาน และคนฝากเงินกับธนาคารทั่วไป ระลึกว่าการธนาคารเกิดขึ้นในสมัยใด ควรสำนึกถึงอย่างไร ตามวิสัยของวิญญูชน

กำเนิดธนบัตร¹³²

ธนบัตรคือบัตรที่ใช้เป็นเงินตรา หรือตัวสำคัญสำหรับแลกเปลี่ยนตรา ถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่ประเทศจีน เมื่อประมาณ พ.ศ. ๔๐๓ โดยใช้หนังงาช้าง อ่อนสีขาว ขนาด ๑ ตารางฟุต ต่อมาประเทศอินเดียจึงคิดทำธนบัตรขึ้นใช้บ้าง

โดยเฉพาะในประเทศไทย เริ่มมีขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เนื่องจากทรงทำสัญญาการค้ากับต่างประเทศมากขึ้นทั้งในยุโรปและเอเชีย ในรัชสมัยของพระองค์การค้าขายได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จากที่เรือสินค้าเคยเข้ามาปีละ ๑๒ ลำ กลายเป็นปีละ ๒๐๐ ลำ ชาวยุโรปได้นำดอลลาร์เข้ามาทำการค้าขาย มีปัญหาเรื่องการแลกเปลี่ยนเงินมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนจากเงินพดด้วง^{***} มาเป็นเหรียญมีตรามหามงกุฏ ต่อมาเปลี่ยนเป็นเหรียญทองคำ หลังจากนั้นจึงทรงสร้างธนบัตรขึ้น มีพิมพ์อักษรและตราพระราชลัญจกร นับเป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยมีธนบัตรใช้ แต่ราษฎรทั่วไปยังไม่นิยม เพราะไม่มั่นใจจึงยังไม่แพร่หลาย

ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระปิยมหาราชได้โปรดให้ตราพระราชบัญญัติเรื่องธนบัตรขึ้น ประชาชนมีความมั่นใจ ธนบัตรจึงอำนวยความสะดวกในการซื้อขาย เก็บรักษา นำพาดิตตัว เป็นความจริงที่ชาวยุโรปกล่าวไว้ว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงริเริ่ม และรัชกาลที่ ๕ ทรงทำต่อ มีความชัดเจนอีกเรื่องหนึ่ง

ปัจจุบัน ธนบัตร ชาวไทยยังนิยมเรียกว่า เงิน มีบทบาทมากหลายคนมีคำว่า “ชนะ” ประกอบในการตั้งชื่อและนามสกุล หลายคนใช้เงินท่มในการเรียนเพื่อปริญญาบัตร จบแล้วก็ทำงานเพื่อเงิน จนไม่ทราบ

^{***} เงินตราโบราณรูปกลมเหมือนตัวด้วง

ว่าความรู้กับเงินอย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากัน โลกกำลังกลับตาลปัตร แต่ดูเหมือนจะหนักไปทางวัตถุนิยมอย่างรุนแรง

ชนบัตร์เป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์ ทางพระพุทธศาสนาสอน ให้สละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ สละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต สละชีวิตและทุกอย่างเพื่อรักษาคุณธรรม แต่คุณธรรมสละไม่ได้ ชาวโลกกำลังปฏิบัติตามโดยลำดับ แต่สุดท้ายกลับตาลปัตรเป็นสละคุณธรรมและทุกอย่างเพื่อทรัพย์ เห็นแต่ผู้ประกาศสละชีพเพื่อชาติพระธุดงค์ที่ออกเดินป่า และพันท้ายนรสิงห์ในวรรณคดี ที่สละชีวิตและทุกอย่างเพื่อคุณธรรม ปัจจุบันเป็นที่กล่าวขานกันว่า ต้องหยอดน้ำมันงานจึงจะเดิน ประโยชน์นี้ในอนาคตนานไกลต้องวินิจฉัยว่า น้ำมัน คืออะไร

พสกนิกรชาวไทยทั้งมวล ควรคิดว่าจะมีชนบัตร์เป็นพื้นหมื่นแสนล้านก็ตาม เรียกว่า ทรัพย์ให้ความปลื้มใจ สังคมนิยมเรียกผู้มีทรัพย์มากว่าเศรษฐี ผู้มีเศรษฐกิจดี หรือผู้ประเสริฐ แต่ประเสริฐจริงๆ ต่อเมื่อบำเพ็ญประชาสงเคราะห์ สังคมจึงเต็มสร้อยให้ว่า เศรษฐีมหาศาล คือผู้มีโรงทานกว้างใหญ่เป็นส่วนหนึ่งในการบำเพ็ญทานบารมี

รุ่งอรุณแห่งรถไฟไทย^{๓๔}

มนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์อาศัยเท้าก้าวไปที่ละก้าว แต่ละก้าวนั้นเรียกว่า บาท เท้ามีความสำคัญในการให้ถึงที่ประสงค์เรียกว่า บาท จากนั้นมนุษย์จึงคิดทำอุปกรณ์ประเภทล้อเลื่อนขึ้น โลกมนุษย์วิวัฒนาการมาจนถึงสมัยเทคโนโลยีปัจจุบัน บนฐานของระบบล้อเลื่อน รถไฟคือการขนส่งในระบบล้อเลื่อนที่ยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งของมนุษย์ เริ่มมีขึ้นเป็นสายแรกในโลกที่ประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๘ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ของไทย

ในประเทศไทย ประกายแห่งรถไฟเริ่มฉายแสงขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัย สมเด็จพระปรมณทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า รัชกาลที่ ๔ แต่รุ่งอรุณของรถไฟครั้งนั้นเป็นรถไฟจำลอง ซึ่งเป็นเครื่องราชบรรณาการจาก สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย แห่งประเทศอังกฤษ

รถไฟจำลองเครื่องราชบรรณาการดังกล่าว ก่อให้เกิดความตื่นเต็นในพระราชสำนักเป็นอย่างมาก คนทั่วไปไม่ทราบดอกว่าต่างจากราชรถในวรรณคดีอย่างไร หรือต่างจากเกวียนของชาวบ้านอย่างไร หลายท่านได้ความกระจ่างจากหนังสือนิราศลอนดอนของหม่อมราโชทัย ซึ่งเป็นลำราชทูตประจำอังกฤษ ได้ความว่ารถไฟเป็นรถเหล็ก มีเครื่องจักร

^{๓๔} สิ่งแรกในเมืองไทย หน้า ๑๔๘

เฉพาะคันแรก นอกนั้นเป็นรถพ่วง มีขอเกี่ยวโยงกัน แบ่งเป็นตู้ ๆ แตกต่าง
กัน ตลอดถึงบางตู้เป็นรถบรรทุกสิ่งของและปศุสัตว์ เหล่านี้ทำให้เห็น
ภาพเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อมาถึงรัชสมัย สมเด็จพระปิยมหาราช
พระราชปิโยรสของพระองค์ รถไฟจึงเกิดมีขึ้นจริง ๆ ในประเทศไทย

สมเด็จพระปิยมหาราช ได้เสด็จประพาสสิงคโปร์และเกาะชวา
เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๓ ได้เสด็จทอดพระเนตรกิจการรถไฟ พร้อม
ด้วยข้าราชการบริพาร และต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๑๔ ได้เสด็จประพาสประเทศ
อินเดีย ประทับรถไฟเป็นระยะทางไกล จากเมืองกัลกัตตา¹³⁵ถึงเมืองเคลี
และจากเมืองเคลีถึงเมืองบอมเบย์ อาจจะเทียบได้จากเชียงใหม่ถึงสิงคโปร์

ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๓๔ รถไฟจริงก็เกิดขึ้นในประเทศไทย เสด็จทรง
แชะดินเป็นปฐมฤกษ์ที่สระปทุมวัน และเสด็จพิธีเดินรถสายแรก จาก
กรุงเทพฯ ถึงสมุทรปราการ มีระยะทาง ๒๑ ก.ม.และสายอื่น ๆ ก็ตามมา

สรุปว่า ท่านที่เคยเป็นรัฐมนตรีดูแลการรถไฟก็ตาม คณะ
กรรมการรถไฟก็ตาม ผู้ว่าการและพนักงานสายต่าง ๆ ก็ตาม รวมทั้งผู้
โดยสารและครอบครัวลูกหลานทั้งหมด ควรระลึกว่าใครเล่าคือรุ่งอรุณ
ของการรถไฟไทย และควรน้อมเกล้าฯ ถวายปีศุภการ(เทิดทูน)อย่างไร
หาไม่แล้วขบวนรถไฟบรรทุกแร่ธาตุแห่งกตัญญูคตเวทีจะแล่นไปในสาย
เลือดได้อย่างไร

¹³⁵ ทราบว่ามาจาก Kali cut นำสัตว์นุชาเจ้าแม่กาลี

กำเนิดวันมหาจักรี¹³⁶

ในอดีตนานไกล มิได้ถือวันที่ ๖ เมษายน เป็นวันที่ระลึกมหาจักรีบรมราชวงศ์ พระราชพิธีนี้นิยมมีในวันคล้ายวันบรมราชาภิเษกของแต่ละพระองค์ การคิดสร้างพระบรมรูปพระมหากษัตริย์ในบรมราชจักรีวงศ์ มีขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของสมเด็จพระปรมนทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้ารัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ก่อนนั้น ไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ทรงคิดสร้างพระบรมรูปพระมหากษัตริย์ในอดีตขึ้น แต่โบราณมานิยมสร้างแต่พระพุทธรูปและเทวรูปเท่านั้น โดยมากพากันคิดว่าการสร้างรูปส่วนบุคคลขึ้นเป็นเหตุให้อายุสั้นเสียอีก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ทรงคบค้าสมาคมกับราชสำนักต่าง ๆ และชาวยุโรปทั่วไป พระมหากษัตริย์ในยุโรป ได้มีพระบรมรูปหล่อเข้ามาถวายเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องราชบรรณาการ ชาวยุโรปได้มีพระบรมรูปรัชกาลที่ ๔ เข้ามาถวายพระองค์หนึ่ง ทรงพอพระราชหฤทัยและโปรดให้ช่างชาวฝรั่งเศสหล่อพระบรมรูปทำพระองค์ขึ้น ทรงปรารถนาที่จะหล่อพระบรมรูปรัชกาลก่อน ๆ กับพระราชปิโยรส แต่เสด็จสวรรคตเสียก่อน

¹³⁶ สิ่งแรกในเมืองไทย หน้า ๓๕๗

เหตุการณ์น่าจะคล้ายกับทหารของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชของกรีก ที่มาปฏิบัติหน้าที่ในกองทัพตอนเหนือของประเทศอินเดีย เมื่อได้สัมผัสกับพระพุทธศาสนา จึงคิดริเริ่มสร้างพระพุทธรูปขึ้น เพราะคุ้นเคยกับการสร้างเทวรูปมาก่อน จึงกลายเป็นต้นเหตุการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นจำนวนเหลือคณนาในปัจจุบัน

เมื่อกาลเวลาล่วงมาถึงรัชสมัย สมเด็จพระปิยมหาราช ทรงสืบสานพระราชดำริของสมเด็จพระบรมชนกนาถ จึงโปรดให้หล่อพระบรมรูปของอดีตบูรพมหากษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์ขึ้นใน พ.ศ.๒๔๑๔ เมื่อพระชนมายุเพียง ๑๘ พระพรรษา และกำหนดถวายบังคมพระบรมรูปในวันจักรมงคลของพระองค์ เป็นประจำทุกปี

เมื่อกาลล่วงมาถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงพิจารณาเห็นว่า พระที่นั่งศิวาลัยในมหาปราสาท ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปมาแต่เดิมคับแคบ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแปลงพระพุทธรูปรางค์ปราสาทในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปพระมหากษัตริย์ในบรมราชจักรีวงศ์ และพระราชทานนามใหม่ว่า ปราสาทพระเทพบิดร เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๑ เป็นต้นมา และกำหนดเอาวันที่ ๖ เมษายน ของทุกปี เป็นวันระลึกมหาจักรีเป็นประเพณีสืบมา เพราะตรงกับคติที่องค์ พระปฐมบรมกษัตริย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเริ่มสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ในพระบรมราชจักรีวงศ์เป็นครั้ง

แรก ทั้งทรงมีพระมหากรุณาให้พสกนิกรผู้จงรักภักดี ได้เข้าถวายบังคม
พระบรมรูปบูรพมหากษัตริย์ด้วย

ทุกท่านน่าจะระลึกว่า พระบรมรูปทุกรัชกาลที่มีขึ้นภายหลัง รวม
ถึงพระรูปและรูปบุคคลสำคัญของแต่ละสถาบัน ตลอดถึงรูปปั้นและรูป
ถ่ายทั้งปวงล้วนเกิดขึ้นบนฐานพระราชดำริของรัชกาลที่ ๔ ทั้งสิ้น เป็น
สิ่งหนึ่งที่ทรงนำในการพัฒนาประเทศ ให้เท่าเทียมกับอารยประเทศ
ทั้งปวงในยุโรปและอเมริกา ผู้เป็นช่างปั้นช่างหล่อก็ตาม เป็นเจ้าของร้าน
ถ่ายรูปหรือจำหน่ายฟิล์มก็ตาม ไม่ว่าจะมีความะทางเศรษฐกิจอย่างไร
ควรคิดถึงว่า รุ่งอรุณอาชีพของตนเป็นมาอย่างไร และควรมีทำอย่างไร

นี่เป็นเรื่องหนึ่งที่ชัดเจนอย่างที่ชาวยุโรปกล่าวไว้เป็นสัจวาจาว่า
รัชกาลที่ ๔ ทรงริเริ่มและรัชกาลที่ ๕ ทรงทำต่อ และต่อ ๆ มาจนถึง
รัชกาลปัจจุบัน แผ่รังสีถึงชาวไทยทั้งมวล ที่ทรงมีพระอัจฉริยภาพ มีพระ
ราชดำริโครงการหลายหลาก เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เกิดผลิตผล
สมบูรณ์ทั่วปฐพีคผล พุดตามประสาชาวบ้านว่า

“วางรากฐานที่พ่อ ทำต่อที่ลูก ขยายปลูกที่หลาน เบิกบานที่เหลน”
โปรดคิดดูเถิดว่าเป็นความจริงหรือไม่

ไม่คิดไม่เห็น ยิ่งคิดยิ่งเห็น

กำเนิดวันเฉลิมพระชนมพรรษา¹³⁷

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา คือ พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลคล้ายวันพระราชสมภพหรือวันประสูติ ของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมราชินี พุคตามประสาชาวบ้านว่างานทำบุญวันเกิด อย่างที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน เกิดขึ้นจากพระราชดำริของสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเช่นนี้มาตั้งแต่ยังทรงอยู่ในสมณเพศ จึงถือว่าเป็นพระราชประเพณีของไทยโดยตรง ไม่ถือว่าเอาอย่างมาจากจีนและจากยุโรปแต่อย่างใด

เหตุผลที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสเช่นนั้น ก็ด้วยทรงเห็นว่า การมีอายุมาได้ถึงปีหนึ่ง ๆ เป็นลาภที่ประเสริฐในชีวิต เป็นเรื่องที่ควรยินดี ควรบำเพ็ญความดี ควรอยู่กับความไม่ประมาท เพราะไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า จะอยู่ไปครบรอบอีกปีหรือไม่ ควรอยู่กับความสุจริต ควรบรรเทาความมัวเมาในชีวิต ซึ่งเป็นฐานของความดีทั้งปวง

เมื่อทรงมีพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ได้จัดการทำเป็นการใหญ่ อาราธนาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในท้องพระโรงท่าพระชนมายุ พระราชวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ ทำบุญกันทุกวังและทุกบ้าน จุดประทีปตามวังและบ้านของราษฎรทั่วไป ทรงบำเพ็ญพระ

¹³⁷ สิ่งแรกในเมืองไทย หน้า ๔๑๕

กุศลอยู่ถึง ๓ วัน ทรงสรงมูรธาภิเษก เสด็จออกมารับพระบรมวงศานุวงศ์
ข้าราชการและแขกเมือง มีการถวายพระพรชัยมงคล พระราชทานพรเพียง
สั้น ๆ แล้วเสด็จขึ้น เป็นธรรมเนียมที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ส่วนการมีกระแส
พระราชดำรัสตอบ เพิ่งมีขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๓ ในรัชสมัย สมเด็จพระปิย
มหาราช เมื่อเสวยราชสมบัติแล้ว ๒-๓ ปี

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เปลี่ยนไปตามวันพระราช
สมภพของแต่ละพระองค์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ผู้เข้าใจเรื่องสุริยคติมีน้อย
จึงมักจะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามจันทรคติโดยมาก ถึงรัชสมัย ร.๕
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทั้งทางจันทรคติและสุริยคติควบคู่กัน^{๑๑๘}

การหยุดราชการในวันเฉลิมพระชนมพรรษาในรัชกาลที่ ๔
ไม่ปรากฏชัดเจน ในรัชกาลที่ ๕ เป็นการหยุดโดยปริยาย เมื่อข้าราชการ
ในเมืองต่าง ๆ พร้อมกันบำเพ็ญกุศล ประดับประทีปโคมไฟ ถวายพระพร
ชัยมงคลต่อพระบรมสาทิสลักษณ์ทุกเมือง การหยุดราชการ ปรากฏชัดใน
รัชกาลที่ ๖ คือเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๔๕๖ ในปัจจุบันนอกจากหยุด
ราชการแล้ว ยังถือเป็นวันชาติและเป็นวันพ่อของชาติอีกด้วย

ขอท่านผู้อ่านโปรดหยุดคิดสักนิด การหยุดราชการในวันที่
๕ ธันวาคม ประจำปี เริ่มต้นมาจากจุดใด ใครเป็นรุ่งอรุณของวันนั้น
หลายท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ประดับ

^{๑๑๘} คำว่า จันทรคติ - นับตามข้างขึ้นข้างแรม / คำว่า สุริยคติ - นับตามวันที่

เกียรติยศในชีวิตประวัติของตนและสกุลในระดับต่าง ๆ หลายท่านได้เป็น
ท่านผู้หญิง หลายท่านได้เป็นคุณหญิงได้เป็นคุณ^{๑๑๕} ซึ่งญาติมิตรและ
ลูกหลานต่างชื่นชมยินดี หลายท่านอย่างน้อยก็ได้หยุด ได้พักผ่อน ได้
เที่ยว ได้สำราญ วันหนึ่ง

ทางศาสนจักร พระคุณเจ้าหลายท่านได้รับสมณศักดิ์ใหม่ หลายท่าน
ได้เลื่อนสมณศักดิ์สูงขึ้น บางท่านมีวาสนาได้เป็นสมเด็จ หลายท่านมี
วาสนาได้เป็นเจ้าคุณ หลายท่านได้เป็นพระครูสัญญาบัตร ซึ่งบริษัทต่าง
แสดงมุทิตาจิตกันหลากหลาย

ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร น่าจะช่วยกันคิดว่า ควรจะ
ถวายเป็นภัตตาหาร(เทิดทูน) ผู้เป็นภัตตาหารหุบคุดอย่างไร ในฐานะที่ทรง
เป็นรุ่งอรุณแห่งความเจริญทุกด้าน ตามเสียงแห่งมโนธรรมอันบริสุทธิ์ ที่
เหลาจ้อถือว่าคือเสียงฟ้าเสียงสวรรค์หรือเสียงของเต๋า ก่อนที่เสียงอื่นจะ
เข้าแทรกให้เลือนหาย

กำเนิดพระราชพิธีพืชมงคล^{๑๑๖}

วันพืชมงคลเป็นวันหยุดราชการ เป็นวันระลึกถึงกระดูกสันหลัง
ของชาติ เป็นกำลังใจให้หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินต่อไป ข้าราชการและพนักงาน
รัฐวิสาหกิจ ได้รับการพักผ่อนสำราญตามอัธยาของตน ถือว่าเป็นวัน

^{๑๑๕} คำว่า “คุณ” ใช้สำหรับเรียกคุณหญิงผู้ไม่ได้สมรส

^{๑๑๖} สิ่งแรกในเมืองไทย หน้า ๓๕๓

สำคัญวันหนึ่งของประเพณีไทย พระราชพิธีที่ชมงคลเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก
ในรัชสมัยของ สมเด็จพระปรมณทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า รัชกาลที่ ๔ ส่วนการจรด
พระนังคัลแรกนาขวัญมีมาแต่สมัยดึกดำบรรพ์

การจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ปรากฏว่าเป็นหน้าที่ของประมุข
แผ่นดิน ที่ทรงไถนาเป็นปฐมฤกษ์ ปรากฏในประเทศจีนเมื่อสี่พันปี
มาแล้ว ส่วนในประเทศอินเดีย ปรากฏในพุทธประวัติว่า เมื่อพระสิทธัตถ
ธะ มีพระชนมายุ ๗ พรรษา พระพุทธบิดาเสด็จแรกนาขวัญ พักพระราช
กุมารไว้ที่โคนต้นหว้า ทรงเจริญอานาปานสติได้สมาธิระดับหนึ่ง เมื่อ
พระพุทธบิดาเสด็จกลับเวลาบ่าย ทอดพระเนตรเห็นความอัศจรรย์ ที่เงา
ต้นหว้ามิได้เคลื่อนตามดวงตะวัน ทรงประคองอัญชลีเปล่งอุทานว่า ลูกเรา
อัศจรรย์ ต่อมาการได้สมาธินั้นกลายเป็นวิธีนำสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและ
ได้ตรัสรู้ในที่สุด หลังจากทรงเลิกทวกรกิริยาสาหัส

อีกประการหนึ่ง พระพุทธบิดาและพระอนุชาหลายพระองค์
มีสร้อยพระนามว่าโอทนะ^{๘๘} ซึ่งแปลว่าข้าวสุก ย่อมหมายถึงความสำคัญ
ต่อผลผลิตทางกสิกรรมอยู่ไม่น้อย แม้เมื่อพระญาติมีปัญหาขัดแย้งกัน
เรื่องการแข่งขันทำการเกษตร พระพุทธเจ้าเสด็จห้ามพระญาติ โดยทรง
ชี้แจงให้เห็นว่า ชีวิตกับน้ำอย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากัน

^{๘๘} สุตโทนะ = สุต + โอทนะ, อมิโตนะ = อมิต + โอทนะ, โธโตนะ = โธต + โอทนะ

คำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญต่อข้าวคือคำสอนเรื่อง ธัญชาติไม่ว่าจะเป็นข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวสาลี รวมเรียกว่า ธัญชาติ^{๑๒} เมื่อเทวดาคนหนึ่งทูลถามพระพุทธเจ้าว่า อะไร เป็นสิ่งมีค่าสำหรับมนุษย์ ตรัสตอบว่า ธัญชาติ

พระพุทธวณะที่ตรัสตอบนี้เป็นจริงสักเพียงไร โปรดดูที่หลักการ พิจารณาของสุนทรียศาสตร์ ตอนว่าด้วยค่านิยม ๒ อย่าง คือ ค่านิยมใน ฐานะที่จำเป็นและค่านิยมที่ไม่จำเป็น ค่านิยมที่จำเป็นคือจำเป็นในการ ดำรงชีวิต เมื่อขาดสิ่งนั้นชีวิตจะดำรงอยู่ไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสเป็น สัจพจน์ไว้ว่า สัพเพ สตฺตา อาหารติฎฺฐิติกา สรรพสัตว์ดำรงชีวิตด้วย อาหาร แสดงว่าข้าวเป็นสิ่งจำเป็นอย่างขาดไม่ได้ ส่วนสิ่งมีค่าที่ไม่จำเป็น หมายถึงขาดไปก็อยู่ได้ คนจนมีข้าวบริโภคนำ แม้ไม่มีเพชรแก้วแหวนเงิน ทองก็อยู่ได้ เศรษฐีมีเพชรแก้วแหวนเงินทอง ถ้าไม่มีอาหารบริโภคนำก็ตาย เพราะเขาจะบริโภคเครื่องประดับแทนข้าวไม่ได้ การตรัสว่าธัญชาติเป็น สิ่งมีค่าเป็นความจริงตลอดไป ตลอดเวลาที่มนุษย์ยังบริโภคธัญชาติหรือ สิ่งผลิตจากธัญชาติอยู่

พระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนของรัชกาลที่ ๕ ทรง กล่าวไว้ว่า พระราชพิธีพีชมงคลคือการทำขวัญพีชพรรณต่าง ๆ มีข้าวเปลือก เป็นต้น เป็นพิธีสงฆ์ที่รัชกาลที่ ๔ ทรงเพิ่มเข้าในพระราชพิธีจรดพระ

^{๑๒} พืชสกุลข้าวต่าง ๆ

นังคัลแรกนาขวัญ เป็นพระราชพิธีก่อนจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ๑ วัน
ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งคนทั่วไปอาจไม่ทราบ
ความพิสดาร โปรดศึกษาจากพระราชนิพนธ์นั้น

พระราชนิพนธ์กล่าวถึงพราหมณ์ผู้หนึ่ง ต่อว่าพระพุทธเจ้าว่า ไม่
รู้จักทำนาเลี้ยงชีพ ตรัสว่า เราทำนาเสร็จแล้ว อุปกรรมทำนาก็มีครบ คือ
ศรัทธาเป็นพืชข้าวปลูก ตบธรรมคือน้ำฝน ปัญญาเป็นกุ่มแอกกุด
หิริคือองุ่น ไฉนเป็นเชือกชัก สติเป็นปลัก ความซื่อสัตย์คือ
ท่อไฉนน้ำ

ความเพียรกล้าสำหรับชักแอกกุด การสำรวมคือการปลดแอกกุด
นำไปบรรลุดแดนเกษม ปราศจากความเศร้าโศก มีแต่ความสุข
การทำนาของเรามีผลเป็นอมตะ พันทุกข์ทั้งปวง^{๔๓}

ผู้บริโภคริษยาพิชหรืออาหารอื่น ๆ ที่มาจากการแปรสภาพัญชาติ
ควรคิดว่า ข้าวสุกจานหนึ่งแต่ละมือผ่านเรียวแรงและหยาดเหงื่อของ
ใครบ้าง ในการไถ การหว่าน การปักดำ การเก็บเกี่ยว การนวด การสี
การขนส่ง มีใครบ้างที่กล้าพูดว่าทุกขั้นตอนสำเร็จด้วยเรียวแรงและหยาด
เหงื่อของตน นี่แหละคือความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต เช่นเดียวกับร่างแห
หลวงพ่อกำนพุทธทาสเรียกว่า อิทัปปัจจยตา^{๔๔} หรือตะวันตกเรียกว่า

^{๔๓} พระราชพิธี ๑๒ เดือน ๓๖๕

^{๔๔} การมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย

สัมพัทธนิยม^{๘๕} แม้วิทยาศาสตร์ก็มาอยู่ที่จุดนี้ ยามลึดหนึ่งประกอบด้วย
สารหลายตัว ออกฤทธิ์ประสานกัน มีประสิทธิภาพในการรักษาโรค

ข้ามลึดหนึ่งบริโภคแล้วละลายเป็นเลือดเนื้อเราสำเร็จมาจาก
หยาดเหงื่อแรงกายแรงใจของใครบ้าง การคิดเห็นความเกี่ยวโยงตลอดสาย
เป็นทางเดินของสายธารเมตตากรุณา เป็นบ่อเกิดของความรักความ
สามัคคี ส่วนการบริโภคที่มุ่งแต่ความอ้อยอิ่งเท่านั้น เป็นทางเดินของ
อัตตา หรือ EGO ซึ่งเป็นฐานของความเห็นแก่ตัวและปัญหาต่าง ๆ ใน
สังคม งอนไถคือหิริเป็นฐานของการมียางอาย และเป็นฐานของความรัก
ศกดิ์ศรีสำหรับมนุษยชาติอีกต่อหนึ่ง ส่วนผู้ทิ้งงอนไถหักเสียแล้วคือคน
ไม่มียางอาย หมายถึงการสลัดศกดิ์ศรีของมนุษยชาติเสียแล้ว เพียงแต่อยู่
ในคราบของมนุษยชาติเท่านั้น เราจะทราบได้อย่างไรว่าภายในคราบนั้น
คืออะไร เช่นเดียวกับสิ่งขุบทอง เราเห็นทองแต่ภายนอก แต่ข้างในเรา
ทราบไม่ได้ว่าคืออะไร อาจจะเป็นดินเผา เป็นปูน เป็นตะกั่ว หรือเป็น
โลหะก็ได้ ผู้ไม่มียางอายบางคน อาจจะมีอยู่ในสังคมผู้มีเกียรติ ย่อมไม่ต่าง
อะไรกับสิ่งปฏิกูลแม้ในร่างกายผู้ทรงธรรมทั้งหลาย

“ไม่คิด ไม่เห็น ยิ่งคิด ยิ่งเห็น”

^{๘๕} ถือว่าสิ่งทั้งหลายสืบเนื่องถึงกัน

กำเนิดโรงสีข้าว^{๘๖}

คำสอนทางพระพุทธศาสนาบางเรื่อง ให้ความรู้เรื่องความเป็นมาของมนุษย์ เป็นพื้นฐานของสังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ ได้รับความว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งเช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ ไม่ได้วิวัฒนาการมาจากลิงอย่างที่นักปราชญ์ตะวันตกกล่าว มนุษย์ดำรงชีวิตโดยอาศัยัญชาติคือพันธุ์ข้าวที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เมื่อมนุษย์มีประชากรเพิ่มขึ้น ัญชาติโดยธรรมชาติลดลง ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ

การต้องเก็บัญชาติไว้ทำการเพาะปลูก เป็นสิ่งจำเป็นติดตามมา ผู้จัดสรรพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ก็จำเป็นติดตามมาด้วย บุคลิกภาพ ความสมัครใจ ความสามารถในการประสานสามัคคี เป็นคุณสมบัติจำเป็นของผู้เป็นหัวหน้าทางสังคม มหาชนเลือกบุคคลเช่นนั้นขึ้นเป็นหัวหน้าทางสังคม จึงเรียกผู้นั้นว่า “มหาสมมต” เหมือนยกแผ่นดินทั้งหมดให้เป็นสิทธิของผู้นั้น ตรงกับที่พูดในภาษาไทยว่า “พระเจ้าแผ่นดิน” เมื่อผู้นั้นจัดสรรพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกเป็นที่ได้ผล มหาชนจึงเรียกผู้นั้นว่า “ขัตติยะ” เมื่อดูแลมหาชนในสังคมให้อยู่ดีมีสุข มหาชนต่างมีความชื่นชมยินดีและพากันเรียกว่า “ราชา”^{๘๗} เมื่อราชาดูแลสังคมจนไม่มีเวลาประกอบอาชีพด้วยตนเอง มหาชนเห็นใจและต่างสละผลประโยชน์

^{๘๖} สิ่งแรกในเมืองไทย หน้า ๓๑๓

^{๘๗} อัครัญญสูตร เล่ม ๑๑ หน้า ๘๗ ที. ปา.

ของตนบำรุง สิ่งที่พร้อมกันสละนั่นคือต้นตอของภายี เพื่อความยุติธรรม ในการเสียดสละ จึงวิวัฒนาการออกมาเป็นกฎหมายภาษีอากร ระเบียบวิธี อื่นๆ เกิดขึ้นตามมาอีกมากมาย

ความเห็นแก่ตัวเป็นสิ่งที่สร้างปัญหาในสังคมมนุษย์ เพราะ เป็นเหตุให้ล่วงละเมิดสัญชาติในเขตของผู้อื่น เก็บสัญชาติของตนไว้ บริโภคยามขาดแคลน นี่คือพิษสงอันดับแรกของความเห็นแก่ตัว ที่หลวง พ่อพุทธทาสเรียกว่า ตัวกูของกู มาจากคำบาลีว่า อหุการ มมฺหการ ทางจิตวิทยาเรียกว่า EGO ทางพุทธศาสนาเรียกว่าอัตตา การสอนเรื่อง อัตตาคือการเผยแพร่สิ่งแรกที่สร้างปัญหาในสังคม ถ้าสอนเรื่องอัตตา บวกกับมหิจจตา คือความอยากเป็นใหญ่ ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างท่วมท้น แน่นนอน

ชาวไทยแต่โบราณดำรงชีวิตด้วยสัญชาติที่ซ้อมมือ ซึ่งความจริงมี คุณภาพทางอาหารมาก คนไทยโบราณจึงมีร่างกายแข็งแรงสูงใหญ่ สังกะตได้จากอาวุธยุทธโธปกรณ์ต่าง ๆ เกินวิสัยของคนปัจจุบัน ที่บริโภค ข้าวสารจากโรงสี ดูสวยงาม แต่ขาดคุณภาพ เพราะคุณภาพไปอยู่ที่สัตว์ เลี้ยงบางชนิด

การซ้อมข้าวสารด้วยแรงคนไม่เพียงพอต่อความต้องการทางการ พาณิชย์ เมื่อมีโรงสีข้าวเข้าแทนที่จึงสีได้วันละมาก ๆ ความจริงโรงสีข้าว ด้วยเครื่องขบคั้นนั้น เกิดขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระปรมนทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกมหาราชราชาธิราชเจ้า

รัชกาลที่ ๔ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐-๒๔๐๒ เนื่องจากเป็นสมัยที่โปรดให้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ทั้งเอเชียและยุโรปมากขึ้น การค้าขายระหว่างประเทศได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เคยมีเรือสินค้าเข้ามาปีละ ๒๐ ลำ กลายเป็นปีละ ๒๐๐ ลำ การซื้อข้าวสารด้วยแรงคนไม่ทันต่อความต้องการ ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทยมาแต่ พ.ศ.๒๔๐๒ ทรงมีพระราชสาสน์ถึงประธานาธิบดีอเมริกาคนที่ ๑๖ (อเมริกัน่าบอกว่าคือ Abraham Lincoln ค.ศ.๑๘๖๕=พ.ศ.๒๔๐๘) มีความชัดเจนว่าชาวอเมริกัน ได้นำเครื่องจักรตีข้าว เข้ามาตั้งตีข้าวที่กรุงเทพฯ ตอนแรกชาวอเมริกันและชาวยุโรป เป็นเจ้าของกิจการทางด้านนี้ และตกมาอยู่ในมือคนอื่นในภายหลัง

ชาวไทยทำกรรมกรรมเป็นส่วนใหญ่ อำเภอใดมีปล่องโรงสีมาก เป็นเครื่องหมายความอยู่ดีกินดีและความมั่งคั่งในถิ่นนั้น เพราะปล่องโรงสีส่องถึงว่าในน้ำมีปลาในนามีข้าว หลังเก็บเกี่ยวเสร็จ ชาวบ้านมักจะถามกันว่าได้ข้าวกี่เกวียน คนมีข้าวหลายเกวียนหมายความว่ามียังจะกินเป็นอยู่สบาย ไม่ต้องดิ้นรนว่าจะมีบ้านตึกหรือไม่ มีรถนั่งแพงๆ หรือเปล่าน่าจะลองคิดดู คนครั้งนั้นกับคนปัจจุบัน ใครจะมีความสุขจริง ๆ มากกว่ากัน เว้นแต่เราเป็นทาสของวัตถุนิยมมากเกินไป แต่คุณธรรมต่าง ๆ ลดลงจนกลายเป็นสัพัญญู(ภัยเฉพาะหน้า) มีอยู่รอบตัว

ดังนั้น เจ้าของโรงสี พนักงานโรงสี กรรมกรโรงสี เจ้าของร้านขายข้าวสารทั้งหมด ตลอดถึงผู้บริโภควิวจากโรงสีทั่วประเทศ ควรระลึกว่า

ความสะดวกสบายในการบริโภคข่าวสารในปัจจุบัน สำเร็จมาบนฐานพระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำสัตตัญญาการค้ำกับนานาประเทศ ซึ่งเป็นเหตุให้มี
 โรงสีข้าวขึ้น ทุกฝ่ายจึงควรพร้อมกันน้อมเกล้าฯ ถวายปัดคหการ (การ
 เทิดทูน) แต่พระองค์ น่าจะเป็นเช่นกับสถาบันพระมหากษัตริย์และพลก
 นิกรชาวพุทธทั้งมวลเทิดทูนผ้าพระกฐิน ที่เกิดจากพระมหากรุณาของ
 พระพุทธเจ้าโดยตรง โดยไม่มีใครทูลขอพรถวายอย่างท่านอื่น ๆ

บางส่วนของพระราชกิจในรัชสมัย

โปรดให้สร้างถนนและขุดคลอง^{๑๔๔}

เนื่องจากชาวยุโรปเข้าซื้อกันถวายเป็นที่กล่าว เคยจีม้าขี่รถตากอากาศ มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ เมื่อมาอยู่ที่กรุงเทพฯ ไม่มีถนนจะขี่ม้าขี่รถตากอากาศในวันหยุด เป็นเหตุให้ล้มป่วยกันเนืองๆ ทรงทราบแล้วทรงมีพระราชดำริว่า ชาวยุโรปมาอยู่ในกรุงเทพฯ มากขึ้นทุกปี ที่บ้านเมืองเขามีถนนราบรินสะอาดเจริญใจ ส่วนบ้านเรามีแต่ตรอกเล็กตรอกน้อยไม่เจริญตา เขาเตือนสติเราเพื่อให้บ้านเมืองเจริญขึ้น สมเด็จพระปรมณทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร ถนนสีลม ถนนเจริญกรุง เป็นต้น มูลดินจากการขุดคลองกลายเป็นถนนหลายแห่งในปัจจุบัน

ส่วนการขุดคลองนั้น ทรงมีพระราชดำริว่า แผ่นดินก่อนๆ เคยโปรดให้ขุดคลองนอกกำแพงพระนคร เช่น รัชกาลที่ ๒ โปรดให้ขุดคลองลัดหลังเมืองนครเขื่อนขันธ์ (เมืองอะไร) รัชกาลที่ ๓ โปรดให้ขุดคลองแสนแสบ เป็นต้น ในรัชกาลของพระองค์ ควรขยายเมืองให้กว้างออกไป จึงโปรดให้ขุดคลองจากวัดแก้วฟ้า ไปออกกรมวัดเทวราชกุญชร พระราชนานชื่อว่า “คลองผดุงกรุงเกษม” แล้วโปรดให้ทำการฉลอม ปลุกศาลา

^{๑๔๔} พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔

ริมคลองฟากละ ๕๐ หลัง อารธนาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ศาลาละ ๕ รูป เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๕๐๐ รูป พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและพสกนิกรทั่วไปได้บำเพ็ญกุศล มิ่งงานรำเรียงในงานมงคลเป็นที่เจริญใจทั่วกัน^{๔๕}

โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองจากบางกอกใหญ่ ใกล้วัดปากน้ำ ไปออกแม่น้ำนครไชยศรี พระราชทานนามว่า “คลองภาษีเจริญ”^{๔๖}

โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองจากวัดชัยพฤกษ์มาลา ไปออกแม่น้ำนครไชยศรี พระราชทานนามว่า “คลองมหาสวัสดิ์”^{๔๗}

โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองจากฟากตะวันออกของแม่น้ำนครไชยศรี ไปออกคลองบางนกแขวก เมืองราชบุรี ร่วมกับเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ พระราชทานนามว่า “คลองดำเนินสะดวก” และยังโปรดเกล้าฯ ให้ทำถนนและขุดคลองอื่น ๆ อีก ซึ่งจะไม่นำมากล่าวในที่นี้^{๔๘}

ดังนั้น ผู้ดำรงชีวิตสองฟากถนนบำรุงเมือง เพ็ญนคร สีลมและเจริญกรุง และ ๒ ฟากคลองผดุงกรุงเกษม คลองภาษีเจริญ คลองมหาสวัสดิ์ และคลองดำเนินสะดวก สายสกุลของตนได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิตจากใคร แล้วดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามวิถีสัมมาชีวะและ

^{๔๕} ประชุมพงศาวดาร ฉบับคลังวิทยา หน้า ๔๕๓

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๖๕๑

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๓๐

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๗๑๑

ตามทำนองคลองธรรม จักว่าได้ถวายบังคมทูลพระองค์แล้ว ถ้าจะให้
มากกว่านั้น ควรปรึกษากันว่าจะปรากฏเป็นกตเวทิต่อประการใด

พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนา

ขอกล่าวถึงพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาเพียงย่อ ๆ ว่า ตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นต้นมา ทรงนับถือพระพุทธศาสนา และ ทำนุบำรุงให้มั่นคงสืบๆ มา ทรงอาราธนาพระสังฆราช (ปู่ครู) จากนครศรีธรรมราช^{๕๓} เป็นประธานสงฆ์ในกรุงสุโขทัย สืบต่อถึงสมัย พญาลิไท ซึ่งมีพระนามปรากฏในพระราชพิธีราชาภิเษกว่า พระศรีสุริยมหาธรรมราชาธิราช^{๕๔} ทรงแตกฉานในพระพุทธศาสนาอย่างไร โปรดติดตามศึกษาจาก “ไตรภูมิพระร่วง” ทรงผนวชในพระพุทธศาสนา ทรงเป็นต้นแบบแห่งขัตติยราชประเพณี เรื่องพระมหากษัตริย์ทรงผนวชถึงสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระราชพงศาวดารตอนพุทธหัตถ์ก็กล่าวไว้ชัดว่า ทรงประกาศต่อเทพยดาฟ้าดินว่า จะทรงปกปักษ์รักษาแผ่นดินสยามนี้ พร้อมมรดกคู่แผ่นดินคือพระพุทธศาสนา สมเด็จพระนารายณ์มหาราช แม้จะถูกชาวฝรั่งเศสโน้มน้าวอย่างหนัก เพื่อให้เปลี่ยนศาสนา ทรงตระหนักว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ผูกพันกับประชาชนชาวพุทธสืบมาหลายชั่วคน ยากที่จะเปลี่ยนเป็นอื่นได้ ความผูกพันดังกล่าวปรากฏชัดในรัชกาลปัจจุบัน พระราชทานชื่อมุลนิธิหนึ่งว่า “ราชประชาสมาศัย” คือพระราชาและประชาชนอาศัยซึ่งกันและกัน

^{๕๓} ประชุมศิลาจารึก ศ. ยอช เซเดส์ หน้า ๑-๘

^{๕๔} กลานุช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในเล่าเรื่องไตรภูมิพระร่วง โดยเสฐียรโกเศศ

ท่านผู้หนึ่งกล่าวว่า ความจริงถ้าทุกอย่างเป็นไปตามโองการของพระเจ้า เป็นเจ้าแล้ว การที่มนุษย์ใดๆ พยายามชักชวนใครเข้ารีตศาสนา มิเป็นการบังอาจล้ำหน้าพระเจ้าผู้เป็นเจ้าไปหรือ เรื่องนี้อาจจะลืมหืมกันไป ขอกล่าวสรุปว่า พระมหากษัตริย์ในอดีตไกล ทรงผูกพันกับ พระพุทธศาสนาอย่างไร หลังจากนั้นและสืบมาถึงปัจจุบันก็เป็นเช่นนั้น

โดยเฉพาะสมเด็จพระปรมนทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า รัชกาลที่ ๔ นอกจาก ทรงมีพระอัจฉริยภาพซาบซึ้งในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังทรงมีพระราชปณิธานชัดเจนในพระราชนิพนธ์ว่า ทรงปรารถนานาวโลกุตรธรรมมาภิสมัย พระราชปณิธานปรากฏหลายแห่งว่า ขอให้เกิดในสกุลสัมมาทิฐิ ขอให้ได้อุคมเพศ ได้บรรพชาอุปสมบท ขอให้พบทางปฏิบัติสะดวก (สุขปฏิบัติ) อย่าให้เข้าถึงฐานะอาภัพ ๑๘ อย่าง ขอให้เป็น จิปาภิคุณุญ คือ บรรลุธรรมได้ฉับพลัน ขอให้ได้พุทธพยากรณ์ ขอให้บรรลุพระปัจเจกโพธิญาณ ขอให้เจริญในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว บททำวัตรเย็นประกาศไว้ชัดเจนว่า ทรงเทิดทูนพระพุทธ พระธรรม และ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสิ่งสูงสุดเหนือเศียรเกล้า ซึ่งเป็นที่มาของนามว่า “พุทธทาส” “ธรรมทาส” เป็นต้น

ทรงปรารถนานาวโลกุตรธรรมมาภิสมัยในอนาคต จึงตรัสกับ บาทหลวงที่ถวายความรู้ภาษาอังกฤษว่า “สิ่งที่ท่านสอนนั้นดีในสังคมระดับหนึ่ง แต่สิ่งที่ท่านสอนให้เชื่อนั้นเหลวไหล” น่าจะเป็นลักษณะ

เดียวกับที่พระพุทธเจ้าตรัสถามพราหมณ์ที่นับถือพรหมว่า บรรดา
อาจารย์ที่สอนเรื่องพรหมสืบๆ กันมา ใครเคยเห็นพรหมบ้าง เมื่อ
พราหมณ์กราบทูลว่า ไม่มีใครเคยเห็น จึงตรัสว่า นั่นคือคนตาบอดของ
คนตาบอด เป็นกระบวนคนตาบอดเดินตามหลังคนตาบอด เพราะไม่เป็น
สันทิฎฐิโก อย่างที่ตรัสในพระธรรมคุณ

ดังนั้น รัชกาลที่ ๔ นอกจากเสด็จแก้ปัญหาบ้านเมืองเพื่อคน
ทั้งชาติแล้ว ยังได้ทรงสร้างและบูรณะพระอารามต่าง ๆ ทั้งในกรุงและ
นอกกรุง เป็นสมบัติที่มั่นคงคู่แผ่นดินสืบมา ขอโอกาสนำมากล่าวโดยย่อ
เพื่อมิให้ขาดความตามที่ปรากฏในพระราชพงสาวดาร คือ

วัดที่ทรงสร้างในกรุง^{๕๕}

๑. วัดพระนามบัญญัติ คือวัดมกุฏกษัตริยาราม
๒. วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
๓. วัดโสมนัสวิหาร
๔. วัดปทุมวนาราม
๕. วัดตรีทศเทพ โปรดให้สร้างต่อและพระราชทานนามวัด^{๕๖}

^{๕๕} พระราชพงสาวดาร ฉบับคลังวิชา หน้า ๗๗๔-๗๗๑

คำว่า “มกุฏ” เป็นพระนามเดิมของรัชกาลที่ ๔ ไม่นิยมเอ่ยพระนามเมื่อทรงมี
พระชนม์อยู่ จึงนิยมเรียกว่า วัดพระนามบัญญัติ เพื่อแสดงความเคารพ

^{๕๖} ประชุมพงสาวดาร ฉบับก่าวหน้า เล่ม ๖ หน้า ๔๔๖ ว่า

วัดบรมนิวาส ทรงสร้างเมื่อยังทรงผนวช เดิมเรียกวัดนอก

วัดที่ทรงบูรณะ คือ

๑. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๒. พระรัศมีพระพุทธรูปไสยาสน์

๓. วัดชนะสงคราม โปรดให้บูรณะต่อจาก ร.๓

๔. วัดสุทัศนเทพวราราม ทรงสร้างพระพุทธรูปโลกเชษฐ
พระประธานและพระอสีตีสาวก และถวายพระนามพระประธานใน
พระวิหารว่า พระพุทธศรีศากยมุณี

๕. วัดกัลยาณมิตร ถวายพระนามพระประธานในพระวิหาร ว่า
พระพุทธไตรรัตนนายก

๖. วัดอรุณราชวราราม โปรดให้สร้างมณฑปด้านทิศตะวันตก ถวาย
พระนามพระประธานในพระอุโบสถว่า พระพุทธธรรมิกราชโลกชาติติก

๗. วัดสระเกศ โปรดให้สร้างพระปรารักษ์ที่ทรุดแตกลงสำเร็จเป็น
พระบรมบรรพต และถวายพระนามพระอัญญาเรศศรีสุคตทศพลญาณ-
บพิตร

วัดบวรนิเวศ โปรดให้สร้างฐานพระพุทธชินสีห์ และทรงให้สร้างพระเจดีย์หลังพระ
อุโบสถ

วัดพระเชตุพนฯ โปรดให้สร้างพระเจดีย์ตามอย่างพระเจดีย์วัดสวนหลวงสบสวรรค์
กรุงเก่า

วัดมหาธาตุ โปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งพระอาราม ต่อจาก รัชกาลที่ ๓

๘. วัดมหาพฤฒาราม (วัดตะเคียน) โปรดให้สร้างพระอุโบสถ
เสนาสนะสงฆ์ พระราชทานนามว่า วัดมหาพฤฒาราม และโปรดให้
เจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะที่ พระมหาพฤฒาจารย์

๙. วัดราชวรินทรอาสน์ โปรดให้สร้างต่อ ก่อพระเจดีย์หลังพระ
อุโบสถ พระราชทานนามว่า วัดบรมนิวาส

๑๐. วัดปทุมคงคา โปรดให้ปฏิสังขรณ์ ยกพระพุทธรูปให้สูงขึ้น
ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์

๑๑. วัดชินวราราม กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชินวรส ทรงสร้าง
ค้างอยู่ โปรดให้สร้างต่อ โปรดให้สร้างพระเจดีย์ ๒ องค์และเขียนผนัง
สำเร็จ พระราชทานนามว่า วัดชินวราราม

๑๒. วัดราชโอรส โปรดให้ซ่อมพระวิหารและศาลาราย ถวาย
พระนามพระประธานในพระอุโบสถว่า พระพุทธอนันตคุณอดุลยญาณ-
บพิตร และพระพุทธไสยาสน์ว่า พระพุทธไสยาสน์นาคมนุรินทร์ชินสากย-
บรมสมเด็จพระพรเพชรพุทธบพิตร

๑๓. วัดสมอราย โปรดให้ต่อมุกหน้า-หลังพระอุโบสถ พระเจดีย์
หลังพระอุโบสถและเสนาสนะ พระราชทานนามว่า วัดราชาธิวาส

๑๔. วัดบรมมงคล โปรดให้ปฏิสังขรณ์ทั่วไป

๑๕. วัดชีปะขาว โปรดให้สร้างพระอุโบสถใหม่ ห่างจากลำคลอง
พระราชทานนามว่า วัดศรีสุदारาม

๑๖. วัดน้อยในคลองบางไส้ไก่ โปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่
พระราชทานชื่อว่า วัดหิรัญรูจี

๑๗. วัดกนิษินาถ (ตามพงศาวดาร) โปรดให้บูรณะใหม่

๑๘. วัดเขมาภิตาราม โปรดให้สร้างพระเจดีย์และปฏิสังขรณ์
หลายต่อ พระราชทานชื่อว่า วัดเขมาภิตาราม และโปรดให้เจ้าอธิการ
เป็นพระราชาคณะที่ พระเขมาภิมุขธรรม

๑๙. วัดชัยพฤกษ์ โปรดให้สร้างและปฏิสังขรณ์ใหม่ ทั้งพระ
อุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ เสนาสนะสงฆ์ พระราชทานชื่อว่า วัดชัย-
พฤกษมาลา และโปรดให้เจ้าอธิการเป็นพระครูชัยพฤกษ์ชิการมหา牟尼

หมายเหตุ คำว่า “มงกุฏ” เป็นพระนามเดิมของรัชกาลที่ ๔ ไม่นิยม
เอ่ยพระนามเมื่อทรงมีพระชนม์อยู่ จึงนิยมเรียกว่า
วัดพระนามบัญญัติ เพื่อแสดงความเคารพ

พระอารามที่ทรงสร้างและทรงปฏิสังขรณ์ในต่างจังหวัด

เพื่อแสดงว่าทรงมีพระราชอัธยาศัยกว้าง ในการทำนุบำรุงพระ-
พุทธศาสนา มีหลักฐานตามพระราชพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ
ปรากฏดังนี้

๑. วัดทรงธรรม นครเขื่อนขันธ์(คือเมืองอะไร) โปรดให้สร้างพระอุโบสถ พระเจดีย์ และเสนาสนะสงฆ์
๒. วัดพระสมุทรเจดีย์ โปรดให้สร้างขึ้นสนองพระราชดำริของรัชกาลที่ ๒
๓. ที่อ่างศิลา เมืองชลบุรี โปรดให้สร้างตึกใหญ่เพื่อชาวยุโรปจะได้พักรักษาตัวและตากอากาศ และมีพระตำหนักเป็นที่ประทับ
๔. ที่เกาะสีชัง โปรดให้สร้างพระอุโบสถ ธรรมศาลา และเสนาสนะ แต่มีทันที่จะพระราชทานชื่อวัด
๕. ที่บางพระ โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและเสริมให้สูงขึ้น และสร้างพระเจดีย์ด้านหลังพระอุโบสถ
๖. เมื่อเสด็จประพาสสงขลา โปรดให้สร้างพระเจดีย์ขึ้นที่ยอดเขาตั้งกวาน
๗. ที่เพชรบุรี โปรดให้สร้างพระราชวังพระนครคีรี และโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดมหาสมณาราม และวัดคงคาราม มีพลับพลาเป็นที่ประทับสำหรับพระราชพิธีแรกนาขวัญ และเป็นเมืองที่เสด็จประทับแรมเสมอ
๘. ที่สมุทรสงคราม โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดอัมพวัน และโรงธรรมหน้าวัด
๙. ที่พระแท่นดงรัง กาญจนบุรี โปรดให้สร้างพระเจดีย์หลังพระแท่น
๑๐. ที่สุพรรณบุรี โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระวิหาร พระป่าเลไลยก์

๑๑. ที่นครปฐม นอกจากโปรดให้สร้างและบูรณะพระปฐมเจดีย์ และหลาย ๆ อย่างแล้ว ยังเสด็จพระราชดำเนินโปรดให้มีการสมโภช ถวายเครื่องสักการะบูชา ทอดพระเนตรปรากฏการณ์อัศจรรย์ โดยมี พระราชวังเป็นที่ประทับแรม ประชุมพงศาวดาร ฉบับก้ำวหน้า หน้า ๔๔๐ ว่าเป็นที่ทำการของเทศบาล

๑๒. ที่จังหวัดนนทบุรี ทรงปฏิสังขรณ์วัดเฉลิมพระเกียรติ ถวาย นามพระประธานว่า พระพุทธไตรรัตนากินันท์ปฏิมา หรือพระพุทธมหา โลกากินันท์

๑๓. ที่อยุธยา ให้ปฏิสังขรณ์พระประธานในพระวิหารวัดพนัญเชิง แล้วลงรักปิดทองเป็นทองคำมสีบมา

๑๔. โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดชุมพลนิกายาราม และพระราชทานชื่อ สถานที่ให้แน่นอนว่า เกาะบางปะอิน

๑๕. โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณดาราราม โปรดให้สร้างพระ วิหารหลวง พระเจดีย์ กำแพงแก้ว และซุคคลองถึงวัด และโปรดให้เจ้า อาวาสเป็นพระราชาคณะที่ พระสุวรรณพิมลศีล และตั้งพระครูโยคานุกูล เป็นตำแหน่งประจำวัด

๑๖. โปรดให้สร้างพระราชวังจันทร์เกษม มีพระที่นั่งฝ่ายหน้า ฝ่ายใน เรือนประเทียบ โรงทหาร โรงช้าง ที่พักข้าราชการ

๑๗. โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดเสนาสน์ และตั้งพระราชาคณะอยู่ ประจำวัด ชื่อพระพรหมเทพอาจารย์

๑๘. โปรดให้สร้างพลับพลาขึ้นเป็นที่ประทับทอดพระเนตรการ
คล้องช้าง ที่เพนียดคล้องช้าง

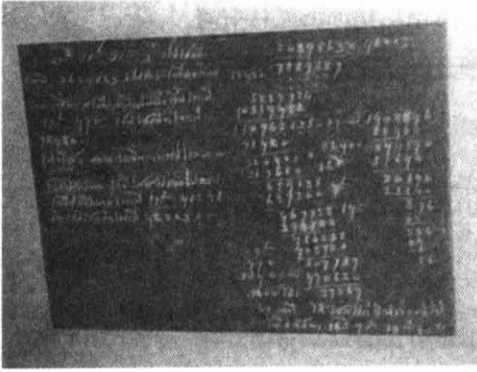
๑๙. โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระมณฑปที่พระพุทธบาท ซึ่งถูกไฟ
ไหม้ขึ้นใหม่

๒๐. โปรดให้สร้างพระนารายณ์ราชนิเวศน์ใหม่ ที่เมืองลพบุรี
โปรดให้สร้างวัดกวีศราราม วัดเสนาสนาราม กรุงเก่า และวัดชุมพล-
นิการาม ที่บางปะอิน เพื่อขอใช้บริเวณพระราชวัง ที่สมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช เคยถวายเป็นวิสุงคามสีมา

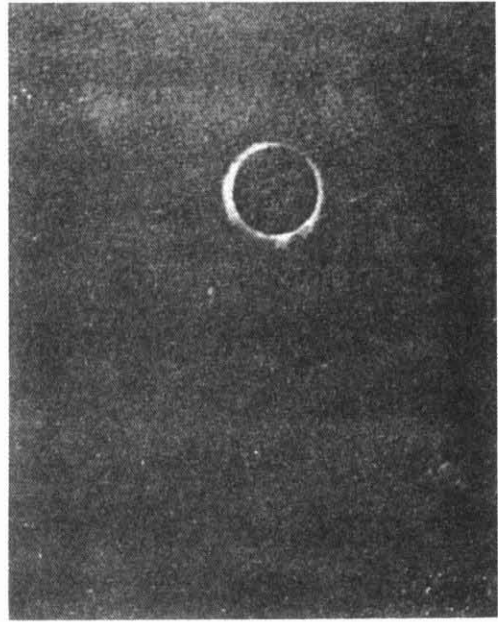
๒๑. โปรดให้สร้างเมืองปราจีนบุรี ในฐานะเมืองหน้าด่าน ให้มี
ความมั่นคง เพื่อป้องกันข้าศึก

พระราชพงศาวดารได้สรุปไว้ว่า ทรงสร้างพระอาราม ๕ วัด และ
โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระอารามทั้งในกรุงและต่างจังหวัด ๓๕ พระอาราม
และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอื่นอีกเหลือจะคณนา^{๔๓} โดยทรงดำรงอยู่ใน
ความเป็นธรรม มิได้เลือกว่าเป็นนิกายใด เป็นไปตามที่เคยกล่าวไว้ใน
เบื้องต้นว่า ยอดพระเจดีย์โดยปกติตรงอยู่ แต่ผู้มองอาจจะเห็นว่าเอียงได้
ถ้าผู้นั้นเอียงคอมองหรือสายตาเอียง

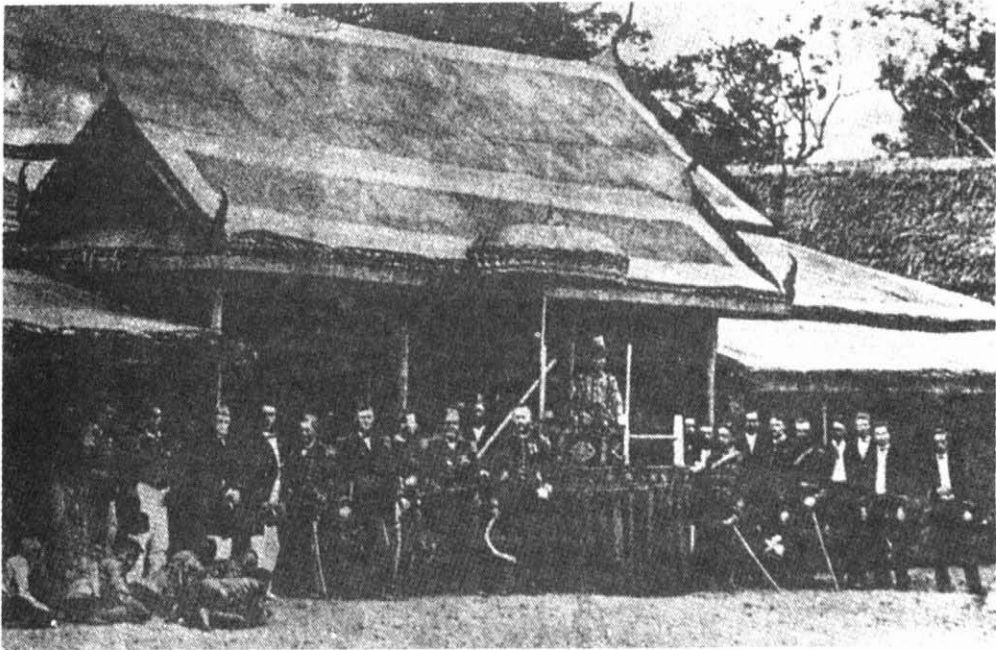
^{๔๓} ประชุมพงศาวดาร ฉบับกั้วหน้า เล่ม ๖ ภาค ๒๕ กล่าวไว้แตกต่างกันบ้าง โปรดติดตาม
รายละเอียดจากเอกสารดังกล่าว ซึ่งมีพระพุทธรูปที่ทรงสร้าง เรือพระที่นั่งโบราณและเรือ
พระที่นั่งกลไฟ รวมอยู่ด้วย ซึ่งมีได้นำมากล่าวในที่นี้

ลายพระราชหัตถเลขาทรงคำนวณ วัน เวลา และสถานที่
ที่จะเกิดสุริยุปราคาเต็มดวง ณ ตำบลหน้ากอ
ประจวบคีรีขันธ์

ภาพถ่ายสุริยุปราคา
รัชกาลที่ ๕ โปรดให้ถ่ายไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงประทับนั่งบนเกยที่พลับพลา
เพื่อทอดพระเนตรสุริยุปราคา โดยมี เซอร์แฮร์รี ออร์ด เจ้าเมืองสิงคโปร์และคณะมาร่วมด้วย
เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ณ ตำบลหน้ากอ เมืองประจวบคีรีขันธ์

พระอัจฉริยภาพที่ชาวโลกสดุดี^{๑๕๗}

พระอัจฉริยภาพทางวิทยาศาสตร์^{๑๕๘}

ผู้เขียนยังไม่กล้าพูดว่า คนไทยทุกคนย่อมรู้ว่าใครคือพระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย เพราะไม่มั่นใจว่า ผู้ที่อยู่ตามบ้านไร่ปลายนาหรือตามคอกคองพวงไทร จะได้รับการศึกษาเข้าใจเรื่องนี้ จึงขอพูดแต่เพียงว่า ผู้ได้รับการศึกษาย่อมรู้ว่าใครคือพระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย ชาวต่างประเทศผู้ได้รับการศึกษาก็เช่นกันรู้กันมานานแล้ว ชาวอารยประเทศเขาเคยมองประเทศทางซีกโลกตะวันออกกว่า เป็นประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาในปัจจุบัน ถึงเช่นนั้น ก็ยังมีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง ที่ทรงรอบรู้ดาราศาสตร์อย่างดี และทรงมีอุปกรณ์สื่อสารกับชาวต่างประเทศที่สำคัญ คือความรู้ภาษาอังกฤษและอารยธรรมสมัยใหม่หลายอย่าง

ความรู้ทางดาราศาสตร์ พระองค์ศึกษาจากตำราโหราศาสตร์ต่าง ๆ ที่ทรงสะสมมานาน ทั้งตำราไทย ตำรามอญ ตำราอังกฤษ และอเมริกันหลายฉบับ ทรงคำนวณสอบสวนแม่นยำ ทั้งๆ ที่อุปกรณ์คำนวณสมัยนั้นไม่ได้อำนวยความสะดวกอย่างในปัจจุบัน การคำนวณของพระองค์ออกมาเป็นผลรวมคือปักขคณนา ซึ่งมีความแม่นยำอยู่ถึงเดี๋ยวนี้ว่า ดวงจันทร์

^{๑๕๗} คำว่า สดุดี หมายถึง คำยกย่อง, คำสรรเสริญ

^{๑๕๘} ประชุมพงศาวดาร ฉบับกั้วหน้า เล่ม ๕, พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิทยา หน้า ๘๑๒, เจ้าชีวิต หน้า ๔๒๗

จะปรากฏเต็มดวงในวันใด โฆษกทางวิทยุบางท่านยังพูดถึงอยู่ แต่เพื่อความสะดวกของคนส่วนมาก จึงถือขึ้นแรมทางจันทรคติเป็นเกณฑ์นัดหมายวันธรรมสวนะ

ความแม่นยำในการคำนวณ เป็นเหตุให้ทรงพยากรณ์สุริยุปราคาซึ่งปรากฏในวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๑๑ โดยทรงพยากรณ์ไว้ล่วงหน้าถึง ๒ ปี อีกประการหนึ่ง เป็นเหตุให้โปรคเกล้าฯ เชิญ เซอร์แฮร์รี ออก ข้าหลวงอังกฤษประจำสิงคโปร์ เป็นพระราชอาคันตุกะมาร่วมดูด้วย ย่อมเป็นการยืนยันถึงความมั่นพระราชหฤทัยในคำพยากรณ์เช่นกัน เกียรติศัพท์ในการพยากรณ์ของพระองค์ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่นักดาราศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ถึงขนาดที่ประเทศนั้นอนุญาติให้เรือรบนำนักดาราศาสตร์มาร่วมขอดูสุริยุปราคาครั้งนั้นด้วย โดยเตรียมกล้องน้อยใหญ่มาประมาณ ๕๐ กล้อง

หลังจากโปรคเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จัดการจ้างคนในเขตเพชรบุรี ปรานบุรี ประจวบคีรีขันธ์และเมืองปะทิว ทำค่ายหลวงและพลับพลาประทับแรมที่ตำบลหัวากอ ด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกจำนวนมากแล้ว วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๑๑ ทรงพร้อมด้วยพระราชโอรสพระราชธิดา ข้าราชการบริพาร ได้เสด็จโดยเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช ออกจากท่าราชวรดิษฐ์ เวลา ๑๐ โมงเช้า ๕๐ นาที ย่ำรุ่งวันที่ ๘ สิงหาคม เสด็จถึงสามร้อยยอด (เห็นแต่ยอดเขาสมชื่่อจริงๆ) และแล่นไปอีก ๔ ชั่วโมงก็ถึงที่ประสงค์ โปรคให้ทอดสมอประทับแรมอยู่ราตรีหนึ่ง

ขอแสดงความว่า ข้าหลวงอังกฤษประจำสิงคโปร์นั้น โปรดเกล้าฯ ให้เข้าพักในพลับพลาที่เตรียมไว้ เพราะมาในฐานะพระราชอาคันตุกะ ส่วนนักดาราศาสตร์ชาวฝรั่งเศสนั้น ได้ตั้งค่ายพักไม่ไกลจากค่ายหลวงมากนัก ข้าหลวงอังกฤษได้บันทึกการเข้าเฝ้าไว้ว่า “เมื่อทอดพระเนตรเห็นก็ทรงกวักพระหัตถ์ให้เข้าเฝ้าใกล้ ๆ หลังจากพระราชทานพระหัตถ์สัมผัสแล้ว ก็รับสั่งให้คณะผู้ติดตามเข้าเฝ้าต่อไป เมื่อพนักงานกราบทูลเบิกผู้เข้าเฝ้าตามธรรมเนียมทรงรับสั่งว่า “พอแล้ว” และตรัสเป็นภาษาอังกฤษกับพระราชอาคันตุกะต่อไป

ข้าหลวงอังกฤษได้บันทึกต่อไปว่า ได้โปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้าในที่รโหฐาน มีความชื่นชมยินดีมาก ๆ กับเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ที่ทรงเจริญวัยเพียง ๑๕ พระพรรษา พร้อมด้วยพระเจ้าลูกเธอ คือพระองค์เจ้าหญิงยิ่งเยาวลักษณ์ พระองค์เจ้าหญิงทักษิณา และพระองค์เจ้าหญิงโสมาวดี ซึ่งมีพระชนม์เพียง ๑๖ พระพรรษา แต่ละพระองค์มีพระสิริโสภางดงามสิ่งที่อัศจรรย์ใจท่านข้าหลวงที่สุดคือ แต่ละพระองค์ตรัสสนทนากับพระราชอาคันตุกะด้วยภาษาอังกฤษทุกพระองค์ ทั้งนี้เพราะทรงมีชาวอังกฤษและชาวอเมริกันเป็นพระอาจารย์

ข้าหลวงใหญ่อังกฤษได้บันทึกต่อไปว่า สุริยุปราคาปรากฏเต็มดวงในวันที่ ๑๘ สิงหาคม เวลา ๑๑.๓๐ น. ดวงดาวปรากฏเต็มท้องฟ้าเร็วในทะเลถูกกลืนหายไปในความมืด บรรยากาศเหมือนราตรีกาล สิ่งที่มองเห็นอยู่เมื่อไม่นาน ก็ถูกปกคลุมด้วยความมืดจนจำไม่ได้ เครื่อง

ประโคนต่าง ๆ ค้างขึ้นตั้งแต่เวลา ๑๑.๒๐ น. พร้อมกับเสด็จทรงมูรธาภิเษก
เสด็จประทับบนพระเก้าอี้ มีพระเจ้าลูกเธอเล็กๆ ๒ พระองค์ประทับ
ทั้งสองข้าง

หลังจากทอดพระเนตรสุริยุปราคาแล้ว ทรงยินดีในพระราชหฤทัย
ที่ทรงคำนวณถูกต้องแม่นยำ ครัสเป็นภาษาอังกฤษกับท่านราชอาคันตุกะ
ว่า ท่านข้าหลวงคงพอใจในการมาครั้งนี้ การต้อนรับคงบริบูรณ์ทุกอย่าง
ท่านข้าหลวงแสดงความหวังว่า จะได้รับเสด็จเมื่อเสด็จประพาสสิงคโปร์
ในไม่ช้า

พระเกียรติศัพท์ฟุ้งขจรไกลทั้งตะวันออกและตะวันตก ทำให้เมือง
สยามสมัยนั้น เป็นศูนย์กลางที่ชาวโลกหันมามอง ชาวตะวันออกอัศจรรย์
ใจว่า พระมหากษัตริย์แห่งเอเชียเราพระองค์หนึ่ง ทรงสร้าง ความ
อัศจรรย์ให้กับโลกตะวันตก โลกตะวันตกหันมามองว่า โลกตะวันออก
มิได้ด้อยพัฒนาไปเสียทั้งหมด มีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งที่
นักปราชญ์ยุโรปก็ทัดเทียมได้ยาก เมื่อประมาณ ๓๐ ปีมานี้เอง
ศาสตราจารย์ญี่ปุ่นผู้หนึ่งก็ยังสดุดีว่า ทรงมีพระอัจฉริยภาพมาก ชาวไทย
เสียอีกที่ไม่เห็นความงามของเพชรในมือตน เพราะไม่มีแว่นวิเศษกระมัง
จึงไม่เห็นเพชรแท้ว่างามอย่างไร

หลังจากพระเกียรติศัพท์ฟุ้งขจรไปไม่นาน ข่าวร้ายก็ติดตามเข้ามา
แทนที่ เพราะทรงประชวรด้วยไข้ป่าเมื่อเสด็จหว้ากอครั้งนั้น สูดวิสัยที่
หมอใด ๆ จะยับยั้งได้ ทรงมีพระสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ สังกศได้จาก

ข้อความที่ตรัสขอมาพระสงฆ์ด้วยภาษาบาลี มีสำนวนไพเราะถูกต้องอย่างปกติ ทรงขอมาพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีต่างๆ เพื่ออโหสิ ไม่มีเวรต่อกันและกัน แล้วโปรดเกล้าฯ ให้มหาดเล็กผู้ใหญ่ ช่วยประคองพระองค์บรมมดุงไสยาสน์ พระเศียรสู่ทิศอุดร หันพระพักตร์ทางทิศประจิม โปรดให้จุดเทียนชัย ห้ามมิให้ใครบอกทางอย่างใดที่คนทั่วไปนิยมปฏิบัติ ทรงเจริญพระกรรมฐานสมาธิภาวนาแน่นิ่ง เมื่อย่ำค่ำผ่านไปก็เสด็จสวรรคตอย่างสงบ ชาวต่างประเทศกล่าวว่า “ทรงมีพระสติสัมปชัญญะจนถึงวาระสุดท้าย ทรงรับสั่งเป็นภาษาอังกฤษและภาษาบาลี เกี่ยวกับความตาย มิให้เศร้าโศกหรือประหลาดใจ และกล่าวว่าทรงเข้าถึงฌานอย่างที่เคยปฏิบัติในธุดงค์ตามพระพุทธองค์”^{๑๖๖} อีกอย่างหนึ่ง ถ้าทรงมัวเมาในกามารมณ์ จะทรงคำนวณสุริยุปราคาและทรงมีพระสติสัมปชัญญะได้อย่างไร ทรงประชวรมาเป็นเวลา ๓๗ วัน ทรงอยู่ในราชสมบัติ ๑๘ พระพรรษา รวมพระชนมายุ ๖๕ พระพรรษา^{๑๖๗} มีอยู่เพียงน้อยคนที่ ดับจิตลงในลักษณะนี้

ปวงชนชาวไทยยังโศกคือนักหนา ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ทรงมีพระประชวรหนักเหมือนกัน แต่ทวยเทพช่วยประคองแก้ไขไว้ได้ เมื่อข้าราชการผู้ใหญ่ประคองพระองค์เพื่อกราบพระบรมศพ ถึงกับทรง

^{๑๖๖} นาย เอ บี กริสโวลด์ ฉบับภาษาไทย หน้า ๕๗, ฉบับภาษาอังกฤษ หน้า ๗๒

^{๑๖๗} พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔ หน้า ๘๑๕-๘๑๖

ชบพระองค์แน่นิ่งไปด้วยทรงโทมนัสอย่างลึกซึ้ง ข้าราชสำนักผู้ใหญ่จึง
 เข้าประคองพระองค์เสด็จกลับ ทั้งนี้เพราะทรงใกล้ชิดและทรงรักพระ
 บรมชนกนาถอย่างยิ่ง ทรงมีพระราชวโรกาสรับทราบพระราชดำริและ
 พระราโชบายต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นเหตุให้ทรงเจริญ
 ด้วยพระคุณวุฒิด้านต่าง ๆ เกินพระวัยวุฒิ ทรงสืบสานพระราชกรณียกิจ
 ด้วยพระปรีชาญาณสุขุมคัมภีรภาพ เช่น โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวัง
 ต่าง ๆ สืบสานการแสวงหาวิเวก เป็นเหตุให้ทรงเจาะลึกปัญหาต่าง ๆ ด้วย
 พระปรีชาญาณอันแหลมคม ทรงสืบสานความใกล้ชิดกับประชาชนด้วย
 การเสด็จประพาสต้น ทรงมีพระตำหนักเรือนต้นไว้ต้อนรับพระสหายใน
 บริเวณพระที่นั่งอัมพรสถาน ทรงดำเนินวิเทโศบายตามอย่างพระบรม
 ราชชนก รากฐานอารยธรรมต่าง ๆ ที่สมเด็จพระบรมราชชนกทรงริเริ่ม
 ไว้แล้ว ได้รับการต่อเติมให้บริบูรณ์ นักปราชญ์ตะวันตกกล่าวเป็นเสียง
 เดียวกันว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงริเริ่มและแล้วรัชกาลที่ ๕ ทรงทำต่อ ข้อความนี้
 เป็นอมตวาจาตลอดไป หลายสิ่งหลายอย่างยังสืบทอดมาถึงองค์พระ
 ประมุขของชาติในปัจจุบัน เช่น ที่ทรงมีพระตำหนักในภูมิภาคต่าง ๆ และ
 ทรงมีโครงการพระราชดำริเพื่อพัฒนาแผ่นดินไทยให้เป็นแหล่งทรัพยากร
 อำนวยประโยชน์แก่ชาวไทยทั้งผอง.

ปัญหาที่ควรพิจารณา

จะมีใครบ้างที่กำลังป่วยหนัก กำลังเผชิญหน้าอยู่กับมรณภัย แต่มีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์เช่นนี้ เป็นความจริงที่ปรากฏในพระราชดำรัสทรงขอขมาพระสงฆ์ ความตอนหนึ่งว่า

แม้ร่างกายกระสับกระส่ายอยู่

แต่จิตใจหากระสับกระส่ายไม่

ผู้บรรลุธรรมเบื้องสูงเท่านั้นที่จะทราบว่า ทรงบรรลุธรรมชั้นอะไร ยังมีพระอรหันต์ประเภท ชีวิตสมาสี (ชีวิตะสะมะสี) คือบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์พร้อมกับสิ้นชีวิตด้วยแล้ว^{๖๖} เหตุผลที่ควรพิจารณาย่อมมีมากขึ้น จึงขอฝากไว้กับวิสัยของผู้รู้ความจริงจะพึงพยากรณ์อย่างไรก็ตาม ไม่ควรลืมว่า ท้องฟ้าที่กำลังมืดด้วยเมฆฝนนั้นแหละ ปรากฏสว่างจากฟ้าแลบย่อมเกิดขึ้นได้ ทำให้พื้นโลกสว่างในบริเวณกว้าง สัจธรรมมีรูปธรรมในธรรมชาติยืนยันความเป็นไปได้อยู่เสมอ

เชิญบททวนพุทธประวัติดู เมื่อพระพุทธบิดาประชวรหนัก พระพุทธเจ้าเสด็จเยี่ยมพระอาการ ทรงแสดงธรรมในกระบวนของพระไตรลักษณ์ พระพุทธบิดาสำเร็จเป็นพระอรหันต์บนพระแท่นแล้ว นิพพาน

^{๖๖} พระอรหันต์ ๔ ประเภทคือ โรคสมาสี, เวทนาสมาสี, อิริยาปถสมาสี, ชีวิตสมาสี

สันตติมหาอำมาตย์ มีความดีความชอบพระราชโอรสให้เสวยราชสมบัติ ๗ วัน กำลังมัวเมาอยู่ท่ามกลางกามารมณ์ เมื่อนักรานาристиร์ผู้โสภานางหนึ่ง เป็นลมล้มลงเสียชีวิตในปัจจุบัน เกิดความคิดถึงสังขารมในชีวิตอย่างลึกซึ้ง ได้ไปฟังธรรมของพระพุทธเจ้า สำเร็จเป็นพระอรหันต์และนิพพานในวันนั้นก็เช่นเดียวกัน^{๑๖๓}

นอกจากตัวอย่างฟ้าแลบแล้ว น่าจะเป็นเช่นกับที่ใครๆ ไม่คิดหรือกลัว เมื่อมีปัจจัยพร้อมมูล ไฟก็ลุกไหม้กลางทะเลได้ ใจมนุษย์นี้ยากแท้หยั่งถึง มักจะพุดกันในแง่ไม่ดี ความจริง ในแง่ดีก็หมายถึงได้ จึงพุดว่ายากที่ใคร ๆ จะพยากรณ์ได้

ในครั้งพุทธกาล พระพุทธพยากรณ์มีความสำคัญมาก พระอุบลวรรณาเถรีเป็นพระอรหันต์ถูกข่มขืน ใคร ๆ ไม่เชื่อหรือกลัวไม่มีความยินดีด้วยในกามกิจนั้น พระพุทธดำรัสว่า น้ำฝนที่ตกในใบบัวใบบอน ย่อมกลิ้งตกไปฉับใด ความยินดีในกามคุณไม่มีในจิตของพระอรหันต์ฉับนั้น เรื่องจึงสงบไปเพราะชาวบ้านเชื่อในพระพุทธพยากรณ์^{๑๖๔}

บุคคลประเภทขีปปาปัญญา บรรลุธรรมได้ฉับพลันก็เช่นเดียวกัน มีรูปธรรมยืนยันความจริง คือสายฟ้าแลบและไฟลุกในน้ำดังกล่าวแล้ว พระราชนิพนธ์ประกาศชัดว่า เกิดชาติใด ๆ ขอให้เป็นประเภทขีปปา-

^{๑๖๓} สันตติมหาอำมาตย์ พุ. ธ.

^{๑๖๔} อุบลวรรณาเถรี พุ. ธ.

ภิญโญ ก็บรรดุษธรรมได้ฉับพลัน เมื่อติดตามพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี จะพบพระราชปณิธานข้อนี้

ใคร ๆ ไม่ควรมองข้ามอุบาสิกาของท่านบรรดุษธรรมสูงกว่า พระภิกษุผู้แสดงธรรม เช่น อุบาสิกาผู้หนึ่งได้เจโคปริญญาธ สามารถอ่านใจ ผู้อื่นได้ จนพระภิกษุต้องรีบเข้าป่าเพื่อเร่งปฏิบัติบรรดุษธรรมบ้าง บางท่านบรรดุษธรรมเสมอกับพระภิกษุผู้แสดงธรรม เช่น อุบาสิกาที่บรรดุษโสดาบันพร้อมกับพระนาคเสนผู้แสดงธรรม

อุบาสิกาบางท่านมีอดีตเป็นนครโสเภณี เช่น อุบาสิกาสิริมาผู้โสดาบัน อุบาสิกาอัมพาลี ที่ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้าและพระสาวก แล้วถวายสวนมะม่วงเป็นวัดอัมพาลีวัน^{๑๑๔} ก่อนพุทธปรินิพพานไม่นาน ก็มีอดีตเป็นหญิงนครโสเภณี เอกสารของศรีลังกากล่าวถึงเถรีคาถาว่า ภายหลังบวชเป็นพระภิกษุณีและได้เป็นพระอรหันต์ ท่านจึงว่า เกิดจากไหนไม่สำคัญ สำคัญที่ปัจจุบันมีกลิ่นหอมหวานหรือไม่ ดอกบัวที่เกิดจากโคลนตม ยังมีกลิ่นหอมบนแท่นบูชาได้ เหล่านี้คือสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะปักคหะหรือนิคคหะใคร ๆ

บางคนพูดในลักษณะเป็นห่วงว่า ทรงผนวชอยู่นานเกรงว่าจะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้สมบูรณ์ไม่ได้ ความจริงทรงถือกำเนิดและทรงเจริญเติบโตในพระราชสำนัก พระราชสำนักเล่าคือศูนย์รวมของงาน

^{๑๑๔} มหาปรินิพพานสูตร ที. มหา.

ราชการทั้งปวง ในสมัยนั้น ก่อนทรงผนวชก็เคยทรงปฏิบัติราชการมาแล้ว การเป็นห่วงดั่งกล่าวเหมือนเป็นห่วงว่า ปลาจะแหวกว่ายในน้ำไม่เป็น เกรงว่าปลาจะล้มธรรมชาติของปลา

พระราชกรณียกิจทั้งปวงแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือฝ่ายอาณาจักรส่วนหนึ่ง ฝ่ายศาสนจักรส่วนหนึ่ง การปฏิบัติราชการแผ่นดินกับการปฏิบัติธรรมคนละส่วนกัน ทรงปฏิบัติได้เหมาะสมมิได้ปะปนกัน น่าจะเป็นเช่นเดียวกับนักรบผู้เก่งกาจในเรื่องสามก๊ก ถึงยามศึกสงครามก็ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดี ยามว่างศึกก็นั่งติхимบนกำแพง หากความสำราญทางดนตรี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสุนทรียศาสตร์และเป็นสมาธิระดับหนึ่งด้วย

หนังตะลุงที่เคยโด่งดังในสังคมอดีต เคยให้ข้อคิดเมื่อเป็นเด็กชั้นประถมว่า ผู้บริหารบ้านเมืองควรมีคุณสมบัติ ๒ อย่าง คือ ศีล กับ ศร ศีลคือสมบัติส่วนพระคุณ ศรคือสมบัติส่วนพระเดช ทรงศีลท่ามกลางผู้มีศีล และทรงศรกำจัดผู้ไร้ศีล จึงออกมาเป็นหลักการบริหารที่เป็นส่วนพระเดชกับพระคุณ โลกบิดเบี้ยวไปเพราะบริหารผิดพลาด จึงปรากฏเป็นคนดีไม่ได้ดี คนชั่วกลับรุ่งเรือง แต่หลักความถูกต้องยังเป็นเช่นเดิมว่า

ปฤคณฺเห ปฤคหารหํ

นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ

ท่านผู้อ่านกรุณาคิดด้วยวิจารณญาณของตนว่า ควรยกย่องบุคคลเช่นไร และควรกดขี่บุคคลเช่นไร ความคิดที่ถูกต้องนั้นคือความหมาย

ของพระบาลีนี้ การพิจารณาความดีความชอบ หนึ่งชั้นสองชั้นหรือมากกว่า และการลงโทษเพราะมีความผิด คือกระบวนการในกฎนี้มีใช้หรือ

ทฤษฎีสร้างยักษ์ถือกระบองหน้า-หลังพระอุโบสถก็ตาม สร้างพญานาคหน้า-หลังพระอุโบสถก็ตาม น่าจะให้ความคิดว่า พระพุทธศาสนาคือเพชรเม็ดงาม ต้องอยู่ในที่นิรภัย สงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ตาม การกอบกู้อิสรภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ตาม การสถาปนากรุงเทพมหานคร ของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ทรงปกป้องคุ้มกับแผ่นดินคือ พระพุทธศาสนา

เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ทหารทุกเหล่าทัพคือรังสีแห่งพระวิญญูญาณของพระมหาราชเจ้าผู้จอมวิรุชน พระรังสีนั้นน่าจะฝังลึกในสายเลือดของชาชาติทหารหาญ ผู้ถืออาวุธยุทธโปกรณ์อย่างครบครัน นอกจากมีหน้าที่ปกป้องแผ่นดินพร้อมพระราชบัลลังก์แล้ว น่าจะปกป้องพระพุทธศาสนาควบคู่กัน หากไม่แล้วน้ำน้อยหรือจะสูไฟป่าที่ลูกกลมกระพือโหม หรือแท่งทองบริสุทธิหรือจะสู้ก้อนหินที่กลิ้งมาด้วยแรงส่งของประทุษฐจิต^{๖๖} สรุปว่า หากไม่มีพระเดชปกป้องแล้วพระคุณจะอยู่ได้อย่างไร

^{๖๖} จิตชั่วร้าย, จิตร้าย, จิต โจร

ผิดด้วยหรือที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิรูปคำสอนหลายเรื่องจากศาสนาพราหมณ์เดิม ผิดด้วยหรือ ที่ผู้นำบางศาสนาสอนดีกว่าศาสนาเดิม ผิดด้วยหรือ ที่ปรากฏเป็นวิวัฒนาการแห่งความเจริญถึงขั้นสูงสุด ผิดด้วยหรือ ที่นายช่างทำบันไดสูงขึ้นโดยลำดับ หาไม่แล้วทุกสิ่งจะอยู่ที่เดิม ดังนั้น ผิดด้วยหรือที่ทรงปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทย หาไม่แล้วคำสอนเรื่องอุปาทมณสิกขาร คือการคิดสร้างสรรค์จะกลายเป็นเพียงอาการประดับศาสนาเท่านั้น เพราะไม่มีประสิทธิผลในการปฏิบัติ

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้รับความบอบช้ำมากเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา สืบมาถึงตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ คนในยุคปัจจุบันมิได้เห็นเหตุการณ์ในยุควิกฤต จึงมองไม่เห็นว่สภาพความวิกฤตินั้นเป็นอย่างไร ลูกหลานเหลนในยุคปัจจุบันมิได้เห็นว่ปู่ย่าตายายเริ่มต้นมาด้วยเสียสิ้นหมอนใบ ต้องลำบากตรากตรำอย่างไร จึงเป็นอยู่ด้วยความมัวเมาประมาท ต้องรองเท้านอกกระเป๋านอก ลิปสติกจากปารีสลอนดอน มีอิทธิพลถึง ให้หลายคนอยากเป็นเช่นนั้นบ้าง เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาบางคน ลงสู่ระบบที่ห่างไกลจากสภาพกุลสตรีจนไม่เข้าใจว่า ต้องพูดถึงกุลสตรีทำไม

ผู้เขียนเป็นเด็กในยุคที่ทรงปฏิรูปแล้ว หัดเขียน ก.ไก่ในวัด ได้เห็นหลายอย่างในสภาพที่ดี เมื่อคุณแม่ทำน้ำพริกไปวัดในวันพระ เคยถามว่าทำไมต้องปิ้งกะปิให้สุกทั่ว ๆ ด้วย ได้รับคำตอบว่า สมภารสอนว่พระไม่ฉันอาหารดิบ ถามว่ทำไมต้องปิ้งพริกให้สุกด้วย ตอบว่พระไม่ฉัน

เมล็ดพืชที่ยังเพาะได้ ถามว่าทำไมต้องลวกผักนึ่งผักกระเฉดด้วย ได้รับคำตอบว่า พระไม้นั้นผักที่ยังเพาะปลูกได้ ตอนอื่นๆ ทำไมพระองค์ให้ลูกศิษย์ต้มน้ำละลายลูกกวาดหรือน้ำตาลกรวดด้วย ได้รับคำตอบว่า พระไม่ชอบเคี้ยวในเวลาวิกาล เพราะเป็นกิริยาชาวบ้านบริโภคอาหาร และมาเห็นหลวงพ่อก้าว(พระเทพมงคลรัตนมุนี) วัดบวรนิเวศวิหาร ก็ปฏิบัติเช่นนั้น เมื่อถึงวันพระกลางเดือนสิ้นเดือน สงสัยว่าพระท่านลงเรือไปไหนกันหมดควัด ได้รับคำตอบว่าไปทำอุโบสถ เพราะวัดนั้นยังไม่มีโบสถ์ได้แต่รับฟังไปอย่างเดียว เพราะไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นอะไร เหล่านี้คือการปฏิบัติของพระนิกายเดิมหลังสมัยปฏิรูป มิได้คิดว่าท่านอวดเคร่งแต่อย่างไร แต่เข้าใจว่าท่านเอื้อเพื่อพระวินัย ท่านรักษาสมณสารูป ในยุคปัจจุบัน บางท่านปฏิบัติเคร่งครัดแต่อ่อนปรีชยติ และไม่เข้าใจวิธีปฏิบัติ จึงให้ลูกศิษย์จับอาหารอกัปปิยะ^{๑๑๓} แล้วกล่าวว่า กบปียั กโรมิ เป็นเพียงคาถาลังไปก็มี หรือ คิดว่าผักนึ่งผักกระเฉดในงาน ไม่มีทางออกได้ต้องตายแน่ ๆ ก็ยอมฉันได้ ทะเลลาดลุ่มลึกมิได้หมายถึงความคัมภีรภาพของพระธรรมวินัยเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการปฏิบัติที่ลาดลง เหมือนเศรษฐกิจขาลงก็ได้ ดูจะตรงกับที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ เหมือนผ้าที่ใช้มานานย่อมเก่า ผุเปื่อยไปทั้งผืนฉะนั้น” สำคัญที่ว่ายินดีจะคิดห้ามล้อกันบ้างหรือไม่

^{๑๑๓} สิ่งที่พระภิกษุไม่ควรฉัน เช่น เมล็ดพืชที่ยังเพาะปลูกได้ เป็นต้น

ผิดด้วยหรือที่ทรงผนวชหลายพรรษาแล้วทรงลาผนวชครองราชสมบัติ ขอได้โปรดพิจารณาคด้วยโยนิโสมนสิการ เอกสารหอสมุดแห่งชาติกล่าวไว้ชัดว่า จะเกิดจลาจลเพราะเรื่องพระราชสมบัติ ยิ่งไปกว่านั้นทางชาติยุโรปได้มีคำสั่งให้เรือรบจากฮ่องกงเคลื่อนกำลังมายังประเทศไทยแล้ว เพื่อปฏิบัติอย่างที่ทำกับประเทศจีน ครั้นทราบว่าเจ้าฟ้ามงกุฎเสวยพระราชสมบัติ เป็นรัชกาลที่ ๔ จึงสั่งให้ระงับไป^{๑๖๘} ความจริงทรงมีพระราชอัธยาศัยทางพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ปรากฏในเรื่องที่โปรดให้สร้างวังสราญรมย์ว่า^{๑๖๙} เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ทรงเจริญพระชนม์และผนวชแล้ว จะทรงถวายพระราชสมบัติ แล้วจะเสด็จปลีกพระองค์ที่วังสราญรมย์

ถ้าทรงผนวชอยู่ตลอดไปครั้งนั้น โดยยอมให้พระบรมวงศานุวงศ์และชาวไทยทั้งปวงต้องสูญเสียอิสรภาพ ปล่อยให้เป็นเมืองขึ้นของชาวยุโรปเขายังคับขันไซเป็นร้อย ๆ ปีอย่างบางประเทศจะดีหรือ การมองไม่เห็นคุณค่าของอิสรภาพอย่างชัดเจน เพราะไม่เคยรู้รสของการสูญเสียอิสรภาพก็ได้ การถูกบังคับขับไลเป็นความทุกข์ทรมาณอย่างไร เพราะเราไม่เคยตกเป็นเชลยอย่างที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องค่ายบางระจันก็ได้เป็นการดีหรือที่จะให้โลกจารึกว่า ทรงรอบรู้และพร้อมทุกอย่าง แต่ทรง

^{๑๖๘} ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ ตอนรับราชทูตอังกฤษครั้งแรก หน้า ๔๐๘,

เจ้าชีวิต หน้า ๓๔๗-๓๔๘

^{๑๖๙} ประชุมพงศาวดาร ฉบับกั้วหน้า เล่ม ๖ หน้า ๕๕๕

ตัดช่องน้อยแต่พอตัว ไม่น่ายินดีคอกหรือ ที่นักปราชญ์ทั้งเอเชียยุโรปและอเมริกาเขาพากันสศุคิดว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อัจฉริยะในโลก ตะวันออกเพียงพระองค์เดียว ที่ทรงเป็นอนาคตของชาติไทยอย่างงดงาม^{๑๑๖} โปรดคิดว่าหลายประเทศรอบ ๆ บ้านเรามีวันประกาศอิสรภาพประจำปี แต่บ้านเราไม่มีเพราะเหตุใด

เป็นความผิดด้วยหรือที่สมัยนั้นมีธรรมเนียมว่า เจ้าขุนมูลนายทั่ว ๆ ไปนิยมมีภริยาหลายคน บางคนมีหน้าที่ช่วยราชการของสามี บางคนบริหารทั่วไปในครอบครัว บางคนรับผิดชอบการครัวโดยตรง บางคนดูแลผลประโยชน์ เพียงครอบครัวเสนาบดีก็มีสภาพเหมือนบริษัทหนึ่งแล้ว

สตรีผู้มีโอกาสเข้าวังสมัยก่อน มีค่ายิ่งกว่าเข้ามหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ได้รับการอบรมให้ยึดมั่นในความเป็นกุลสตรี ได้รับการฝึกฝนทางคหกรรมศาสตร์และศิลปศาสตร์ต่าง ๆ หากมีพระโอรสพระธิดา ก็เป็นพระเจ้าลูกเธอ เป็นพระองค์เจ้า ตนเองได้เป็นเจ้าของมรดก สตรีปัจจุบัน โดยเฉพาะที่เรียนในมหาวิทยาลัยเป็นหมื่นเป็นแสนเป็นล้าน จะมีใครสักกี่คนที่เข้าใจว่ากุลสตรีคืออะไร^{๑๑๗}

ส่วนท่านบิดาของเจ้าจอมมารดา มีโอกาสเจริญในราชการ ได้เลื่อนยศศักดิ์เป็นขุนนางระดับสูง หลายท่านได้ทำประโยชน์แก่สังคม ได้ดูแลความมั่นคงของรัฐต่างพระเนตรพระกรรณ ตามหลักปรัชญาปราชญ์ศาสตร์

^{๑๑๖} เจ้าชีวิต หน้า ๓๘๖

^{๑๑๗} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๕๐

ประการหนึ่ง รวมความว่าสังคมหล่อหลอมให้เป็นเช่นนั้นในสมัยนั้น ทั้งแสดงว่าเมืองต่าง ๆ ถวายความจงรักภักดีอย่างพร้อมเพรียง

ทางเจริญก้าวหน้าของสตรีสมัยนั้นมีทางเดียว คือ เป็นพระสนม พระมหากษัตริย์ หรือเป็นภรรยาหลวง ภรรยาน้อยของเจ้าขุนมูลนาย การปฏิเสฐถูกมองว่า คือ การดูถูกเหยียดหยามและกระทบต่อความมั่นคงของแผ่นดิน สรุปลงว่า มิได้ทรงกระทำบางอย่างตามที่คนใจไม่สะอาดคิด จึงทรงประกาศให้ดำเนินชีวิตอย่างเสรี กรุณาติดตามอ่านข้อเขียนของ น.พ. วิบูล วิจิตรวาทการ

ความจริง “พระองค์มิได้โปรดการมีพระสนมมาก แต่มีผู้พยายามถวายเกินพระประสงค์ จึงทรงมีพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ ให้พระสนมเหล่านั้นกราบถวายบังคมลา เพื่อสมรสกับสามัญชนได้ และกล่าวว่าเรื่องทีนางแอนนา ลิโอโนเวนส์ แม่ผู้สาวเขียนถึงพระองค์ในทางเสียหายก็เป็นเรื่องไม่จริง เพราะเธอผิดหวังบางอย่าง^{๑๗๒}”

ผิดด้วยหรือที่ทรงมีพระราชโอรสพระราชธิดาจำนวนมาก ผิดด้วยหรือถ้ามีผู้จัดพระสนมเข้ารับวาระที่จะมีพระครรรภ์ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ ความจริงเป็นการเข้ารูปแบบของพระเจ้าจักรพรรดิตามหลัก จักรวัตติสูตรว่า

ปรัสทสฺสโต

ปนสฺส ปุตุตา ภวิสฺสนฺติ

สุรา วิรุจฺรฺรูปา

ปรเสณปฺปมฺทุกฺทา^{๑๗๓}

^{๑๗๒} นาย เอ.บี.คริสโตลด์ ฉบับภาษาไทย หน้า ๘๓, ฉบับภาษาอังกฤษ หน้า ๕๕

^{๑๗๓} จักรวัตติสูตร เล่ม ๑๑ ข้อ ๔๘ หน้า ๘๓

พระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ พระองค์ ล้วนแต่แก่แล้ว ต้องด้วยลักษณะโยธาหาญ สามารถย้ายเข้าศึกได้

เป็นความจริงว่า เมื่อพระราชโอรสเจริญวัยแล้ว หลายพระองค์ ทรงช่วยสืบสานพัฒนาประเทศต่างพระเนตรพระกรรณ ตามหลักทางวรรณคดีเรื่องท้าวสหสนันย์^{๑๑๔} ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ท่านผู้เจริญทั้งหลายย่อมทราบดีว่า สมเด็จพระปियมหาราช สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส คือใคร พระราชโอรส พระราชนัดดา พระราชปนัดดามีใช่หรือที่ได้ทรงพัฒนาบ้านเมืองสืบ ๆ มา ที่ทรงเลิกทาสได้สำเร็จอย่างงดงาม อารย-ประเทศต่างสดุดีกันทั่วโลก ทรงสร้างระบบการปกครองมหาดไทยในปัจจุบัน ทรงขยายการศึกษาจากกรุงเทพฯ สู่นบพททั่วประเทศ ผิดด้วยหรือที่ดวงอาทิตย์เริ่มอุทัยแต่เช้าตรู่ และส่องแสงเจิดจ้า ยามสายและเที่ยงวัน โปรดมนสิการด้วยเหตุผลเถิด^{๑๑๕}

“ไม่คิด ไม่เห็น ยิ่งคิด ยิ่งเห็น”

^{๑๑๔} คำว่า สหสนันย์ = มีตาจำนวนพัน / ท้าวสหสนันย์ = มีผู้ดูแลแทนเป็นจำนวน ๑,๐๐๐ คน หรือที่เรียกว่า ต่างพระเนตรพระกรรณ

^{๑๑๕} คำว่า พระราชนัดดา = หลาน / พระราชปนัดดา = เหลน

ชาวอินเดียสำนึก

ชาวอินเดียผู้ได้รับการศึกษาและมีใจเป็นธรรมในปัจจุบัน มีเหตุผลสามารถคิดและรับรู้ความเป็นจริง ได้แสดงทัศนะออกมาแบบใหม่ ๆ เช่น บางคนกล่าวว่า ศาสนาฮินดู^{๑๖๖} ได้พัฒนาตัวเองด้วยวิธีต่าง ๆ ทราบว่า อาจารย์บางท่านลงทุนมาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นเวลาหลายปี แล้วนำเอาคำสอนในพระพุทธศาสนาบรรจุไว้ในคัมภีร์เดิม เพื่อให้ศาสนาของคนส่วนใหญ่อยู่รอด ทำให้ความแตกต่างระหว่างพุทธกับฮินดูน้อยลง การสร้างทฤษฎีเรื่องพระนารายณ์สิบปางแล้วกล่าวว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระนารายณ์ปางหนึ่ง เจตนาเพื่อกลืนพระพุทธศาสนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาฮินดู แม้จะกลืนไม่สนิทก็ตาม ก็พูดได้ว่าพุทธธรรมยังอยู่ในอินเดีย ทราบว่าเมื่อเปิดวัดพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ประธานฝ่ายไทยกล่าวว่า เป็นโอกาสที่พระพุทธศาสนากลับสู่มาตุภูมิ แต่ประธานฝ่ายอินเดียกล่าวว่าพุทธธรรมอยู่กับอินเดียตลอดเวลา ฟังแล้วเป็นอย่างไรบ้าง

บางคนกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ปฏิบัติ สันยาสี ที่เข้าป่าประสบความสำเร็จแล้วกลับออกมาพัฒนาสังคม ต่างจากนักสันยาสีทั่วไป ที่นำชีวิตไปมอบไว้กับภูเขานิรมลย์มากต่อมาก

^{๑๖๖} คำว่า ฮินดู บางแห่งให้ความหมายว่า คือ ผู้นับถือพระอินทร์ ทฤษฎีนารายณ์อวตารถือว่าปางที่ ๘ เป็นพุทธอวตาร บางศาสนาว่า พุทธะเป็นปกาศก รวมความว่า เหตุใดจึงส่งมาเกิดตอนแย้งพระเจ้าเสียบเอง นี่คือง้างคิดคอกหินไม่เข้าคายไม่ออก

ฮินดู แบ่งชีวิตเป็น ๔ ตอน คือ พรหมจริยะ, ภฤหัสถ์, วณปรัสถะ และสันยาสี

ไม่ได้กลับออกมาพัฒนาสังคมเลย ทั้งๆ ที่บางท่านมีความรู้ดีมาก่อน แต่ตัดช่องน้อยอยู่กับลัทธิในป่าหิมพานต์

บางท่านกล่าวว่า ประเทศอินเดียเป็นหนี้พระพุทธศาสนาไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ราชวงศ์ และเมืองต่าง ๆ ไม่มีหลักฐานอย่างอื่นใดกล่าวไว้ชัดเจนเหมือนคัมภีร์พระพุทธศาสนา

บางท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงช่วยมาตุภูมิอยู่ตลอดเวลา ชาวต่างประเทศที่เข้าสู่ประเทศอินเดีย โดยต้องการรู้สิ่งที่พระพุทธศาสนา กล่าวถึง เช่น เรื่องระบบวรรณะ การมาสัตว์บุชายัญ ตลอดจนภูมิประเทศ เกี่ยวกับที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ผู้สนใจสถานที่เหล่านี้ หาใช้นับถือพระพุทธศาสนาไม่ แต่เป็นผู้ใฝ่รู้ทั่วไป พร้อมกับเขาเหล่านั้น คือ เงินตราต่างประเทศ ที่หลังไหลเข้าสู่ประเทศภารตะ ไม่รู้จักเหือดแห้ง ไม่ทราบว่ามีปีละประมาณเท่าไร

ในมหาวิทยาลัยบางแห่ง มีภาพวาดประกาศไว้ชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุตรคนโตของอินเดีย ติดตามด้วยมหาत्मคานธี กำลังนำสังคมเข้าสู่อารยมรรคา พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่อินเดีย และแก่โลก เกินกว่าที่ชาวอินเดียผู้สำนึกจะลืมได้ เหตุผลเช่นเดียวกันนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศล เข้าเฝ้าถึงพระพุทธองค์และนวดพระบาทเสมอๆ ถึงทรงห้ามว่าไม่ควรกระทำเพราะเป็นพระมหากษัตริย์ แต่ก็ทรงกราบพูล

ว่า เป็นกรณีพิเศษที่ทรงสถาปนาสัตวโลกไว้ในทางสุคติสวรรค์มรรคผล นิพพานเป็นอเนกอนันต์

นี่คือส่วนหนึ่งที่ชาวอินเดียกล่าวด้วยความสำนึก รวมความว่า เนื้อหาสาระเป็นพุทธ แต่อยู่ในกรอบของฮินดูที่สืบมาจากศาสนา พราหมณ์เดิม เพราะคนส่วนใหญ่ไม่พร้อมที่จะเป็นพุทธล้วน แม้เมืองไทย ซึ่งรู้จักกันว่าเมืองพุทธ แต่มีอย่างอื่นปะปนอยู่มากมาย

ประเทศอินเดียได้รักษาธรรมเนียมจักรไว้ในธงชาติสืบมาถึง ปัจจุบัน เป็นที่เชิดชูของคนทั้งชาติ

ชาวยุโรปสำนึก

การสอนเรื่องเหตุผลของโซคราติสที่กรุงเอเธนส์ของกรีซ ถูกมอง ว่าทำลายความเชื่อถือเดิม ซึ่งมีความหมายถึงขั้นทำลายศาสนา ผู้สูงอายุ หัวโบราณจึงพากันเดือดร้อน กล่าวหาว่าโซคราติสชักจูงลูกหลานให้ออก นอกศาสนา จึงพร้อมกันฟ้องร้องต่อศาล ศาลพิจารณาตามหลักความเชื่อ เดิม เห็นว่าโซคราติสทำความผิดจริง จึงพิพากษาประหารชีวิต โดยวิธีให้ ดื่มยาพิษ เพื่อยืนยันว่าสิ่งที่สอนไปนั้นถูกต้อง โซคราติสจึงดื่มยาพิษตาม เวลา ความก้าวหน้าของสังคมแต่ละชั้น ต้องสังเวคด้วยชีวิตนักปราชญ์ อย่างนี้หรือ เพราะสังคมมองว่าเขาล้ำหน้า

แต่เมื่อเหตุผลเป็นฐานสำคัญของวิทยาศาสตร์ทั้งปวง วิทยาศาสตร์ ยิ่งก้าวหน้าไปเพียงไร ก็เท่ากับยืนยันว่าโซคราติสสอนถูกต้องเพียงนั้น

เมื่อนักวิทยาศาสตร์นามว่า กาลิเลโอ ยืนยันว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางระบบสุริยะ พบความจริงว่าผิวดวงจันทร์ขรุขระ พบวงแหวนดาวเสาร์ พบจุดดับในดวงอาทิตย์ พวกศิษย์พากันเผาตำราเก่า ๆ ทั้งหมด ก็เคียดแค้นคนหัวโบราณ จึงพากันกล่าวว่ากาลิเลโอเป็นคนนอกรีต เป็นคนทำลายศาสนา บังคับให้สารภาพว่าที่สอนไปนั้นผิด ถูกตัดสินให้จำคุก เมื่อตายลงให้ทำศพอย่างเงียบ ๆ ห้ามจารึกบนหินอ่อนที่ชาวอิตาเลียนนิยมทำ นักวิทยาศาสตร์ในยุคแรก ๆ ประสบชะตากรรมแบบนี้หลายราย ขอไม่นำมากล่าวทุกราย เพราะอยู่ในลักษณะเดียวกัน ที่ร้ายที่สุดคือถูกเผาเพราะคิดว่าไม่มีโอกาสมาเกิดอีก เช่น บรูโน^{๑๑๓} เป็นต้น แต่ปัจจุบันเหนือหลุมฝังศพของกาลิเลโอ^{๑๑๔} ที่เมืองฟลอเรนซ์ กลับมีอนุสาวรีย์ตระหง่าน หลังจากที่คนหัวโบราณล่วงลับไปหมดแล้ว ความดีของกาลิเลโอปรากฏเด่นชัดขึ้นในฐานะเป็นยอดนักดาราศาสตร์ของโลก^{๑๑๕} การศึกษาดาราศาสตร์ได้แพร่หลายมากขึ้น วันที่มีสุริยุปราคาแต่ละครั้ง ประชาชนจะพากันตื่นตัวติดตามดูปรากฏการณ์นี้เหมือนโลกมีมหกรรมสำคัญที่ปานกัน

แม้เวลาจะล่วงไปเกิน ๑๐๐ ปีแล้ว ปวงประชาชาวไทยก็ยังตื่นตัวไม่ทันพระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทยพระองค์นั้น อย่างนี้กระมังที่กล่าวว่า

^{๑๑๓} เป็นนักวิทยาศาสตร์ ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒

^{๑๑๔} เป็นนักวิทยาศาสตร์ ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒

^{๑๑๕} ประวัตินักวิทยาศาสตร์สำคัญของโลก

บารมีแตกต่างกัน เหมือนดอกบัวคนละประเภท ถึงเวลาที่ปวงชนชาวไทย จะพึงสำนึกกันแล้วมิใช่หรือ โปรดคิดถึงความจริง

สรุปที่จุดนี้ว่า คุณภาพทางความคิดที่ปรากฏเป็นความคิดก้าวหน้า เป็นความคิดสร้างสรรค์ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อุปปาทมนติการ เป็นคุณลักษณะพิเศษของมนุษยชาติ เมื่อถูกบังคับให้อยู่ในขอบเขตจำกัด ความคิดนั้นจึงไม่มีโอกาสขยายตัวและไม่สูงเท่าที่ควรจะเป็น การแสวงหาเสรีภาพในการแสดงความคิด ปรากฏขึ้นเป็นระยะ ๆ ผู้รักอุดมคติที่ตนคิดเห็น จึงพยายามลงทุนรับทุกข์โทษ แม้จะต้องสูญเสียชีวิต เพื่อปลุกฝังอุดมคตินั้นไว้กับโลกต่อไป

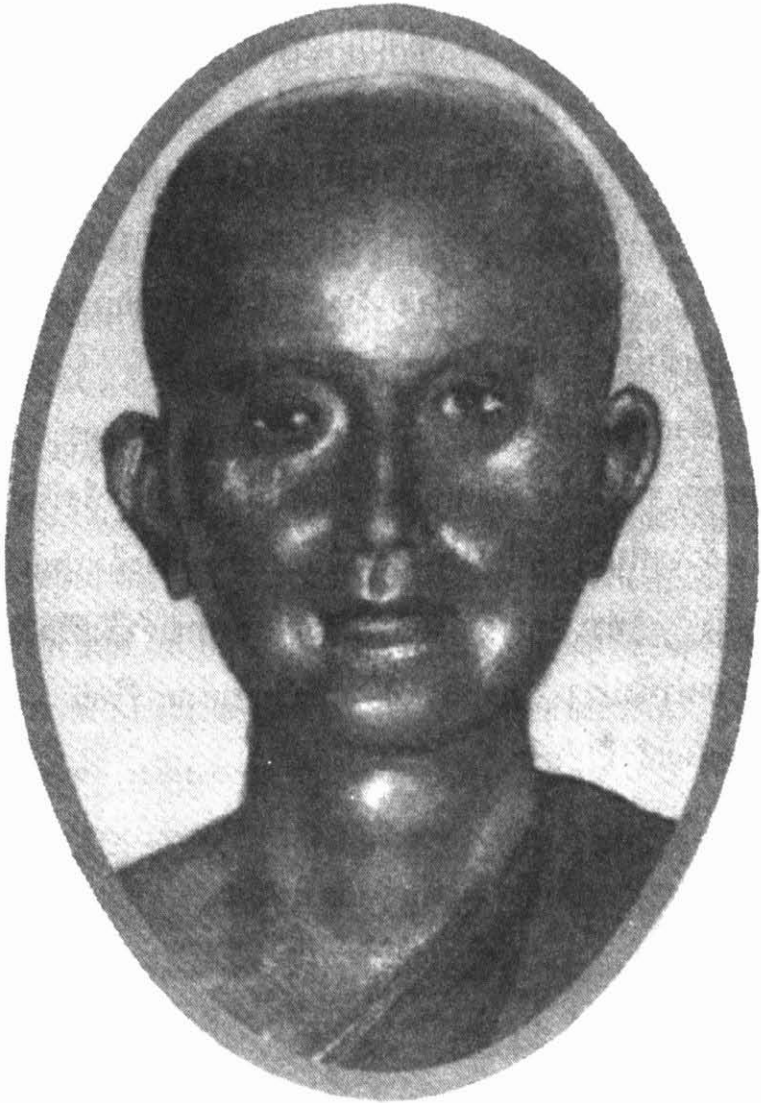
เมื่อความคิดอยู่บนฐานของเสรีภาพมากขึ้น จึงแตกแขนงเป็นสาขาวิชาต่างๆ ดังนั้น วิชาการแขนงทั้งปวงคือความงอกงามของความคิด นักปราชญ์ผู้ตื่นตัวทางความคิด จึงต้องปลีกตัวจากวงครอบของ อิทธิพลหลายๆ อย่าง แล้วปลั่งความคิดออกมาบนฐานของเสรีภาพ ในยุคฟื้นฟู ก่อนขึ้นยุคใหม่ นักปราชญ์ได้ถอยจากวงครอบของยุคกลาง ซึ่งเต็มไปด้วยอิทธิพลของศาสนา วกกลับมาเข้าเส้นทางความคิดของพลาโต^{๑๑๐} อาริสโตเติล^{๑๑๑} ของกรีซ แล้วนำความคิดมาถึงยุคใหม่ เป็นบรรยากาศที่มีอิสรภาพมากขึ้น วิทยาศาสตร์ได้เจริญรุ่งเรืองสืบมาถึงยุคปัจจุบัน

^{๑๑๐} พลาโต หรือ เฟลโด บุคคลเดียวกัน = PLATO

^{๑๑๑} อาริสโตเติล หรือ อริสโตเติล บุคคลเดียวกัน = ARISTOTLE

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเป็นต้นแบบเช่นนั้นมิใช่หรือ ถ้าทรงยินดีอยู่กับพระคาบสทั้งสอง อย่างดีก็เป็นอาจารย์ในสำนักเท่านั้น แล้วพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่เพราะทรงปลื้มพระองค์จากสำนัก พระคาบสมิใช่หรือ จึงทรงพบทางครัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีได้ทรงล้มพระคาบสทั้งสองเลย ทรงปรารถนาที่จะให้รับฟังปฐม-เทศนา แต่อุปสรรคสำคัญคือมรณภัย (ขื่อนี้หรือเปล่าที่เป็นมูลเหตุให้เกิดประเพณีปฏิบัติในสังคมเช่นการเก็บตัวผู้ที่จะบวช การเก็บตัวเจ้าบ่าว เจ้าสาวก่อนถึงพิธี) อาจารย์สายวิทยาศาสตร์ที่ออกรายการวิทยุ กล่าวอยู่บ่อยๆ ว่า อย่าคิดแบบคิดประเพณีเกินไป เมื่อพิจารณาอย่างกว้างๆ แล้วจะพบว่า ผู้ปฏิบัติทั้งหลายในสังคม มักจะดำเนินชีวิตตามต้นแบบของ พระพุทธเจ้าดังกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าจึงเป็นต้นแบบของการพัฒนาทั้งปวง และพระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย ได้ทรงปฏิบัติเช่นนั้นแล้วมิใช่หรือ.

ไม่คิด ไม่เห็น ยิ่งคิด ยิ่งเห็น

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

ความเป็นปราชญ์ทางอักษรศาสตร์

เนื่องในพระบรมราชาภิเษก ทรงตั้งกรมหมื่นนุชิตชิโนรส โปรดให้เพิ่มพระนามขึ้น จารึกในแผ่นสุพรรณบัฏใหม่ ว่า

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุตตัจฉติยวงศ์บรมพงศาธิบดีจักรีบรมนาถ ปฐมพันธุมหาราชวรางกูร ประเมนทรนเรนทรสุริย์สัมมานาภิศักดิ์กาวโรคมสถาน อริยสมศีลาจาร พิเศษมหาวิมลมงคลธรรมเจดีย์ บุตมุตวาทีสุวิรมนุญ อคฺลยคุณคณาธาร มโหฬารเมตยาภิชาศรัย ไตรปิฎกกลาโกศล เบญจปดลเสวตฉัตร สิริรัตโนปลักษณมหาสมณุตมาเสกาภิสิต ปรมุกกฤษฐสมณศักดิ์ธำรง มหาสังฆปริณายก พุทธศาสนคิลกโลกุตมมหาบัณฑิต สุนทรวิจิตร-ปฏิภาณ ไวยัติญาณมหากระวี พุทธาศิรีรัตนตรัยคุณารักษ์ เอกอรรคมหาอนาคาริยรัตน์ สยามาทีโลกยปฏิพัทธพุทธบริษัทยเนตร สมณคณินทรราชิเบศรสกล พุทธจักรโรประการกิจ สฤษดิศุภการ มหาปาโมกษ-ประธาน วโรคมบรมนาถบพิตร เสด็จสถิต ณ วัดพระเชตุพนฯ^{๑๒๗}

ผู้เขียนมิได้ศึกษาทางภาษาสันสกฤต วิทยาศาสตร์ หรือภาษาไทย โดยตรง ขอโอกาสท่านผู้รู้ ขอสมัครเป็นนักศึกษา ทำการวิเคราะห์ความเข้าใจพระนาม พอเป็นทางเคลื่อนไหวทัสนะ ตามวิสัยสามารถเป็น ทัสนะบอกนัย เช่น

^{๑๒๗} พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิชา หน้า ๔๑๕

๑. ข้อความว่า ศรีสุทศขัตติยวงศ์.....ปฐมพันธุมหाराชวารางกูร น่าจะสื่อความว่า “ทรงมีความสัมพันธ์อย่างไรกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช”

๒. ข้อความว่า ประเมนทรนเรนทรสุริย์.....วโรคมสถาน น่าจะสื่อความว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีท่าทีอย่างไรกับพระองค์”

๓. ข้อความว่า อริยสมศีลาจาร.....ธรรมเจดีย์ น่าจะสื่อความว่า “ทรงมีพระบุคลิกภาพงดงาม นำกราบไหว้ นำสักการะ นำบูชาอย่างไร”

๔. ข้อความว่า ขุดมุตวาที.....ใครปิฎกกลาโกศล น่าจะสื่อความว่า “พระบุคลิกภาพส่วนพระองค์ พระอัจฉริยภาพ พระปัญญาวิภูมิปรากฏในการแสดงออกอย่างไร”

๕. ข้อความว่า เบญจปดลเศวตฉัตร.....มหาสมณุตมาเสกาทิสิต น่าจะสื่อความว่า “ทรงได้รับสถาปนาอิสริยยศศักดิ์ระดับใด”

๖. ข้อความว่า ประมุกกฤษฐ์.....มหากระวี น่าจะสื่อความว่า “ทรงเป็นรัตนกวีที่แหลมคมอย่างงดงามเพียงไร”

๗. ข้อความว่า พุทธาทิศิริรัตน.....พุทธจักโรประการกิจ น่าจะสื่อความว่า “ทรงบำเพ็ญกิจมีประโยชน์ ทั้งแก่ฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักร” เป็นต้น

โปรดพินิจศัพท์ เพื่อสร้างบรรยากาศทางสมองให้กระจ่าง ตาม
 วิถีทางของนักปราชญ์ที่ว่า “เริ่มต้นด้วยความสงสัย และจบลงโดยหมด
 ความสงสัย”

เพื่อยืนยันว่า ข้อความเหล่านี้เป็นจริงอย่างไร โปรดติดตามศึกษา
 บทกวี วรรณกรรม ของพระองค์ เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย พระปฐมสมโพธิ
 กถา เป็นต้น จะได้ประจักษ์ชัดว่า ทรงเป็นรัตนกวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์
 อย่างแท้จริง ทั้งๆ ที่อุปกรณ์สมัยนั้นมีได้คึกคึกอย่างเดี๋ยวนี

ทรงตั้งพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฤกษ์ วัดบวรนิเวศให้เป็น
 “กรมหมื่นบวรรัชนีสุริยพันธุ์ ปิยพรหมจรรย์ธรรมวรยุตปฏิบัติสุทธ-
 คณนายก พุทธศาสนคิลกปวริชบรรพชิต สรรพธรรมิกกิจโกศลสุวิมล-
 สุปรีชาปัญญาอรรคมหาสมณคัม บรมบพิตร”

ในพระราชพิธีรับพระสุพรรณบัฏเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ โปรดให้
 จารึกว่า

“สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์
 บดินทรเทพยมหามงกุฎ บรมยุวรัตนราช
 วรวิงส์ วรุตมพงศ์บริพัตร สิริวัฒนกุมาร”^{๑๔๓}

พระราชโอรสคู่พระบารมี สมเด็จพระปิยมหาราช ในการพัฒนา
 บ้านเมือง ทรงกรมระดับต่าง ๆ เช่น^{๑๔๔}

^{๑๔๓} พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิชา หน้า ๖๐๖

^{๑๔๔} ประชุมพงศาวดาร ฉบับกั้วหน้า หน้า ๕๖๓-๕๖๗

มเหศวรวรรคิวิลาส	วิษณุ نارณนิภาธร
เศวตวรลาภ	นเรศวร์วรฤทธิ
พิชิตปรีชากร	อดิศรอุดมเดช
ภูธเรศดำรงศักดิ์	ประจักษ์ศิลปาคม
พรหมวารานุรักษ์	ราชศักดิ์สโมสร
ทิวากรวงศประวัติ	สิริรัชชสังกาศ
สรรพศาสตร์ศุภกิจ	สรรพสิทธิประสงค์
ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช	สมมตอมรพันธุ์
วิจิตรวรรณปรีชา	พงศาติศรมหิป์
นราธิปประพันธ์พงศ์	ดำรงราชานุภาพ
พิทยลาภพฤฒิธาดา	นริศรานุวัตติวงศ์
มรุพงษ์ศิริพัฒน์	สวัสดิวัตน์วิศิษฏ์
มหิศรราชหฤทัย	อุณาकरणอนันตนรไชย

เหล่านี้มีลักษณะคล่องจอง มีความหมายแต่ละพระองค์ ยังทรงมีพระราชนิพนธ์คาถาพระราชทานพระพร กล่าวกันว่าเป็นที่น่าอัศจรรย์ที่พระราชโอรสแต่ละพระองค์ เป็นไปตามที่พระราชทานพระพรไว้เสมอที่นิยมกล่าวกันว่า ทรงมีพระวาจาสิทธิ์ ส่วนคาถาพระราชทานพระพรรวมอยู่ในภาคพระราชนิพนธ์

พระราชพงศาวดารฉบับก้าวหน้าของหอสมุดแห่งชาติ ภาค ๒๖ กล่าวไว้ เนื่องจากทรงมีพระราชโอรสธิดาหลายพระองค์ ทรงมี

พระราชดำริรอบคอบโดยไม่ประมาทในชีวิตว่า ถ้าพระองค์เสด็จสวรรคต โดยที่พระเจ้าลูกเธอเหล่านั้นยังทรงพระเยาว์อยู่ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงวาระเสวยพระราชสมบัติ พระเจ้าลูกเธอและเจ้าจอมมารดา จะได้ปลีกพระองค์จากพระบรมมหาราชวัง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังนันทอุทยานขึ้น ที่ริมคลองมอญ ธนบุรี เพื่อเป็นที่ประทับของพระเจ้าลูกเธอและเจ้าจอมมารดา ต่อมาเมื่อการณ์ไม่เป็นเช่นนั้น สมเด็จพระปิยมหาราช จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระตำหนักในพระราชวังดังกล่าว ไปสร้างเป็นที่ประทับ ของพระเจ้าน้องยาเธอและเจ้าจอมมารดา ในวังนั้น ๆ ต่อไป^{๑๔๕}

ความปราดเปรื่องทางภาษาของพระองค์ ปราภฏเป็นอัจฉริยะทั้งใกล้-ไกล สมเด็จพระหริรัถย์ราม เจ้ากรุงกัมพูชา ถวายศุภอักษรเข้ามาขอเปลี่ยนพระนามใหม่ ทรงเห็นว่าเคยมาอยู่ที่กรุงเทพฯ เมื่อยังทรงผนวช เคยเข้าเฝ้าโดยเคารพนับถือคุ้นเคยสนิท จึงโปรดให้เพิ่มเติมพระนามบ้างเล็กน้อยพอสมควร จึงโปรดให้จารึกว่า

“องค์สมเด็จพระหริรัถย์ราม มหาอิศราธิบดีศรีสุริโยพิภคสนาถ-
บพิตร สถิตเป็นอิศรกัมพูชารัตนราชโสภาชาติวรวงศ์ ดำรงกัมพูชามหา-

^{๑๔๕} ประชุมพงศาวดาร ฉบับก้าวน้ำ เล่ม ๖ หน้า ๕๕๕-๕๕๕

ประเทศราชนคร บวรวิวัฒนาดิเรก เอกอัครมหาเจมราชิบดีนทร นรินทร-
วิสุทธิดุคม บรมบพิตร”

โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระยาศรีสุริยวงศ์(ช่วง) มีนามว่าเจ้าพระยาศรี-
สุริยวงศ์ สมันตพงศพิสุทธิ์ มหาบุรุษรัตโนดม บรมราชูตม์คคมหาเสนา-
ธิบดี วรคชสีห์สิงหบุรธาธร จักรรัตนสหจร สุรศรขรรค์พิเศษลัญจ-
ธารินทร ทักมณินครคามรัชฎาธิกิจการ ทวยหาญ สมุหมาตยานุพันธ์
ยุติธรรมาภิธยาศัยสยาม โลกานุपालนนาฎ ประเมนทรมหาราชวราณาจักโร
ประการ ปรีชาญาณวรยศชาดา อภัยพิริยปรากรมพาหุ สมุหกลาโหม^{๑๖๖}

ทรงแต่งตั้งขุนนางในลักษณะนี้อีกหลายท่าน เช่น สมเด็จ
เจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ

พระราชอาณาเขตที่ทรงแปลงใหม่ เช่น^{๑๖๗}

พระอริยวงศาตญาณ	แปลงเป็น	สมเด็จพระอริยวงศาตญาณ
สมเด็จพระพนรัตน์	แปลงเป็น	สมเด็จพระวันรัต
พระธรรมอุดม	แปลงเป็น	พระธรรมวโรดม
พระปิฎกบัณฑิต	แปลงเป็น	พระปิฎกโกศล

^{๑๖๖} พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิชา หน้า ๔๓๑

^{๑๖๗} เรื่องเดียวกัน หน้า ๗๖๒

ส่วนที่ทรงตั้งใหม่และใช้อยู่ถึงปัจจุบัน เช่น^{๑๔๔}

พระศาสนโสภณ	พระภัทรมุขมุนี
พระภัทรศีลสังวร	พระอมราริรักจิต
พระเนกขัมมมุนี	พระเขมาภิมุขธรรม
พระพุทธรวิริยากร	พระอมรเมธาจารย์
พระประสิทธิสุตคุณ	พระประสิทธิศีลคุณ

วัดที่ทรงแปลงใหม่ เช่น^{๑๔๕}

วัดพระยาญาติการาม	แปลงเป็น	วัดพิชยญาติการาม
วัดใหม่	แปลงเป็น	วัดอนงคาราม
วัดประยูรวงศ์อวาส	แปลงเป็น	วัดประยูรวงศาราม
วัดดอกไม้	แปลงเป็น	บุปผาราม
วัดหงสาราม	แปลงเป็น	วัดหงส์รัตนาราม
วัดบางลำพู	แปลงเป็น	วัดสังเวชวิศยาราม
วัดสมอแครง	แปลงเป็น	วัดเทวราชกุญชร
วัดเงิน	แปลงเป็น	วัดรัชฎาธิษฐาน
วัดทอง	แปลงเป็น	วัดกาญจนสิงหาสน์
วัดวิเศษอวาส	แปลงเป็น	วัดวิเศษการ
วัดอมตาราม	แปลงเป็น	วัดอมตรส

^{๑๔๔} พระราชพงศาวดาร ฉบับดั่งเดิม หน้า ๑๖๒

^{๑๔๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๖๔

วัดอัมแดงแพ่ง	แปลงเป็น	วัดคณิกาผล
วัดจางวางดิศ	แปลงเป็น	วัดดิศานุการาม
วัดใหม่จางวางพ่วง	แปลงเป็น	วัดเทวีวรรณญาติ
วัดขวิด ลพบุรี	แปลงเป็น	วัดกวีสาราม

โปรดให้สร้างกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นนอก โดยทรงมีพระราชดำริว่า ประตูพระราชวังเปิดอยู่เป็นนิตย์ กระชั้นชิดนัก ผู้คนเข้าออกได้ง่าย จึงโปรดให้ทำประตูอีกชั้นหนึ่ง เดิมมีประตูชั้นเดียว โปรดให้แก้ซุ้มเป็นยอดปราสาททั้งสิ้น พระราชทานนามว่า

ประตูวิเศษไชยศรี ประตูเทวาพิทักษ์ ประตูศรีสุนทร^{๕๐}

หลังจากโปรดให้ขุดคลองผดุงกรุงเกษมแล้ว โปรดให้สร้างป้อมเรียงรายตามคลอง และพระราชทานชื่อป้อม คือ

ป้อมป้องปัจจามิตร	ป้อมปิดปัจจนึก
ป้อมฮักเหี่ยมหาญ	ป้อมผลาญไพรีราบ
ป้อมปราบศัตรูพ่าย	ป้อมทำลายปรปักษ์
ป้อมหักกำลังคัษกร	ป้อมมหานครรักษา ^{๕๑}

ทั้งนี้ห่างกันประมาณ ๔๒ เส้น คนปัจจุบันได้ยืนแต่ชื่อ ป้อมปราบศัตรูพ่าย นอกนั้นเลื่อนไปตามกาลเวลา

^{๕๐} พระราชพงศาวดาร ฉบับคลังวิชา หน้า ๕๕๕

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๕๔

เมืองที่ทรงตั้งในรัชกาลที่ ๔^{๑๖๒}

โดยยกบ้านเป็นเมืองบ้าง แปลงชื่อเมืองบ้าง เช่น

บ้านบางโพ	เป็นเมือง	อูตรดิตถ์
บ้านภูวา	เป็นเมือง	ภูวคตสวาง
บ้านโพสวาง	เป็นเมือง	สว่างแดนดิน
บ้านสระบัว	เป็นเมือง	กมลาลัย
บ้านพันลำ	เป็นเมือง	สหัสขันธ์
บ้านกวางชะโด	เป็นเมือง	พิบูลมังสาหาร
บ้านสะพือ	เป็นเมือง	ตระการพืชผล
บ้านแร่กุดลิง	เป็นเมือง	วานรนิวาส
บ้านกระสัง	เป็นเมือง	บรรพตพิสัย
บ้านพยุหะแค้น	เป็นเมือง	พยุหะคีรี
บ้านยางใหญ่	เป็นเมือง	มหาสารคาม
บ้านอุทุมพร	เป็นเมือง	อุทุมพรพิสัย
บ้านห้วยลำแสน	เป็นเมือง	กันทรลักษ์
บ้านท่าซาม	เป็นเมือง	พนมสารคาม
เมืองปัตบอง	เป็นเมือง	พระตะบอง
เมืองคลองวาฬ	เป็นเมือง	ประจวบคีรีขันธ์

^{๑๖๒} พระราชพงศาวดาร ฉบับดลิ่งวิทยา หน้า ๗๑๒

เมืองท่าทอง	เป็นเมือง	กาญจนดิษฐ์
เมืองนนทบุรีศรีมหาสมุทร	เป็นเมือง	เมืองนนทบุรีศรีมหาอุทยาน
เมืองสาครบุรี	เป็นเมือง	สมุทรสาคร
เกาะกง	เป็นเมือง	ประจันตคีรีเขตต์

ท่านผู้อ่านคงเห็นได้ชัดเจนว่า รังสีพระอัจฉริยภาพของพระองค์
ยังปรากฏอยู่คู่แผ่นดินตลอดไป

การที่ทรงสถาปนากรมสมเด็จพระปรมาวุธิตชิโนรสก็ตาม ทรง
ตั้งพระวงวรศ็เชอพระองค์เจ้าฤกษ์ก็ตาม พระราชทานพระนามพระราช
โอรสก็ตาม ทรงเพิ่มเติมพระนามพระเจ้ากรุงกัมพูชาก็ตาม ทรงแต่งตั้ง
ขุนนางต่าง ๆ พระราชทานสมณศักดิ์ ชื่อวัดและสถานที่ต่าง ๆ ล้วนแสดง
พระปรีชาญาณที่สุขุมคัมภีรภาพอัจฉริยะ ทรงอยู่ในแนวทางเช่นเดียวกับ
กรมสมเด็จพระปรมาวุธิตชิโนรส ที่ทรงเป็นรัตนกวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์
ประมวลมาไว้ ณ ที่นี้ เพื่อเป็นแหล่งอุทยานมโนรมย์สำหรับผู้รักรส
ความวิจิตรทางภาษาศาสตร์ เป็นสิทธิที่จะวิเคราะห์เจาะลึกด้วยพลังสมอง
ของแต่ละท่าน ท่านผู้อ่านที่ไม่มีรสนิยมทางนี้โปรดเปิดข้ามไป ส่วนท่าน
ที่ต้องการความอิมใจในรสภาษามากกว่านี้ กรุณาติดตามรายละเอียดใน
พระราชพงศาวดารตอนรัชกาลที่ ๔ โดยเฉพาะ เพราะนำมาเป็นบางส่วน
เท่านั้น รายละเอียดมีอีกมาก ล้วนมีอรรถรสลึกซึ้งทั้งสิ้น

บางทีเกิดความคิดว่า ผู้เขียนมีฐานะเพียงเครื่องปั้นดินเผา มิเป็นการอาจเอื้อมไปหรือที่มาจ้างงานเช่นนี้ แต่นิ่งถึงความจริงตามบทพระราชนิพนธ์บูชาพระรัตนตรัยว่า

โลกมุหิ เกหิจิ กถณจุปลทุกนียิ

เป็นเรื่องที่ใครๆ ในโลกจะฟังเข้าถึงได้ เช่นเดียวกับสังขธรรมทั่วไป จึงเกิดปิติว่าบุญนักหนาที่เกิดความคิดเข้ามาสัมผัสกับเรื่องอุดมยิ่งในชีวิตนี้แล้ว

ปูชนียสถานที่โปรดให้สร้าง

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ โปรดให้สร้างพระสถูป นำพระอัฐิธาตุพระอรหันตสาวกที่นิพพานก่อนพระองค์ บรรจุไว้ที่สี่แยกหรือสี่แพร่งเส้นทางคมนาคม ทรงมีวัตถุประสงค์ให้เป็นที่กราบไหว้บูชาของผู้ต้องการบุญที่ผ่านไปมา พระสถูปวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมเป็นพระเจดีย์นี้ คือ ธงชัยของพระอรหันต์ ซึ่งโบกสะบัดเตือนใจชาวโลกอยู่ตลอดเวลา จัดเป็นสิ่งแวดล้อมที่ประเสริฐอย่างหนึ่ง (กัลยาณมิตร) ทั้งเป็นตัวอย่างการสร้างพระเจดีย์และอนุสาวรีย์สืบๆ มา

พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทยพระองค์นั้น ทรงดำเนินตามอริยปฏิบัติทางดังกล่าว การสร้างพระเจดีย์ประจำวัดและสถานที่ต่างๆ จัดเป็นพระราชนิมมอย่างหนึ่งในพระองค์ ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ (สำนักพิมพ์ก้าวหน้า) เล่ม ๖ หน้า ๔๕๐ ถึง ๔๗๐ ได้กล่าวถึง เช่น

พระปฐมเจดีย์นครปฐม

พระเจดีย์วัดพระเชตุพนฯ ๑ องค์

พระเจดีย์วัดบวรนิเวศ

พระเจดีย์วัดราชาธิวาส

พระเจดีย์วัดโสมนัสวิหาร

พระเจดีย์วัดราชสิทธิาราม ๒ องค์

พระเจดีย์วัดสุวรรณดาราราม อยุธยา

พระเจดีย์พระธาตุจอมเพชร เพชรบุรี

พระเจดีย์วัดบางพระชลบุรี

พระเจดีย์วัดโยธานิมิตจันทบุรี

พระเจดีย์เขาดังกวน สงขลา

พระบรมบรรพตวัดสระเกศ

พระสมุทรเจดีย์สมุทรปราการ

พระเจดีย์วัดบรมนิวาส

พระเจดีย์วัดมกุฏกษัตริยาราม

พระเจดีย์วัดเขมาภิรตาราม

พระเจดีย์วัดชินโรสาราม ๒ องค์

พระเจดีย์วัดปฐมวนาราม กทม.

พระสุทธเสถเจดีย์ เพชรบุรี

พระเจดีย์วัดขุนเสน อยุธยา

พระเจดีย์เขาสระบาป จันทบุรี

พระเจดีย์ช่องเขาแสมสาร ระยอง

ภาคพระราชมินทร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๔

ทั้งที่เป็นพระคาถาและร้อยแก้ว

พระราชนิพนธ์

ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

และสารธรรมในพระราชนิพนธ์

นโมการอภุชก^{๑๔๑}

ขอนอบน้อมพระรัตนตรัย ๘ บท

นโม อรหโต สมมา- สมพุทฺธสฺส มเหสีโน

ขอนอบน้อมแด่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้แสวงพระคุณใหญ่

นโม อุตฺตมธมฺมสฺส สุวากุขาทสฺสว เตนฺนิธ

ขอนอบน้อมพระธรรมอันอุดม ที่พระองค์แสดงไว้ดีแล้วในโลกนี้

นโม มหาสงฺฆสฺสตาปี วิสุทฺทสีลทิกฺกุณฺโณ

ขอนอบน้อมพระอริยสงฆ์หมู่ใหญ่ ผู้มีศีลและทศนะบริสุทธี

นโม โอมาคุยารทฺธสฺส รตนตฺตยสฺส ตาธุกํ

ขอนอบน้อมพระรัตนตรัย ที่เริ่มต้นไว้ดีแล้วด้วยคำว่า“โอม”

^{๑๔๑} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นโม โอมกาตีสตฺส ตฺสฺส วตฺตตฺตยฺสฺสปี

ขอนอบน้อมวัตถุทั้งสามนั้น ที่อยู่เหนือความหม่นหมองใด ๆ

นโมการุปรภาเวน วิคฺจนฺตฺ อฺปทฺทวา

ด้วยอำนาจแห่งการนอบน้อมนั้น ขออุปัททวะทั้งหลายจงนิราศไป

นโมการานุภาเวน สุวตฺติ โหตุ สพฺพทา

ด้วยอานุภาพแห่งการนอบน้อมนั้น ขอจงมีแต่ความสวัสดิ์ทุกเมื่อ

นโมการสฺส เตเชน วิธิมฺหิ โหมิ เตชฺวา.

ด้วยเดชแห่งการนอบน้อมนั้น ขอให้ข้าพเจ้าจงมีเดชะในพิธี เทอญ.

(นโมการอฏฐก ๔ คาถานี้ สวดในกาลสมัยที่ควร)

โอวาทปาฏิโมกขาธิปาฐ

(บทคัดโอวาทปาฏิโมกขาธิปาฐ)

สตตยาน์ ภควนุตาน์	สมพุทธาน์ มเหสิน์
โอวาทปาฏิโมกขสุต	อุทเทสตุเตน ทสฺสิตา
มหาปทานสุตฺตุนเต	ติสฺโสณ คาถาติ โน สุตํ
ตีหิ ลิกฺขาหิ สงฺขิตตํ	ยาสุ พุทฺธาน สาสน์
ตาสมฺปกาสกํ ฃมฺม-	ปริยายํ ภาณาม เส ฯ

ปรารภพระบาลีเบื้องต้นแห่งพระโอวาทปาฏิโมกข์

ข้าพเจ้าสดับมาว่าสามพระคาถาในมหาปทานสูตรแสดงถึงบทตั้ง
พระโอวาทปาฏิโมกข์ของพระผู้มีพระภาคสัมพุทธเจ้า ผู้แสวงพระคุณใหญ่
๗ พระองค์ คำสอนของท่านพุทธะทั้งหลายสรุปเป็นไตรสิกขา พวกเราจึง
กล่าวถึงกระบวนการที่ประกาศไตรสิกขานั้นเถิด

หน้าว่าง

โอวาทปาฏิโมกฺขาทีปาสี^{๑๕๔}

พระบาลีเบื้องต้นแห่งพระโอวาทปาฏิโมกข์

อุทฺทิฏฺฐัง โข เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมา-
สมฺพุทฺธเชน, โอวาทปาฏิโมกฺข์ ตีหิ คาถาหิ.

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะผู้รู้เห็นพระองค์นั้น ทรง
แสดงนำพระโอวาทปาฏิโมกข์ ด้วย ๓ พระคาถาว่า

ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา,
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา,
น หิ ปพฺพชิตฺโต ปฺรुปฺมาตี,
สมโณ โหติ ปรี วิหะยนฺโต.
ความอดกลั้นทนทานเป็นคระอย่างยิ่ง
ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นธรรมอย่างยิ่ง
ผู้มาสัตว์อื่น ไม่จัดเป็นบรรพชิตเลย
ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่นเป็นสมณะไม่ได้เลย

^{๑๕๔} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวคมนตรีวัดพระเชตุพนฯ และสวคมนตรีฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย

สพฺพปาปสฺส อกรรม กุสลสฺสุปสมฺปทา

สติจตุตปรีโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ

การไม่ทำบาปทั้งปวง การยังกุศลให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ๓ อย่างนี้ คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายฯ

อนุปวาโท อนุปมาโต ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร

มตฺตตฺถญฺจ จ ภตฺตสฺมี ปนฺตญฺจ สยนาสนํ

อธิจฺจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนนฺตฺติ

การไม่กล่าวร้าย, การไม่ทำร้าย, การสำรวมในพระปาฏิโมกข์, การรู้จักประมาณในภัตตาหาร, การมีที่นอนที่นั่งสงัด, การประกอบความเพียรในอธิจิต ๖ อย่างนี้ คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายฯ

อนเนกปริยาเยน โข ปนฺ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสุตา อรหตา
สมฺมาสมฺพุทฺเธน, สีลํ สมฺมทกฺขาทํ สฺมาธิ สมฺมทกฺขาโต ปญฺญา
สมฺมทกฺขาทา.

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้รู้เห็นพระองค์นั้น ตรัส
ศีล สมาธิ และปัญญา ไว้โดยชอบเป็นอนเนกปริยาย

กถญฺจ สีลํ สมฺมทกฺขาทํ ภควตา. เหฏฺฐิเมนปิ ปรียาเยน, สีลํ
สมฺมทกฺขาทํ ภควตา. อุปริเมนปิ ปรียาเยน, สีลํ สมฺมทกฺขาทํ ภควตา.
กถญฺจ เหฏฺฐิเมน ปรียาเยน, สีลํ สมฺมทกฺขาทํ ภควตา. อิธ อริยสาวโก

ปาณาติปาตา ปฏิวีโร โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวีโร โหติ, กามเมสุ-
 มิจฺฉาจารา ปฏิวีโร โหติ, มุสสาวทา ปฏิวีโร โหติ, สุราเมรยมชฺช-
 ปมาทญฺชานา ปฏิวีโร โหตีติ. เอวํ โข เภฏฺฐิเมน ปริยาเยน, สีนํ
 สมฺมทกฺขาทํ ภควตา,

ตรัสสิลไว้โดยชอบเป็นไฉน ตรัสไว้เป็นปริยายเบื้องต่ำบ้าง เป็น
 ปริยายเบื้องสูงบ้าง เบื้องต่ำตรัสไว้อย่างไร อริยสาวกในศาสนานี้ เว้นขาด
 จากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติดิฉินในกาม จากการ
 กล่าวคำเท็จ และจากสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งความประมาท นี่คือศีลที่ตรัส
 ไว้ระดับต่ำ

กถญฺจ อูปริเมน ปริยาเยน, สีนํ สมฺมทกฺขาทํ ภควตา. อิท ภิภฺขุ
 สีลวา โหติ, ปาฏฺฐิโมกฺขสํวรํสูโต วิหริติ อจาโรจฺรสมฺปนฺโน, อณฺุมตฺเตสุ
 วชฺเชสุ ภยทสฺสาวิ สฺมาทาย สิภฺขติ สิภฺขาปเทสุติ. เอวํ โข อูปริเมน ปริยาเยน,
 สีนํ สมฺมทกฺขาทํ ภควตา.

ส่วนศีลระดับสูงเป็นอย่างไร ภิกษุในพระศาสนานี้ เป็นผู้ที่มีศีล
 สำรวมในพระปาฏิโมกข์ สมบูรณ์ด้วยมารยาทและสถานที่ควรไป เห็น
 ภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อยอยู่เสมอ สำเหนียกมั่นอยู่ในศีลทุกมาตรา นี่คือ
 ศีลที่ตรัสโดยชอบระดับสูง

กถญจ สมภาสิ สมมุทกขำโต ภควตตำ. เหฏฐิมเณปี ปรียำเณ, สมภาสิ
สมมุทกขำโต ภควตตำ, อุปรีเมเนปี ปรียำเณ, สมภาสิ สมมุทกขำโต
ภควตตำ, กถญจ เหฏฐิมเณ ปรียำเณ, สมภาสิ สมมุทกขำโต ภควตตำ, อิศ
อริยสวำโก โวสุสคคำรมุณณั กริตควำ, ลภคิ สหมำสิ ลภคิ จิตตสุเสกคคตนุติ.
เอวั โข เหฏฐิมเณ ปรียำเณ, สมภาสิ สมมุทกขำโต ภควตตำ.

พระผู้มีพระภำคเจ้ำตรัสสมำสิไว้โดยชอบเป็นอย่ำงไร ตรัสสมำสิ
ไว้ทั้งระดับต่ำและระดับสูง ระดับต่ำตรัสไว้อย่ำงไร อริยสวำกในพระ
ศำสนำนั ทำจิตให้จคงอเป็นอำรมณัเด็ยว ได้สมำสิ ได้จิตมีอำรมณัเลิศเป็น
หนึ่ง นั้คือสมำสิที่ตรัสไว้ในระดับต่ำ

กถญจ อุปรีเมเน ปรียำเณ, สมภาสิ สมมุทกขำโต ภควตตำ. อิศ ภิกขุ
วิวัจเจว กำเมหิ วิวัจจ อกุสเลหิ ฐมเมหิ, สวิตกุกั สวิจำร วิเวกขมุปีติสุขั
ปสมั ฌำนั อุปสมุปขข วิหระติ. วิตกุกวิจำรำนั วุปสมำ, อษณตตุต สมุปสำถำนั
เจตโส เอโกทิภำวั อวิตกุกั อวิจำร, สหมำสิขมุปีติสุขั ทุติยั ฌำนั อุปสมุปขข
วิหระติ. ปีติยำ จ วิรำคำ อุเปกขโก จ วิหระติ สโต จ สมุปขำโน, สุขญจ
กำเณน ปฐิสัเวเทติ, ญนุตั อริยำ อำจิกขนุติ อุเปกขโก สติมำ สุขวิหำริติ,
คตติยั ฌำนั อุปสมุปขข วิหระติ. สุขสุส จ ปหำนำ ทุกขสุส จ ปหำนำ,
ปุพเพว โสมนสุสโทมนสุสำนั อตถงคมำ, อทุกขมสุขั อุเปกขำสติปำริสุทธี
จตุตถั ฌำนั อุปสมุปขข วิหระติ. เอวั โข อุปรีเมเน ปรียำเณ, สมภาสิ
สมมุทกขำโต ภควตตำฯ

สมาธิในระดับสูงเป็นอย่างไร พระภิกษุในพระศาสนาฯ สัจจจาก
 กามทั้งหลาย สัจจจากอกุศลธรรม เข้ามานที่หนึ่ง มีวิตกวิจารณ์ปีติและ
 สุขที่เกิดจากวิเวก เมื่อระงับวิตกวิจารณ์ได้ จึงเข้ามานที่ ๒ มีลักษณะสคไล
 ภายในจิตมีภาวะเป็นหนึ่ง ไม่มีวิตกวิจารณ์ คงมีแต่ปีติและสุขที่เกิดจาก
 สมาธิ เมื่อกำจัดปีติเสียได้ คงมีแต่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุข
 ด้วยนามกาย ที่พระอริยะกล่าวว่าดำรงอยู่ด้วยอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข
 เข้าสู่มานที่ ๓ อยู่ หลังจากละสุขและทุกข์เสียได้ โสมนัสโทมนัสดับไป
 เข้ามานที่ ๔ ไม่ปรากฏเป็นสุขเป็นทุกข์ มีแต่สติบริสุทธ์ด้วยอุเบกขาอยู่
 นี้คือสมาธิที่ตรัสไว้โดยชอบในระดับสูง

กถญจ ปญญา สมุมทกฺขาทา ภควตา. เหฏฺฐิเมนปิ ปริยาเยน, ปญญา
 สมุมทกฺขาทา ภควตา. อุปริเมนปิ ปริยาเยน, ปญญา สมุมทกฺขาทา
 ภควตา. กถญจ เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน, ปญญา สมุมทกฺขาทา ภควตา. อิธ
 อริยสาวโก ปญญา โหติ. อุทยตฺถคามินิยา ปญญาเย สมฺนุนาคโต, อริยาเย
 นิพฺเพชิกาย สมฺมา กุขกฺขยคามินิยาติ. เอวํ โข เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน, ปญญา
 สมุมทกฺขาทา ภควตา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสปัญญาไว้โดยชอบเป็นอย่างไร พระองค์
 ตรัสไว้ในระดับต่ำบ้าง ในระดับสูงบ้าง ตรัสปัญญาไว้ในระดับต่ำเป็น
 อย่างไร พระอริยสาวกในพระศาสนาฯ นี้ชื่อว่ามิปัญญาโดยประกอบด้วย

ปัญญา ที่นำเข้าถึงความเกิดดับ จัดเป็นอริยปัญญา ชำแรกกิเลสได้ เป็น
ตัวนำเข้าถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่คือนิพพานที่ตรัสไว้ในระดับต่ำ

กถถจ อุปริเมณ ปรียาเยน, ปญญา สมมทกฺขาทา ภควตา. อธิ
ภิกฺขุ อิทํ ทกฺขนฺตฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ. อญฺ ทกฺขสมฺมทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ.
อญฺ ทกฺขนิโรธติ ยถาภูตํ ปชานาติ. อญฺ ทกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ
ปชานาตีติ. เอวํ โข อุปริเมณ ปรียาเยน, ปญญา สมมทกฺขาทา ภควตา.

ปัญญาที่ตรัสไว้ในระดับสูงเป็นอย่างไร พระภิกษุในพระธรรม-
วินัยนี้ รู้ชัดตามความจริงว่า สิ่งนี้คือปัญหา รู้ชัดตามความจริงว่านี่คือ
เหตุปัญหา รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า สิ่งนี้คือความดับปัญหาได้ และรู้ชัด
ตามเป็นจริงว่า นี่คือนิพพานให้ดับปัญหาได้ นี่คือนิพพานที่ตรัสไว้ใน
ระดับสูง

สีลปริภาวิตฺต สมาริ มหปฺผล โหติ มหานิสฺสํสา, สมาริปริภาวิตฺต
ปญญา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสํสา, ปญญาปริภาวิตฺต จิตฺตํ สมฺมทเว
อาสเวหิ วิมฺจจติ. เสยฺยถิทํ. กามาสวา ภวาสวา อวิชชาสวา.

สมาธิที่ศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิ
อบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่ปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุด
พ้นอย่างถูกต้องจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และ
อวิชชาสวะ

ภาสิตา โข ปน ภควตา ปรีนิพพานสมเย อัย ปจฺฉิมวาจา,
 หนุตทานิ ภิกฺขเว อามนุตยามิ โว, วยธฺมา สงฺขารา, อปฺปมาเทน
 สมปาเทถาคิ.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสปัจฉิมวาจาไว้ก่อนเสด็จดับขันธ-
 ปรีนิพพานว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา (ตถาคต) ขอเตือนเธอทั้งหลายไว้ว่า สังขาร
 ทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและ
 ประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด.

ภาสิตถฺยจฺหิ ภควตา, เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ชฺงฺคฺลาณํ
 ปาณานํ ปทชาตานิ, สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ กจฺจนฺติ, หตฺถิปทํ
 เตสํ อคฺคฺมกฺขายติ, ยทิทํ มหนฺตคฺคฺเตน. เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ กุสฺลา
 ธฺมา, สพฺเพ เต อปฺปมาทฺมุลฺลา อปฺปมาทสโมสฺรณา, อปฺปมาโท เตสํ
 อคฺคฺมกฺขายตีติ,

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสพระพุทธวจนะนี้ไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย
 บรรดารอยเท้าสัตว์ทั้งหลาย รอยเท้าช้างจัดเป็นอัคระ เพราะเป็นรอยเท้าใหญ่
 เพราะเป็นที่รวมลงของรอยเท้าสัตว์ทั้งหลายฉันใด กุศลธรรมทั้งหลายทั้ง
 ปวง ล้วนมีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่
 ประมาทจึงจัดว่าเป็นยอดของบรรดากุศลธรรมเหล่านั้น ฉะนั้น

ตสุมาติเหมหหิ สิกฺขิตพฺพํ, ติพฺพาเปกฺขา ภวิสฺสาม, อธิสึลสิกฺขา-
สมาทาน, อธิจิตตสิกฺขาสมาทาน, อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทาน, อปฺปมาเทน
สมฺปาเทสฺสามาติ. เอวฺยฺหิ โน สิกฺขิตพฺพํ.

ดังนั้น พวกเราพึงสำเหนียกไว้ว่า จะยึดมั่นในการสมาทานอธิศีล
สิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา พวกเราพึงศึกษาสำเหนียกไว้
เช่นนี้แลฯ

โอวาทปาฏิโมกฺขาทิปาโธ นิฏฺฐิตो.

จบพระบาลีโอวาทปาฏิโมกข์เป็นอาทิ

หมายเหตุ ศีลระดับต่ำ คือ ศีล ๕ สำหรับอุบาสก-อุบาสิกา
 ศีลระดับสูง คือ พระปาฏิโมกข์ของพระภิกษุ

สมาธิระดับต่ำ = ใจจดจ่อในสิ่งที่กำลังสนใจ

สมาธิระดับสูง = การได้ฌาน ๔ เป็นบาทการบรรลุนิพพาน

ปัญญาระดับต่ำเริ่มต้นจากเห็นเกิด-ดับในธรรมชาติที่สันตติปิดบังไว้
อย่างสูง คือ ปัญญาในอริยสัจ ๔

รตนศุขยบุปภาวาทิยาจนคธา^{๑๕๕}

พระคาถาขออำนาจพระรัตนตรัย

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตุตมํ ชมฺมมชฺชคฺคา

มหาสงฺฆํ ปิโพบฺเชติ อิจฺเจตํ รตนศุขยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บรรลुरुธรรมอันอุดม ทรงปลุก
พระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตื่นขึ้น สำเร็จเป็นพระรัตนตรัย

พุทฺโธ ชมฺโอมํ สงฺโฆ จาติ นานาโหนตฺตมฺปิ วตฺตุโต

อณฺุณมณฺุณาวินฺุณว อิกฺกิณฺุณตฺตมฺปนฺุณตฺโต

โดยเรื่อง แม้จะแตกต่างกันว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ก็จริงอยู่ แต่มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน ไม่อาจจะแยกจากกันได้

พุทฺโธ ชมฺมสฺส โพบฺเชตา ชมฺโอมํ สงฺเขน ชาโรโต

สงฺโฆ จ สวโก พุทฺธสฺส อิจฺเจกาพุทฺธเมวิทํ

พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรม พระธรรมนั้นพระสงฆ์ดำรงไว้และ
พระสงฆ์ก็คือสาวกของพระพุทธเจ้า เนื่องเป็นอย่างเดียวกันฉะนั้น

^{๑๕๕} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวคมนตรีวัดพระเชตุพนฯ และสวคมนตรีลัทธิลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย

วิสุทธิ อุดมม์ เสด็จ

โลกสุมี รตนตุดย

ลัทธิคตติ ปสนุนาน

อตุตโน สุทธิกามิน

พระรัตนตรัย เป็นสิ่งบริสุทธิ์ ประเสริฐสูงสุดในโลก ย่อมมีความหมายสำหรับผู้เลื่อมใส ที่ต้องการความบริสุทธิ์แก่ตนอย่างแท้จริง

สมมา ปฏิปชชุนทาน

ปรมา ย วิสุทธิยา

วิสุทธิ สัพพเกสเสหิ

โหติ ทุกเขหิ นิพพุติ

นิพพานัน ปรม สุลล

นิพพานัน ปรม สุข

เอเตน สจจวชเชน

สุวตถิ โหตุ สัพพทา.

เมื่อปฏิบัติให้เกิดความบริสุทธิ์แท้จริงอย่างถูกต้องอยู่ ความบริสุทธิ์จากสรรพกิเลส และความดับทุกข์ทั้งมวลก็ย่อมมีได้ พระนิพพานว่างจากกิเลสอย่างแท้จริง พระนิพพานให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง ด้วยการกล่าวัจจวชานี้ ของงมีแต่ความสวัสดิทุกเมื่อเถิด

รตนตุดยอนุภาเวน

รตนตุดยเตชสา

อุปททวนตฺรารา ย จ

อุปสกุคา จ สัพพโส

มา กทาจิ สมุสสิสุ

รฏฐัน สยามานเมวิท

ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัยนั้น ขออุปัทวะอันตรายและอุปสรรคทั้งหลาย อย่าได้พ้องพาน ซึ่งรัฐของชาวสยามนี้เลย

อาโรคิยสุขณฺเจว

ตโต ที่มายุตาปี จ

ตพฺพตฺถนฺนจ สมฺปโตย

สุขํ สพฺพตฺถ โสตฺถิ จ

ภวนฺตุ สมฺปวตฺตนฺตุ

สุยามานํ รกฺขปาลินํ

ขอความสุขเพราะไร้โรค การมีอายุยืนเพราะสุขภาพดีนั้น ความ
สมบูรณ์ด้วยสิ่งต้องการ และขอความสุขสวัสดิ์ จงเกิดมีในที่ทุกสถาน
และจงแผ่คลุมถึงชาวสยามและคณะผู้บริหารทั้งหลาย

เต จ รกฺขณฺจ รกฺขนฺตุ

สุยามารกฺขิกเทวตา

สุยามานํ รกฺขปาตีหิ

ธมฺมามิเสหิ ปุชิตา

ขอทวยเทพที่สิงสถิตประจำรัฐสยาม ที่คณะผู้บริหารรัฐของชาว
สยาม บูชาพลีทั้งด้วยธรรมและอามิส จงคุ้มครองปกป้องรักษาทั้งรัฐ-
สยามและคณะผู้บริหารเหล่านั้นด้วยเถิด

สิทฺถมตฺถุ สิทฺถมตฺถุ

สิทฺถมตฺถุ อิหํ ผลํ

เอตฺถมฺหิ รตนตฺตยสมฺหิ

สมฺปสาทนเจตฺโส.

ขอผลที่ปรารถนาแล้วนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์
จงเป็นผลสัมฤทธิ์ สมเจตนาที่เลื่อมใสพระรัตนตรัยนี้ เทอญฯ

หน้าว่าง

สุขาภิยาจนคาถา^{๕๖}

คาถาวាយพระพรพระราชวงศ์

ยំ ยัม เทวมนุสสุธานี มงฺกลตฺถาย ภาสิตํ
ตฺสฺส ตฺสฺसानุภาเวน โหตุ ราชกุเล สุขํ
สังพจน์ใด ๆ ที่นิยมกล่าวกันเพื่อมงคลแก่ทวยเทพและมวลมนุษยย์
ด้วยสังพจน์นั้น ๆ ขอให้ราชสกุลจงมีแต่ความสุขเถิด

เย เย อารกฺขกา เทวา ตตฺถ ตตฺถาธิวาลิโน
อิมิภา รมฺมทานน
บรรคาเทวารักข์ ที่สถิต ณ สถานนั้น ๆ เป็นอันข้าพเจ้าเชิดชู
แล้ว ด้วยธรรมทานนี้

สทา ภทฺรานิ ปสฺสนตุ สุขิตา โหนตุ นิพฺพยา
อปฺปมตฺตา จ อเมหฺสุ สทฺเทพ รกฺขนตุ โน สทา
ขอทวยเทพเหล่านั้น จงประสบแต่สิ่งดี ๆ มีความสุข นิราศภัย
ทุกเมื่อและอย่าหลงลืมข้าพเจ้า จงพิทักษ์ข้าพเจ้า ทุกเมื่อเถิด

^{๕๖} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก แต่งฯ

สวดมนต์วัดพระเชตุพนฯ และสวดมนต์ฉบับหลวง महามกุฏราชวิทยาลัย

ยลจ โน ภาสमानหิ

กุสลํ ปสฺสํ พหุํ

ตณฺโณ เทวานุโมทนตุ

จิรํ ติฏฺฐนตุ สาคตํ

ข้าพเจ้าผู้กำลังพรรณนาอยู่นี้ ได้สั่งสมกุศลใด ๆ ไว้เป็นอันมาก
ขอทวยเทพอนุโมทนากุศลนั้นของข้าพเจ้า และสถิตอยู่เนื่อง ๆ นาน ๆ

เย วา ชลาพุชณฺฑชา

ตํสเทโชปปาติกา

อเวรา โหนตุ สพฺเพ เต

อนิมา นิรูปทฺทวา

ปสฺสนตุ อนวชฺชานิ

มา จ สาวชฺชมาคมา

บรรดาสัตว์ที่เกิดจากครรภ์ จากไข่ จากสิ่งเน่าเปื่อยและลอยเกิด
ขอสัตว์เหล่านั้นแม้ทั้งสิ้น จงไม่มีเวรต่อกัน ไร้ทุกข์ ไร้อุปัทวะ จงพบ
แต่สิ่งไร้โทษ อย่าพานพบสิ่งมีโทษเลย

จิรํ ติฏฺฐตุ โลกสฺมี

สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ

ทสฺเสนตุํ โสตนฺตุณํ

มคฺคํ สตุตฺตวิสุทฺธิยา

ขอให้พระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดำรงอยู่ในโลกไปยื
นาน แสดงมรรคาความบริสุทธิ์ แก่มวลสัตว์ที่กำลังศึกษาอยู่

ยาว พุทฺโธติ นามมุปี

โลกเชฏฺฐสฺส สตุตฺตโน

สมฺมาเทสิตธมฺมสฺส

ปวตฺตติ มเหสิโน

ตลอดเวลาที่พระนามว่า พุทธะ ของพระโลกเชษฐ์ศาสดาผู้แสดง
ธรรมไว้แล้วโดยชอบ ผู้แสวงพระคุณใหญ่ ยังดำเนินอยู่

ปสนุณา โหนตุ สพฺเพปิ

ปาณิน พุทฺธสฺสเน

สมฺมา ธารี ปเวจฺจนฺโต

กาลเ ทโว ปวสฺสตุ

วฑฺฒณิกาวาย สตุตฺตานํ

สมิทฺธํ เนตุ เมทนี

ขอมวลสัตว์แม่ทั้งสิ้น

จงล้อมใสในพระพุทฺธศาสนา ขอให้

วรุณเทพตกต้องตามฤดูกาล

หลังอุทกธารด้วยดีนำเมทนีดลให้เกิดผล

สมบูรณ์ เพิ่มพูนความเจริญแก่มวลสัตว์เกิด

มาตา ปิตา จ อตุรชํ

นิจฺจํ รกฺขนฺติ ปุตุตฺถํ

เอวํ ฌมฺเมน ราชาโน

ปชํ รกฺขนฺตุ สพฺพทา.

ขอให้ผู้บริหารบ้านเมือง

โปรดรักษาปวงประชาโดยธรรมทุกเมื่อ

ดุจบิดามารดาดูแลบุตรที่ตนให้กำเนิดมาเป็นนิตย์ เทอญ

หน้าว่าง

ดิรตนุปปณามคาถา^{๑๕๖}

พระคาถานอบน้อมพระรัตนตรัย

พุทฺธํ นเม รตนญตสรีรจิตฺตํ

ขอนอบน้อมพระพุทธรเจ้า

ที่ทรงเป็นรัตนะทั้งพระสรีระและพระมณีส

ธมฺมํ นเม รตนญตวิสุทฺธิสาร์

ขอนอบน้อมพระธรรม

ที่เป็นรัตนะเป็นสารธรรมให้เกิดความบริสุทธิ์

สงฺฆํ นเม รตนญตสุสึตฺธิญฺญี

ขอนอบน้อมพระอริยสงฆ์

ที่เป็นรัตนะโดยมีศีลและทัศนงคงาม

เอตํ นเม ดิรตํ รตนตฺตยวํ

ขอนอบน้อมพระรัตนะทั้งสามนั้นที่มีนามว่าพระรัตนตรัย

สมฺมา สโมสริตวตฺตญฺเวสสุตฺตํ

พระรัตนตรัยนั้นเป็นสิ่งวิเศษ

ที่ประมวลกันอยู่โดยถูกต้อง

^{๑๕๖} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวคมนตรีวัดพระเชตุพนฯ และสวคมนตรีฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย

อญโณณญตุตคุณโยควสปปวตุตม์

มีอำนาจคลุมโดยประกอบด้วยคุณสมบัติ

ที่โยงถึงกันและกัน

อสุมี ตยมุหิปี ตเถว ยถา ติทญุเท

พระรัตนตรัยนี้ เช่นเดียวกับท่อนไม้ ๓ ท่อน ที่ฝังกันอยู่

เอก์ วินา ตทิตเรสมสมภวน

อาศัยซึ่งกันและกันเป็นอยู่ จะเว้นอย่างหนึ่งมิได้

โลก กทาจิ จ จิเรน จ ปาตุภูตัม

ไม่ว่าที่ไหนและจะนานสักเท่าไรก็ปรากฏได้

คมุภีรณาณวิสยํ อติทุททสตุตัม

ซึ่งมีอรรถะที่เห็นได้ยากยิ่ง

เป็นวิสัยของญาณที่คัมภีรภาพ

วิญญุหิ ปณฺทิตฺตเนหิ วิษณฺณรูปํ

อยู่ในฐานะที่บัณฑิตชนวิญญูชนจะพึงรู้ชัดแจ้งได้

โลกมุหิ เกหิจิ กถญฺจฺพลพฺภนียํ

ใคร ๆ ในโลก (ผู้ตละกิเลส) ก็สามารรถเข้าถึงได้

เกสณฺจิจิ สฺสุญฺสุ วิทิตํ คุณกายตายน

เป็นที่ชัดแจ้งแก่ใคร ๆ ก็ได้ เพราะเป็นกลุ่มคุณธรรม

นามเทียว ชนตาย สุวิสุตมปิ

แม้จะปรากฏเรียกชื่อต่าง ๆ กัน

ตามแหล่งกำเนิดเผ่าชนที่ต่างภาษากัน

สมปัสสตร์ มนสิ สุทฐปสาทฐาน์

แต่เป็นฐานะปสาทะบริสุทฐ์ในจิตของผู้พิจารณาเห็นอยู่

ปุลลุตติกานมสมุตตมปุลลณภูมิ

เป็นบุญภูมิอันอุดมเสมอ สำหรับผู้ต้องการบุญ

ทุกุขา ปมูจอนมุขั สรณั กตานั

เป็นทางพ้นทุกข์ สำหรับผู้ถึงเป็นสรณะ

ปูซารเหตุ ปรมั อภิปุซเนยยุ

เป็นสิ่งที่ควรบูชายิ่ง บรรดาสิ่งควรบูชาทั้งหลาย

นิพพานสัจฉิกิริยาอุปนิสสยตถั

เอื้อต่ออุปนีสัย ในการทำพระนิพพานให้แจ้ง

สมมา กิเลสมลโสชนสิทฐิยา จ

และเพื่อชำระมลทินกิเลสให้สำเร็จโดยธรรม

สาธุหิ อตุถกุสเลหุปเสวนียั

เป็นสิ่งที่สาธุชนผู้ฉลาดในประโยชน์จะพึงสั่งเสพ

ปาณหิ จาปี สรณํ กมนีเยเมว

จึงเป็นสิ่งที่มวลสัตว์จะพึงถึงเป็นสรณะโดยแท้

ตสุมา ทิ ตํ ทิรตณํ สรณํ กตมฺห

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงถึงพระรัตนตรัยนั้น ว่าเป็นสรณะ

รตฺตินุทิวํ ขณฺขณฺเสสุ นมสฺสฺมานา

เมื่อข้าพเจ้านอบน้อมอยู่ตาม โอกาสทั้งกลางวัน
และกลางคืน

ปุญฺชม จาปี สสฺตํ สุปฺสนฺนจิตฺตา

มีจิตเลื่อมใสด้วยศรัทธาอยู่เป็นประจำ

ตตฺถานุปาริจริยาย สทา รตา จ

และยินดีปรนนิบัติพระรัตนตรัยอยู่เสมอ

ปุญฺเณน ตตฺถ สุกเตน สุชี ภาเวมฺ

ด้วยบุญที่บำเพ็ญดีแล้วในพระรัตนตรัยนั้น
ขอให้ข้าพเจ้ามีความสุข

เตเชน ตสฺส จ สทาปี สุวตฺติ โหตุ

และด้วยเดชะพระรัตนตรัยนั้น

ขอความสวัสดิ์จึงมีทุกเมื่อ

โย เจช ฌมฺวินยมฺหิ ปมาณภูโต
โลกุตตรากิสมโย นียโต สุโพขณฺ์
อนึ่ง การบรรลุโลกุตตรธรรม ที่เป็นหลักสำคัญ
ในพระธรรมวินัยนี้ เป็นการบรรลุธรรมที่มีความมั่นคง
ตสุโสปนีสุสยงายาย อยมฺปิ โหตุ
โดยได้สั่งสมการบรรลุธรรมมาเป็นอุปนิสัย
ขอขื่อนี้จึงเป็นผลสัมฤทธิ์เถิด
วตฺถุดตฺเตย ปริจฺจิตฺโต สุปฺสาทกาโร.
การสักการะด้วยปสาทะบริสุทธิในพระรัตนตรัย
ข้าพเจ้าสั่งสมมาครบถ้วนแล้ว ฯ

โมกขุปายคาถา^{๕๘}

พระคาถากล่าวถึงอุบายพันทุกข์

สพฺพวตฺตตฺตมํ นตฺวา พุทฺธธมฺมคณฺตตยํ
เชคฺจจฺจกยมจฺจจํ โมกฺขุปายํ วทามิหํ.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธ พระธรรม และหมู่พระอริยสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดกว่าทุกสิ่ง จะกล่าวถึงอุบายพันทุกข์แก่สัตว์ที่ต้องตาย มี กายน่ารังเกียจ

ปาฎิโมกฺข์ ปุเรตพฺพํ อโธ อินฺทฺริยสํวโร
อาชีวสฺส อโธ สฺสทฺธิ อโธ ปจฺจยนิสฺสิตํ
จาทฺตปาริสฺสทฺธิสฺสิตํ กาทพฺพํว สฺสนิมมถํ.

พระภิกษุพึงบำเพ็ญศีลพระปาฏิโมกข์ และอินทริยสังวรศีลกับ อาชีวาปาริสุทธิศีล และปัจจยสันนิทศีลให้บริบูรณ์ รวมความว่าพึงทำ จตฺตปาริสฺสทฺธิศีล ให้ปราศจากมลทินด้วยดี

กรณกรณณเวท ภิภฺขุนา โมกฺขเมตฺสนา.
พุทฺธานุสฺสติ เมตฺตา จ อสฺสํ มรณสฺสติ
อิจฺจิมา จตฺตารกฺขา กาทพฺพา จ วิปฺสฺสนา.

^{๕๘} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวคมนต์วัดพระเชตุพนฯ และสวคมนต์ฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภิกษุผู้แสวงโมกขธรรมพึงระลึกถึงพระพุทธเจ้า แม่เมตตา เจริญ
 อสุภและมรณัสสติ โดยสมควรแก่การปฏิบัติ เพราะ ๔ อย่างนี้มีลักษณะ
 อารักขาจิต ทั้งเป็นวิปัสสนาที่พึงบำเพ็ญ

วิสุทฺธชมฺมสนฺตานิ อนุตฺตราย โปธยา

โยโคโต จ ปโปธา จ พุทฺโธ พุทฺโธติ ฌายเต.

พระพุทธะมีพระสันดานแห่งธรรมบริสุทธิ เพราะทรง پاکเพียร
 เพื่อพระโพธิญาณสูงสุด และเพราะทรงปลุกปวงสัตว์ให้ตื่น จึงได้ชื่อว่า
 พุทธะ

นรานรฺตริจฺจน- เกทา สตุตา สุขฺธิโน

สพฺเพปิ สุขิโน โหนตุ สุขิตตฺตา จ เขมิโน.

สัตว์ทั้งหลายต่างโดยมนุษย์อมมนุษย์และคิรีจมาน ล้วนแสวง
 ความสุข ขอสัตว์เหล่านั้นแม้ทั้งสิ้น จึงมีความสุขและเกษมเพราะมี
 ความสุขเถิด

เกสฺโลมาทิจฺฉวานํ อยเมว สมฺสุสโย

กาโย สพฺโพปิ เขจฺจฺจฺโณ วนฺณาทีโต ปฏิกฺกุโล.

กายนี้แม้ทั้งสิ้นตั้งขึ้นจากซากศพ มีผม ขน เป็นอาทิ แท้จริง
 เป็นสิ่งน่ารังเกียจ เพราะเป็นสิ่งปฏิกูลโดยส่วนมีสี่เป็นอาทิ

ชีวิตินุทฺธิยุปฺจเจท- สงฺขาทมรณํ ติยา

สพฺเพสปีธ ปาณีนํ ตณฺหิ ฐุํ น ชีวิทํ.

ความตายคือความแตกดับของชีวิตินทรีย์ ฟังมีแก่สัตว์ในโลกนี้แม้
ทั้งสิ้น เพราะความตายเป็นสิ่งเที่ยง ชีวิตไม่เที่ยงเลย

อวิชชาทีหิ สมภูตา	รูปฺยจ เวทนา ตธา
อโธ สญฺญา จ สงฺขารา	วิญฺญาณญฺจาติ ปฺลยฺจิเม
อุปฺปชฺชนฺติ นิรฺชฺชนฺติ	เอวํ หุตฺวา อภาวโต
เอเต ชฺมฺมา อนิฺจฺจาถ	ตาวกาลีกตาทิโต.

ขั้น ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดจากปัจจัยมี
อวิชชา เป็นต้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เป็นอย่างนั้นอย่างนี้แล้วก็กลับไม่มี
ไม่เป็น ธรรมเหล่านี้จัดว่าเป็นอนิจจัง เพราะเป็นสิ่งชั่วคราว เป็นอาทิ

ปฺนปฺปฺนํ ปิพิตฺตฺตา	อุปฺปาเทน วเยน จ
เต ทุกฺขาเว อนิฺจฺจาเย	อถ สนฺตตฺตตาทิโต.

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ เพราะถูกการเกิดดับบีบคั้นอยู่
เสมอ และเพราะเป็นสิ่งถูกเผาให้รุ่มร้อน เป็นต้น

วเส อวตฺตนาเยว	อตฺตวิปฺกฺขภาวโต
สุญฺญตฺตตฺตสฺสามิกตฺตา จ	เต อนตฺตาทิ ฌายเร.

ธรรมเหล่านั้นจัดว่าเป็นอนัตตา เพราะไม่อยู่ในอำนาจบังคับได้
เพราะแย้งต่อสิ่งเป็นอัตตา และเพราะว่างเปล่าใครเป็นใหญ่มิได้

เอวํ สนฺเต จ เต ชฺมฺมา	นิพฺพิณฺทิตพฺพภาวโต
ททฺตฺมเกหสฺมาเยว	อลํ โมกฺขํ คเวสิตุํ

เมื่อเป็นเช่นนี้ จะมีสภาพเหมือนเรือที่ถูกไฟไหม้และมีสภาพน่า
เบื่อหน่าย แค่นี้ก็พอแล้วสำหรับแสวงโมกขธรรม

ปณฺจกฺขนฺธมิมํ ทุกฺขํ ตณฺหา สมฺทโย ภเว

ตสฺสา นิโรโธ นิพฺพานํ มคฺโค อฏฺฐงฺกิการิโย.

จันท์ ๕ นี้เป็นตัวยุทธ เหตุให้เกิดปัญหา คือ ความทะยานอยาก
การดับความทะยานอยาก คือ การดับปัญหา ธรรมอริยะมีองค์ ๘ คือ
ทางดับปัญหานั้น

เอตตฺตานปี ปาฐานํ อตฺถํ ฅตฺวา ยถารหํ

ปฏฺธิปฺชฺเชต เมธาวิ ปตฺตุํ สงฺขารนิพฺพุตฺตินติ.

นักปราชญ์ทราบอรรถะพระบาลี แม้เพียงเท่านี้แล้วปฏิบัติให้
เหมาะสม ก็จะดับสังขารได้ แล ฯ

ปตฺติทานคาถา^{๑๕๕}

พระคาถาแผ่ส่วนบุญ

ปุณฺณสุตฺตทานิ กตฺสฺส ยานณฺณทานิ กตฺตานิ เม
 เตสฺสจฺจ ภาคิโน โหหนฺตุ สตฺตฺตานนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 บุญที่ทำแล้วในบัดนี้ และบุญอื่น ๆ ที่ทำแล้วในอดีต ก็ตาม ขอให้
 สัตว์เป็นอนันต์หาประมาณมิได้ จงได้รับส่วนบุญเหล่านั้นเถิด

เย ปิยา คุณวณฺตฺตา จ มยฺหํ มาตาปีตาทโย
 ทิฏฺฐฺฐา เม จาปยฺทิฏฺฐฺฐา วา อณฺเณ มชฺฌตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ไม่ว่าจะเป็ยปยชน ผู้มีพระคุณ มีบิดามารดาของข้าพเจ้า เป็นต้น
 จะเป็ยสัตว์เห็นได้ เห็นมิได้ เป็ยกลาง ๆ หรือมีเวรกันก็ตาม

สตฺตฺตา ติฏฺฐฺฐนฺตฺติ โลกสุมฺมิ เต ภูมฺมา จตฺตฺโยนิกา
 ปณฺเญจจตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต สัสมฺมฺมฺมฺมฺมฺมฺม
 จะดำรงอยู่ในโลกนี้ เป็ยสัตว์ในไตรภุมมิ มีกำเนิดทั้ง ๔ มีขันธ ๕
 มีขันธ ๔ มีขันธ ๑ ที่ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยใหญ่ก็ตาม

^{๑๕๕} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวคมนตรีวัดพระเชตุพนฯ และสวคมนตรีฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย

ฉาดม์ เย ปตฺติทานมฺเม อนุโมทนต์ฺ เต สยํ

เย จิมํ นปฺปชานนฺติ ทเวา เตสํ นิเวทฺยํ

เหล่าสัตว์ที่รู้การให้ส่วนบุญของข้าพเจ้า ขอให้อนุโมทนาด้วย
ตนเอง ส่วนเหล่าสัตว์ที่ไม่รู้การให้ส่วนบุญนี้ ขอทวยเทพช่วยประกาศให้รู้
ด้วยเถิด

มยา ทินฺนํ น ปุณฺณํ อนุโมทนเหตุนา

สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน

เพราะได้อนุโมทนาบุญที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วนี้ ขอให้สัตว์ทั้งมวล
อย่าได้มีเวรต่อกันเลย มีชีพเป็นสุขทุกเมื่อเถิด

เขมปฺปทลฺลจ ปปฺโปนฺตุ เตสาสา สิขชตํ สุภา

และขอให้ประสบแต่เขมบพ สำเร็จสมปรารถนาอย่างงดงามเถิด

ยนฺทานิ เม กตํ ปุณฺณํ เตนานนฺนุทฺติเสน จ

จิปฺปํ สจฺฉิกเรยฺยานํ รมฺเม โลกุตฺตเร นว

และด้วยการอุทิศบุญที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้ว ณ บัดนี้ ขอให้ข้าพเจ้า
พึงทำให้แจ้งซึ่งพระนวลโลกุตระธรรมโดยพลันเถิด

สเจ ตาว อภทฺโทหํ สํสारे ปน สํสรํ

นียโต โพรสิสฺสตโต ว สมพฺพุทฺเทน วิทยาโกโต

ถ้าข้าพเจ้ายังอาภัพ ท่องอยู่ในสังสารวัฏ ขอให้ได้พุทธรพยากรณ์
เยี่ยงพระโพธิสัตว์ผู้มีคติแน่นอนเถิด

นาฏธารสปี อภัพพ- ฐานานิ ปาปุณเณยหัง
มนุสฺสตตฺตลฺลจฺจ ดิงฺกณฺจ ปพฺพชฺชณฺจอุปสมฺภทํ
ลภิตฺวา เปสฺโส ลีลํ ธารเญยํ สตฺถุ สาสนํ

ขอให้ข้าพเจ้าอย่าพึงเข้าถึงฐานะอาภัพทั้ง ๑๘ ประการ^{๒๐๐} ขอให้
ข้าพเจ้าพึงได้เกิดเป็นมนุษย์ มีอุดมเพศ ได้บรรพชาอุปสมบทเป็นผู้มีศีล
งดงาม ชำรงไว้ซึ่งพระศาสนาของพระศาสดาเถิด

สุขาปฺปฏิปโท จิปฺปา- ภิญฺโญ สจฺฉนิกเรยฺยหัง
อรหตฺตผลํ อคฺคํ วิชฺชาทิกฺกณฺลงฺกตํ

ขอให้ข้าพเจ้าพบทางปฏิบัติสะดวก รู้ได้ฉับพลัน ทำให้แจ้งซึ่ง
อรหัตผลอันสูงสุด อลังการด้วยคุณมีวิชาเป็นต้น

ยทิ นุปฺปชฺชติ พุทฺโธ กมฺมํ ปริปุรณฺจ เม
เอวํ สนฺเต ลภเญยฺยาหํ ปจฺเจกโพธิมฺมุตฺตมนฺติ ฯ

ถ้าพระพุทธรเจ้ายังไม่เกิดขึ้น และบารมีข้าพเจ้าบริบูรณ์แล้ว เมื่อ
เป็นเช่นนั้น ขอให้ข้าพเจ้าพึงได้พระปัจเจกโพธิญาณอันอุดมเถิดฯ

^{๒๐๐} รายละเอียดหน้า ๒๓๔ - ๒๓๕

ปตฺติทานคาถา^{๒๐๐}

พระคาถาแผ่ส่วนบุญ(ชนิดย่อ)

ยา เทวตา สนฺติ วิหารวาสินี

อุเป ฆเร โพธิฆเร ตฺหิ ตฺหิ

ทวยเทพทั้งหลายที่สิงสถิตประจำพระอาราม ทั้งที่พระสถูปเจดีย์
สังฆิกเสนาสนะ และเรือนโพธิ์ในที่นั้น ๆ

ตา ฆมฺมทานน ฆวานตุ ปุชิตา

โสตุถิ กโรนฺเตธ วิหารมณฑล

เป็นอันข้าพเจ้าได้เชิดชูแล้วด้วยธรรมทาน ของงบบันดาลแต่ความ
สวัสดี ในมณฑลพระอารามนี้เถิด

เอรา จ มชฺฌา นวกา จ ภิกฺขโว

สารามิกา ทานปติ อุปาสกา

กามา จ เทสา นิคมา จ อิศฺสรา

สปปาณญฺตา สฺชิตา ฆวานตุ เต

ขอให้พระภิกษุทั้งที่เป็นเถระ มัชฌิมะ และนวกะทั้งหลาย รวมถึง
ผู้สร้างพระอาราม ทานปติ อุปาสก อุปาสิกทั้งหลาย ตลอดถึงอิสฺสรชน

^{๒๐๐} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวดมนต์วัดพระเชตุพนฯ และสวดมนต์ฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย

และหัวหน้าคามนิคมน้อยใหญ่ พร้อมมวลสัตว์ทั้งหลาย จงประสบแต่
ความสุขเถิด

ชลาพูชา เยปี จ อณูทสมภวา

สัสมทชาตา ออโวปปาติกา

นียุยานิกั รมุมวรั ปฏิจจุ เต

สพเพปี ทุกขสสุ กโรนตุ สขขย์.

บรรดาสัตว์ที่เกิดจากกรรมก็ตาม เกิดจากใจก็ตาม เกิดจากสิ่งนำ
เป็อยก็ตาม สัตว์ที่ลอยเกิดเช่นเทพก็ตาม ขอให้สัตว์เหล่านั้น จงอาศัย
วธรรมที่นำจากทุกข จงทำทุกขให้สิ้นไปด้วยกันทั้งหมดเถิด

ธาตุ จิรั สคั รมุโม รมุมทฐรา จ ปุคคลา

สงุโณ โหตุ สมคโคว อตุถาย จ หิตาย จ

ขอให้พระสัทธิธรรมจงดำรงอยู่นาน คู่กับผู้ทรงธรรมทั้งหลาย

ขอให้คณะสงฆ์จงสามัคคีกัน เพื่อประโยชน์แก่อุศลแก่โลกเถิด

อเมห รุกขตุ สทฐมโม สพเพปี รมุมจาริโน

วุฑุดี สมปาปุณเณยาม รมุเม อริยปุเวทิตะ ฯ

ขอให้พระสัทธิธรรมจงรักษาข้าพเจ้า และผู้ประพฤติธรรมทั้งปวง

ขอให้ข้าพเจ้าบรรลุความเจริญในธรรมที่พระอริยะประกาศแล้ว เทอญ.

อาราธนาธรรมอย่างพิสดาร^{๒๐๒}

พुरुหฺมา จ โลกาธิปตี สหฺมปติ

กตฺถุณฺชลิ อนุชิวริ อฺยาจถ

สนฺติธ สตฺตปาปฺปรกฺขชาติกา

เทเสตุ ธมฺมํ อนุกฺมปิมี ปชํ ฯ

ท้าวสหัมบดีพรหมผู้เป็นใหญ่ในโลก ได้ประคองอัญชลิทูลขอ
พรอันประเสริฐว่า สัตว์ผู้มีรูปลิเกสในดวงตาเบาบางมีอยู่ในโลกนี้
ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมอนุเคราะห์ประชาชนี้เถิด

เอวณฺหิ โลกาภิมเตน พुरुหฺมา

อชฺเณสิโต โส ภควา อนุตฺตโร

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ยอดเยี่ยมพระองค์นั้น ซึ่งพรหมผู้หวังดีต่อ
โลก ทูลเชิญแล้วเช่นนี้

สฺตฺเตสุ การุณฺณตโมกฺกมนฺตโต

โวโลกยิ โลกิมิมี สุจฺกขฺมา

อทกฺขิ เวเนยฺยชเน อนปฺปก

^{๒๐๒} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวดมนต์วัดพระเชตุพนฯ และสวดมนต์ฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย

แต่นั้นทรงหยั่งลงสู่พระการุณยภาพในสัตว์ทั้งหลายได้ทรง
ตรวจดูสัตว์โลกนี้ด้วยพระจักขุหมดจด ทรงเห็นเวไนยชนจำนวนไม่น้อย

สนฺเต ว โลกุตฺตรโพชนารเห
วิญญาปเย อปฺปรชฺกฺขชาติเก
อเถวมชฺเชสนมมาธิวาสยิ ฯ

ผู้สมควรที่จะรู้โลกุตระธรรมได้ ผู้มีฐลิกิเลสเบาบางที่สามารถจะ
สอนให้รู้ได้ ซึ่งมีอยู่จริง ๆ แต่มัน จึงทรงรับคำทูลเชิญของพรหมอย่าง
นี้ว่า

อปารุตา เต อมตสฺส ทฺวารา
เย โสตวนุโต ปมฺฤจฺจนฺตฺ สทฺธํ
วิหีสฺสณฺณิ ปคฺคณํ น ภาสี
ธมฺมํ ปณฺธิตํ มนุเชสุ พฺรหฺมณฺฯ

ประต้อมฤตธรรมเราเปิดไว้ต้อนรับแล้ว ขอให้ผู้รักการศึกษาง
หลังศรัทธาออกมาเถิด เราเกรงว่าจะลำบากเปล่า จึงไม่กล่าวธรรมที่
ประณีต ในหมู่มนุษย์อย่างง่าย ๆ นะพรหม

ตโตะ มหาคารุณิโก มเหสี
สมฺพุทฺถกิจฺจํ ภควา อกาสิ
สทฺธมฺมจกฺกสฺส ปวตฺตนาที
จเปสิ โส ตาสนธมฺมเสฏฺฐํ

แต่นั้น พระผู้มีพระภาคผู้มากด้วยมหากรุณาแสงคุณใหญ่ จึงได้
ทรงบำเพ็ญพระสัมพุทธกิจ เริ่มต้นด้วย ทรงประกาศพระสัทธรรมจักร
ทรงสถาปนาพระศาสนธรรมอันประเสริฐแล้ว

ทมุเม ทมฺ โมจยิ ภพฺพสตฺเต

สํสารทฺทฺชา พหุเกปี เตน

สทฺธมฺมทีปํ ติวริมฺปิ โลก

หิตาย สฺมมา ว ปวตฺตยิตฺถ ๑

ทรงฝึกผู้ที่ควรฝึก ทรงปลดเปลื้องสัตว์ผู้สมควรจากสังสารทุกข์
จำนวนมาก ด้วยพระศาสนธรรมนั้น ทรงประกาศพระสัทธรรมประทีป
ทั้ง ๓ ประการ เพื่อเกื้อกูลโลกโดยชอบแท้

จาทฺตุทฺทสี ๒๐๐ ๑ ยานํ อญฺญมฺมิมิ

กาลา พุทฺธเชน ๒๐๐ ๑ สทฺธมฺมสฺสวณฺสฺสึเม ๑

จะเป็น ๘ คำ ๑๔ คำ หรือ ๑๕ คำ ประจำปีที่ตาม เป็นกาละที่
พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติให้เป็นวันฟังพระสัทธรรม

จาทฺตุทฺทสี ๒๐๐ ๑ อญฺญมฺมิมิ สมฺปตฺตา อภิลกฺขิตา

เตนายํ ปริสา ๒๐๐ ๑ สโต อธิ สมากตา ๑

^{๒๐๐} เปลี่ยนตามโอกาส เป็น ๒๐๐ หรือ ๑๐๐ อญฺญมฺมิมิ

อมาวาสี = วันเดือนดับ หรือ สิ้นเดือนทางจันทรคติ

วันนี้เป็นวัน (๑๔ ค่ำ) เป็นอภิลักขิตกาล มาถึงแล้ว เหตุนี้พุทธบริษัทนี้ก็มาประชุมฟังธรรมพร้อมแล้ว

สาธุ อโย โภกขุสงโฆ กโรตุ ธรรมเทศนํ

อวยจ ปรีธา สพฺพา อภฺจิกตฺวา สุณาตุ ตํ ฯ

สาธุ ขอพระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ โปรดแสดงธรรมเทศนาเถิด และขอให้พุทธบริษัทนี้ โปรดตั้งใจสดับพระธรรมเทศนานั้น เทอญ

หมายเหตุ วิหีสัตถุณี วิหีสา คือการเบียดเบียน ถ้าทำสิ่งใดโดยไร้ประโยชน์ คือการเบียดเบียนตน ทำให้ร่างกายพลอยลำบากเปล่า

ประกาศอุโบสถ^{๒๐๔}

อภฺรฺมฺมี

อชฺช โภณฺโต ปกฺขสฺส จาตุทฺทสี ทิวโส เอวรุโป โข โภณฺโต
ปณฺณรสี
อมาวสี

ทิวโส พุทฺธเชน ภควตา ปณฺณตฺตสฺส ชมฺมสฺสวณฺสฺสเจว ตทตฺถาย อุปาสก-
อุปาสิกานํ อุโปสถกมฺมสฺส จ กาโลก โหติ ฯ หนฺท มยฺ โภณฺโต สพุเพ
อิชฺ สมภคตา ตสฺส ภควโต ชฺมฺมานุชฺมฺมปฏิปฺตฺติยา ปุณฺยตฺถาย อิมฺลฺจ รตฺตี
อิมฺลฺจ ทิวสํ อุโปสถํ อุปวสีสุมามาติ กาลปฺริจฺเจทํ กตฺวา ตํ เวรมณฺี
อารมฺมณฺ์ กริตฺวา อวิจิตฺตจิตฺตา หุตฺวา สกฺกจฺจํ อุโปสถงฺคานิ สมภาทิเยยฺยาม
อิทิสํ หิ อุโปสถกานํ สมุปฺตฺตานํ อมฺหากํ ชีวิตํ มา นิรตฺถกํ โหตุ ฯ

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอประกาศ เรื่องการที่จะรักษา
อุโบสถเพื่อทราบทั่วกันก่อน

วันนี้เป็นวัน (อภฺรฺมฺมี, ปณฺณรสี, จาตุทฺทสี, อมาวสี) แห่งปีกษมาถึง
แล้ว ก็วันเช่นนี้เป็นกาละที่จะพึงรักษาอุโบสถและพึงธรรม ของอุปาสก
อุปาสิกาทั้งหลาย ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้

^{๒๐๔} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สวคมนตรีวัดพระเชตุพนฯ และสวคมนตรีฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย
คำว่า “ประกาศอุโบสถ” หมายถึง ประกาศการรักษาศีลอุโบสถ

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกเราท่านทั้งหลาย มาประชุมกันพร้อมแล้ว ณ ที่นี้ พึงมีจิตยินดีว่าจะรักษาศีลอุโบสถ ๘ ประการ ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งในวันนี้ แล้วพึงตั้งใจสมาทานองค์ ๘ ประการคือ

๑. จดเว้นจากการฆ่าสัตว์

๒. จดเว้นจากการลักทรัพย์

๓. จดเว้นจากประพฤติดพรหมจรรย์

๔. จดเว้นจากการพูดเท็จ

๕. จดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและสิ่งเสพติดอันเป็นที่ตั้ง

ความประมาท

๖. จดเว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เที่ยงแล้วถึงอรุณวันใหม่

๗. จดเว้นจากการฟ้อนรำขับร้องประโคมดนตรีและดูการละเล่นต่างๆ อันเป็นข้าศึกแก่กุศล และตัดทรงดอกไม้เครื่องไล่เครื่องทาต่าง ๆ

๘. จดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นั่งสูงใหญ่ ภายในมีนุ่นและสำลี และเครื่องปูลาดงคงามต่าง ๆ

พึงทำการจดเว้น ๘ ประการนี้ ให้เป็นอารมณ์ อย่ามีจิตฟุ้งซ่านไปอื่น พึงสมาทานองค์อุโบสถ ๘ ประการนี้โดยเคารพเถิด เพื่อบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยธรรมปฏิบัติ ตามกำลังของเราท่านทั้งหลายซึ่งเป็นคฤหัสถ์ ชีวิตเราท่านทั้งหลายมาถึงวันอุโบสถเช่นนี้แล้ว อย่าให้ล่วงไปเปล่าโดยปราศจากประโยชน์เลย ฯ

ปกุขคณนาวิธานคาถา^{๒๐๕}

พระคาถาวิธีคำนวณปักข์

อิทานิ ปณฺจมีภูตา	มหนฺตเยว สมฺพุยฺเห
จตุตฺตสฺเสว พุยฺหสฺส	ปจฺฉิเม สมฺเห อัย
ปจฺมสฺเสว วคฺคสฺส	ปกฺเข อนฺติมสฺสทฺหิต
ปวตฺตติ ปจฺจุปฺปโน	กาโล กลฺยุปฺลภฺยิโต
อิจฺจายํ ปกฺขคณฺนา	เวทิตฺพุพา ว กาลโต ฯ

-----	-----
-----	-----
-----	-----
-----	-----
-----	-----

^{๒๐๕} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวคมนตรีวัดพระเชตุพนฯ และสวคมนตรีฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย

หมายเหตุ ๒ พระคาถาตอนบน ผู้แปลขอสารภาพว่า ไม่ได้ศึกษาวิธีคำนวณทางสุริยคติ

เกรงเรียกชื่อผิด จึงขอฝากท่านผู้รู้ต่อไป

อโห อนิจจา สงขารา เตกาลิกา อสณฺจิตา
 สกาลา กาลิกา สพฺเพ หุตฺวา หุตฺวา น โหนฺติ เต
 สังขารไม่เที่ยงจริง ๆ ขึ้นอยู่กับกาละทั้ง ๓ ดำรงอยู่ไม่ได้นาน
 สังขารเหล่านั้นทั้งหมดทั้งสิ้น มีกาละผูกพันกับกาละ มีแล้วเป็นแล้วกลับ
 ไม่มีไม่เป็น

ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา โลกํ ยทุปฺปนฺนํ น นสฺสตี
 เอวมภฺตฺเตสุเปยฺเตสุ สาธฺมํ ตตฺถาชฺฌุเปกฺขณา
 สิ่งใดที่เกิดขึ้นแล้วในโลก ที่จะไม่สลาย สิ่งนั้นจะหาได้ที่ไหน
 ในโลกนี้ เมื่อสังขารเหล่านั้นเป็นเช่นนี้ การพิจารณาปล่อยวางในสังขาร
 นั้นได้ เป็นการดี

อปี เตสํ นิโรธาย ปฏฺิปปตฺยาติสาธฺกฺกา
 สพฺพํ สมฺปาทนียฺญฺหิ อปฺปมาเทน สพฺพทา ฯ
 อนึ่ง การปฏิบัติเพื่อดับสังขารเหล่านั้นเสียได้ ยิ่งเป็นการดี
 ทั้งหมดนี้ พึงทำให้สมบูรณ์ ด้วยความไม่ประมาททุกเมื่อ เทอญฯ

สรณคมนานุสรณกาถา^{๒๐๖}

อหํ พุทธธมฺจ ฌมฺมธมฺจ	สงฺฆธมฺจ สรณํ คโต
อุปาสกตฺตํ เทเสถี	ภิกฺขุสงฺฆสฺส สมฺมุขา
เอตํ เม สรณํ เขมํ	เอตํ สรณมุตฺตมํ
เอตํ สรณมากมฺม	สพฺพทฺตฺวา ปมฺจฺเจย
ยถาลํ จเรยฺยาหํ	สมฺมาสมฺพุทฺทสาสนํ
ทุกฺขนิสฺสรณสฺเสว	ภาที อสุํ อนาคเต ฯ

อุบาสกอุบาสิกากล่าวลาพระสงฆ์

เวลาเย็นในวันธรรมสวนะ

ข้าพเจ้าได้ถึง พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะแล้ว
ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา เบื้องหน้าพระภิกษุสงฆ์
สรณะนี้เป็นสรณะอันเกษม เป็นสรณะอันอุดมของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าอาศัยสรณะนี้แล้ว พึ่งพันจากทุกข์ทั้งปวง

^{๒๐๖} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ

ข้าพเจ้าขอประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าตามกำลัง
ข้าพเจ้าพึงมีส่วนพ้นจากทุกข์ ในอนาคตกาล เทอญ ฯ

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในประวัติ
บุคคลสำคัญว่า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ พระราชทานพระนาม
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์
เจ้าสุขสวัสดิ์ และทรงพระราชนิพนธ์คาถาพระราชทานพระพรไว้ว่า

สุขไสตติกุมาโรยั	สพพทา สุขวฑฒโน
ชาติกาลาว ปฎฐาย	ราชลาภาสวฑฒโน
ทีฆายุโก สุชี โหตุ	อโรโค วุฑฒิวฑฒโน
อนนตราโย ชินาตุ	สพเพปี สตุตโว สุขั
เปตีกั มาตีกั จาปี	ลกคั วิภวั สุขั
มา โหตุสส โภจิเทว	อนนตราโย กทาจีปี
สกลสสาปี โลกสส	ปมาณั รกขคั อิมั ฯ

กุมารนี้มีชื่อว่า สุขสวัสดิ์ มีความเจริญด้วยความสุข ณ กาลทั้งปวง
เป็นผู้ให้ราชลาภเจริญด้วยดี อนึ่งจงมีอายุยาวยืน มีความสุขและไม่มีโรค
เจริญด้วยความเจริญ ไม่มีอันตราย ชนะศัตรูทั้งปวง จงทุกเมื่อ จงได้
สมบัติสุขอันเป็นของบิดามารดาเถิด อันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง จงอย่ามี
แก่กุมารนี้ในกาลบางคราวบางครั้งเลย สิ่งซึ่งเป็นประธานของสกลโลก
จงอภิบาลรักษาซึ่งกุมารนี้เถิด

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าวัฒนานวงศ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว พระราชทานพระนาม ทรงพระราชนิพนธ์กาถพระราชทานพระพร ดังนี้

วฑฒนาหฺวโรโสเคยวิ	กตนาโม กุมารโก
อโรโค สุจิต โหตุ	ทิมายโก สย วัสสิ
อทุโธ มหทุธโน โภคิ	ยสสุสิ ปรีวารวา
เฉโก ทกฺโข อนลโส	กิจเจสุ ปฏิกาณวา
สมตฺโร โหตุ รกฺขาย	ปีตรฺ มาตรมฺปิจ
พทุธาทิตนตฺตยณฺจ	เทวา จ ปาลยนฺตุนํ

ลิตฺถมตฺถ ๑

กุมารน้อยมีนามอันขนานแล้วว่า วัฒนานานวงศ์ กระนี้ จงไม่มีโรค จงมีความสุข จงมีอายุยืน จงมีอำนาจด้วยตน จงมั่งคั่ง จงมีทรัพย์ใหญ่ จงมีโภค จงมียศ จงมีบริวาร จงมีความฉลาด ขยันไม่เกียจคร้าน ณ กิจทั้งปวง จงมีความคิด จงสามารถอาจเพื่อจะรักษาซึ่งบิดา แม้ซึ่งมารดาด้วย พระรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นด้วย เทวดาทิ้งหลายด้วย จงรักษา กุมารนั้น

ขอผลสำเร็จจงมี ๑

หน้าว่าง

พระราชาธิบดี

ทรงขอขมาและทรงลาพระสงฆ์

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

หน้าว่าง

พระราชปึงนิมวาจา ในพระองค์ผู้จอมปราชัญ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ เสด็จสวรรคตในวันมหาปวารณา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑^{๒๐๗} เย็นวันนั้น พระองค์ทรงพระประชวรหนัก แต่ทรงสมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ ทรงกำหนดวาระสุดท้ายในพระชนมชีพของพระองค์อย่างแน่นอนแล้ว จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้ตามพระยาศรีสุนทรโวหาร (พี่ก) เพื่อเข้าไปใกล้พระแท่นบรรทม แล้วมีพระราชดำรัสพระราชนิพนธ์เป็นภาษามครโปรดให้จดว่า

^{๒๐๘} ยคุเฒ ภูเเต สงโฆ ชานาคู. มยหิ ภิกขุกาเล ปุณปุณฺนี มยา
 เอสา วาจา ภาสิตา: ยโตหิ มหาปวารณาย ชาโต มาตุ กุจฺฉิตโต นิคุขนฺโต,
 กาลิ กุรฺมานิ สเจ มหาปวารณาทิวเส พาพฺพหิตฺตานิ อุโปสธาคาเร
 มหาปวารณาสนฺนิปาตํ นิโต, ตถารูเปเน พลเน สมนฺนาคโต ยถารูเปเน
 พลเน สงฺฆํ เตวาจิกิ ปวาเรตฺวา สงฺฆสฺส สมฺมุขา กาลิ กรเยยฺ; ตํ สาธุ
 วตสฺส, เม อนฺรูปี อสฺสาติ. เอวรूपิ วาจา ปุณปุณฺนี ภิกขุกาเล ภาสิตา.
 อิทานมฺหิ คหฺภูโฐ, กุยาหิ กาหามิ? เตนาหิ อิเม สกฺกาเร วิหาริ ปหิณามิ
 อิเมหิ สกฺกาเรหิ ปวารณากมฺมํ กโรนฺตุ สงฺฆํ สขมฺเมว ปุชฺชามิ อตุตฺตานิ
 วิย กตฺวา. อยฺ มหาปวารณา ครุวาริกา ยถา มม ชาตทิวโส. อาพาโฆ เม

^{๒๐๗} ตรงกับวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑

^{๒๐๘} เฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ ๔ วัดราชประดิษฐ์สถิติมหาสิมาราม

อภิวฑฒติ. เอวํ ภายามิ อชฺช กาลํ การะยํ. อาปุจฺฉามหิ ภนฺเต สงฺฆํ.
จิรปริณิพฺพุตมปี ตํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ อรหนฺตํ สมมาสมฺพุทฺธํ. ตสฺส ฐมมํ
นมนสฺสามิ, อริยจ สงฺฆํ นนามิ, ยมหิ รตนตฺตยํ สรณํ คโตมฺหิ. อจฺจโย
มํ ภนฺเต อจฺจมา ยถาลํ ยถามุพฺพหิ ยถากุสลํ. โยหิ ภนฺเต อิมสฺมิมิ
อตุตฺถาเว ตถา ตถา ปมตฺโต อกุสลา นิ กมฺมานิ อกาสิ. ตสฺส เม ภนฺเต
สงฺโฆ อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิกุคฺคณาตุ อายตี สํวราย.

อิทานิ มยา ปจฺจสุ สีเลสุ สํวราริฎฺฐานํ กตํ. ตสฺส มยฺหิ เอวรูโป
มนสิกาโร อนุฎฺฐหิยติ ลิกฺขิยติ ปณฺจสุ ขนฺธेषุ, ฉสุ อชฺฉตฺตติเกสุ อายตเนสุ,
ฉสุ พาหิเรสุ อายตเนสุ, ฉสุ วิณฺญาเณสุ, ฉสุ สมฺพเสเสสุ, ฉสุ ฉทฺวาริกาสุ
เวทนาสุ. นตฺถตํ โลกสฺมิมิ, ยํ อุปาทียมานํ อนวชฺชํ อสฺส. ยํ วา ปุริโส
อุปาทียนฺโต น วชฺชวา อสฺส. อนุปาทานํ ลิกฺขามิ “สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา
สพฺเพ ฐมฺมา อนตฺตา ยถาปจฺจยํ ปวตฺตนฺติ, เนตํ มม, เนโสหฺมสฺมิมิ, น
เมโส อตฺตาคี.”

ยํ ยํ มรณํ สตฺตทานํ ตํ อนจฺจริยํ, ยโต เอตํ สพฺเพสํ มคฺโค, อปฺปมตฺตา
โหนตุ ภนฺเต. อาปุจฺฉามิ, วนฺทามิ. ยํ เม อปรทฺธํ, สพฺพํ เม สงฺโฆ ขมตฺ,

อาตุรสมิมปี เม กาเย จิตฺตํ น เหลสฺตาคูร์
เอวํ ลิกฺขามิ พุทฺธสฺส สาสฺนानุคฺชี กริ.

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระบรมราชานุญาตเก็บใจความเป็นภาษาไทย
ปัจจุบันว่า

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์โปรดทราบ เมื่อข้าพเจ้าเป็นพระภิกษุเคย
พูดไว้เสมอว่า ข้าพเจ้าถือกำเนิดจากครรภ์มารดาในวันมหาปวารณา
เมื่อจะสิ้นชีวิตลงถ้าข้าพเจ้าป่วยหนักในวันมหาปวารณา ขอให้พระภิกษุ
สามเณรช่วยนำไปยังที่มหาปวารณาในพระอุโบสถ ข้าพเจ้าจะปวารณา
๓ ครั้ง ตามกำลังที่มี แล้วจึงจะดับชีวิตลงต่อหน้าสงฆ์ ถ้าทำได้เช่นนั้น
จะเป็นการดีการควรของข้าพเจ้า เมื่ออยู่ในสมณเพศ ข้าพเจ้าเคยกล่าวไว้
อย่างนี้เสมอ

แต่บัดนี้ ข้าพเจ้าเป็นคฤหัสถ์แล้ว จะทำเช่นนั้นมิได้ ดังนั้น
ข้าพเจ้าจึงส่งเครื่องสักการะเหล่านี้มายังวัด ข้าพเจ้าขอบูชาสงฆ์ที่กำลัง
เตรียมทำปวารณากรรม พร้อมกับพระธรรมด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้
เสมือนมาด้วยตนเอง มหาปวารณาววันนี้เป็นวันพฤหัสบดี คล้ายกับวัน
เกิดของข้าพเจ้าพอดี ข้าพเจ้าป่วยหนัก เกรงว่าชีวิตจะจบลงเสียแล้วใน
วันนี้

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขออำนาจ ขออภิวาทพระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ปริณิพพานานแล้ว ขอนอบน้อมพระ
ธรรมคำสอนของพระองค์ ขอนอบน้อมพระอริยสงฆ์ ที่ข้าพเจ้าได้ถึง
เป็นสรณะแล้วทั้ง ๓ ประการ

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินใดๆ ด้วยความเขลา ความงมงาย ความไม่ฉลาด เป็นผู้ประมาท ทำอกุศลกรรมไว้ในอัตภาพนี้ ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์ได้โปรดรับการล่วงเกินนั้นว่าเป็นการล่วงเกินเถิด เพื่อจะได้ สำรวมระวังต่อไป

(ตำนานภาษาบาลีเช่นเดียวกับที่หลายท่าน ได้เคยสารภาพผิดกับ พระพุทธองค์)

บัดนี้ ข้าพเจ้าทำการอธิษฐานสำรวมอยู่ในศีล ๕ หมั่นศึกษา สำเนียง มนสิการอยู่ในขั้น ๕ อายุตระภายใน ๖ อายุตระภายนอก ๖ วิญญูณ ๖ สัมผัส ๖ และเวทนาทางทวาร ๖

สิ่งที่ควรยึดมั่นถือมั่น หรือคนที่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดๆ ก็ตาม ที่จะ ไม่มีโทษนั้นไม่มีเลยในโลกนี้ ข้าพเจ้ากำลังศึกษาการไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่ว่า

“สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง

สิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา

สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามปัจจัย

นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั้น

นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา”

การที่สัตว์ทั้งหลายจะต้องตาย ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะการตายเป็น ทางดำเนินของสัตว์ทั้งหลาย ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายไม่ประมาทเถิด ท่าน ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขออ้อลา ขอนมัสการ ขอสงฆ์ได้กรุณาอดโทษความผิด ทั้งปวงแก่ข้าพเจ้าเถิด

“เมื่อร่างกายกระสับกระส่ายอยู่
แต่จิตข้าพเจ้าหากระสับกระส่ายไม่
ข้าพเจ้าศึกษาปฏิบัติตามคำสอน-
ของพระพุทธเจ้าอยู่อย่างนี้”

ครั้นตรัสเสร็จแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรี-
สุนทรโวหาร เชิญพระราชนิพนธ์นั้นพร้อมกับเครื่องสักการะ ไปยังวัด
ราชประดิษฐ์สถิติมหาสิมาราม ซึ่งพระสงฆ์กำลังประชุมเตรียมทำ
ปวารณาออกพรรษาอยู่ มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยา-
ลงกรณ์ ประทับเป็นองค์ประธาน

พระยาศรีสุนทรโวหาร จดรูปเขียนเครื่องสักการะกราบถวาย
บังคมไปยังที่ประทับ แล้วอ่านพระราชนิพนธ์นั้น ณ ที่ประชุมสงฆ์
พระสงฆ์รับอภัยกรรม (การล่วงเกินดังกล่าว) แล้วทำปวารณากรรม

บางท่านกล่าวว่า ที่ประชุมสงฆ์ต่างตื่นตันใจ บางรูปที่เคยใกล้ชิด
มีน้ำตาคลอเบ้า บางรูปไม่สามารถถลกกลั้นไว้ได้ โปรดคิดว่าเป็นธรรมดา
ของปฤชชนตลอดถึงพระอริยะระดับต้น ๆ เช่นเดียวกับพระอานนท์ แม้
จะมีอายุ ๘๐ เพราะเป็นสหชาติกับพระพุทธองค์ ก็ไม่สามารถถลกกลั้นน้ำตา
ไว้ได้ เมื่อทราบว่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวันปรินิพพานอีก ๓ เดือน
ข้างหน้า

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมนสิการมันอยู่
กับภาวนามัยกุศล ชำระพระราชหฤทัยให้สะอาด และเสด็จสวรรคาลัย
เมื่อเวลา ๒๑.๑๕ น.

กล่าวกันว่า เกิดความอัศจรรย์มีหมอกคลุมไปทั่วพระนคร บาง
ท่านกล่าวว่า มีเทพองค์หนึ่งสิงในร่างสตรีผู้หนึ่งที่นครปฐม และกล่าวว่า
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว รุ่งขึ้นจึงมีหมายทาง
ราชการออกไป

หลายท่านกล่าวว่า เป็นไปตามพระราชปณิธานที่ทรงมุ่งหมาย
ตามที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์บางคาถาที่ควรติดตามพิจารณา เพราะ
นานนักนานหนาจึงปรากฏสักครั้งหนึ่ง

เรื่องทำวัตรเช้า – ทำวัตรเย็น

ตำนานวัดบวรนิเวศ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สวคมนตรีบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย ก็ตาม เทศนาวันมหาปวารณา ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (วิน ธรรมสารเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม ซึ่งเคยอยู่วัดราชาธิวาส ในคณะใต้ ซึ่งใกล้กับพระตำหนักที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยประทับเมื่อทรงผนวช ก็ตาม หนังสือสวคมนตรีของมูลนิธิวัดพระเชตุพนฯ ก็ตาม เอกสารพระบรมธาตุเขาพนมขุด จังหวัดเพชรบุรี ก็ตาม กล่าวไว้ตรงกันว่า พระคาถาสวคมนตรี บททำวัตรเช้า – ทำวัตรเย็น และธรรมเนียมอันดั่งงามต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติอยู่อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เป็นพระราชนิพนธ์และทรงตั้งขึ้นในครั้งนั้น จึงนำคาถาพระราชนิพนธ์และบททำวัตรเหล่านั้น มาแปลรวมไว้ในเล่มเดียวกัน เพื่อสะดวกแก่ผู้สนใจศึกษาต่อไป.

ทำวัตรเช้า

เมื่อเข้าประชุมพร้อมแล้ว หัวหน้าจุดธูปเทียน นอกนั้นยืนขึ้น
หรือนั่งคุกเข่าประนมมือ ครั้นเสร็จแล้ว ฟังนั่งคุกเข่า หัวหน้ากล่าวนำ
บูชาพระรัตนตรัย นอกนั้นว่าตามดังนี้

(หัวหน้า) อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา,
 พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นเป็นพระอรหันต์
 พุทฺธํ ภควนุตฺ อภิวัตฺเทมิ.
 ข้าพเจ้าขออภิวัตพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ผู้ตรัสรู้แล้วพระองค์นั้น (กราบ ๑ ครั้ง)

(หัวหน้า) สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,
 พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
 ธมฺมํ นมสฺสามิ.
 ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระธรรมเจ้านั้น (กราบ ๑ ครั้ง)

(หัวหน้า) สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,
 พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว
 สงฺฆํ นมามิ.
 ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์สาวกนั้น (กราบ ๑ ครั้ง)

วิชาจรณสมปุโน

ทรงสมบุรณ์ด้วยวิชาและข้อปฏิบัติเพื่อบรรลुวิชชานั้น
สุกโต

พระองค์เสด็จไปดีแล้วเพื่อบำเพ็ญประโยชน์

โลกวิทู

ทรงรู้จักโลกทุกประการ

อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ

ทรงฝึกผู้ที่ควรฝึกไม่มีใครยิ่งกว่า

สตุถา เทวมนุสสุสานิ

ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พุกุโร

ทรงตื่นและทรงปลุกผู้อื่นให้ตื่นแล้ว

ภควา

ทรงจำแนกแจกพระธรรม

โย อิมิ โลกิ สเทวกิ สมารกิ สพุรหุณกิ,

สสุสมณพุราหุณนิ ปชิ สเทวมนุสสุถิ

สยิ อภินุณา สจุกิตฺตวา ปเวเทสิ

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด, ทรงทำให้แจ่มแจ้งเพราะ
รู้อย่างด้วยพระองค์แล้ว, ทรงยังโลกนี้กับทั้งเทวดาและมาร

พรหม, ทรงยังหมู่ประชาพร้อมทั้งสมณะพราหมณ์, กับ
ทั้งเทวดาและมนุษย์ให้รู้อย่างทั่วถึงแล้ว

โย ธมมံ เทเสติ

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดทรงแสดงธรรม

อาทิกุลยาน์

ไพบราหฺมิณเฌียงตันคฺฉวยบตัง

มชฺฌกคฺฉวยาน์

ไพบราหฺมิณทํากลางคฺฉวยบทยาย

ปริโยสานกคฺฉวยาน์

ไพบราหฺมิณทิสฺสคฺฉวยบตสรูป

สาคคฺฉวยาน์ สพฺพญณฺหํ กเวลปฺริญฺณณํ

ปฺริสุทฺถํ พุรหุณฺจริยํ ปกาเสติ

ทรงประกาศพรหมจรรย์คือพระศาสนาบริสุทธิ์บริบูรณ์
สิ้นเชิง, พร้อมด้วยความหมายและหลักทางภาษาศาสตร์

ตมทํ ภควนฺตํ อภิปุชยามิ

ข้าพเจ้าขอบูชาซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น

ตมทํ ภควนฺตํ สิริสา นมามิ.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นด้วยเศียรเกล้า

(กราบ ๑ ครั้ง)

ชมฺมาภิกฺขุติ

(หัวหน้า) หนุท มยฺ ชมฺมาภิกฺขุตี กโรมฺ เส ฯ

ขอพวกเราพร้อมกันกระทำการสรรเสริญพระธรรมคุณเถิด

(รับพร้อมกัน) โย โส สุวากุขาโต ภควตา ชมฺโม

พระธรรมนั้นไฉนพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

สนฺทิฏฺฐิโก

อันผู้ปฏิบัติเห็นได้ด้วยตนเอง

อกาลิโก

ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

เอหิปสฺสิโก

กล้าเชิญวิญญูชนมาทำการพิสูจน์

โอปนยิโก

มีคุณค่าควรนำมาสู่ชีวิตตน

ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ

วิญญูชนพึงรู้ได้จำเพาะตน

ตมฺหํ ชมฺมํ อภิปุชยามิ

ข้าพเจ้าขอบูชาซึ่งพระธรรมเจ้านั้น

ตมฺหํ ชมฺมํ สิริสา นมามิ.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระธรรมเจ้านั้นด้วยเศียรเกล้า

สงฺฆมาภิถุติ

(หัวหน้า) หนท มยฺ สงฺฆมาภิถุตี กโรม เส ฯ

ขอให้พวกเรากระทำการสรรเสริญพระสังฆคุณเถิด

(รับพร้อมกัน) โย โส สุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าฉันใด เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว

อุหุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติซื่อตรง

ณายปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติเป็นธรรม

สามิจิปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติชอบยิ่ง

ยทิทํ จตฺตาริ นุริสฺสยฺกานิ อญฺฐุ นุริสฺสกุคฺคา

กล่าวคือพระอริยมุคค ๔ คู่ จำเนกเป็นพระอริยมุคค ๘

เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ

นี่คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

อาหุเนยฺโย

เป็นผู้ควรของค่านับ

ปาหุเนยฺโย

เป็นผู้ควรของต้อนรับ

ทกฺขิณฺเอยโย

เป็นผู้ควรของการทำบุญด้วยความเคารพ

อนุชติกรณียโย

เป็นผู้ควรทำอัญชลี

อนุตฺตํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสุตฺต

เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

ตมฺหํ สงฺฆํ อภิปุชฺยามิ

ข้าพเจ้าขอบูชาซึ่งพระอรียสงฆ์นั้น

ตมฺหํ สงฺฆํ สิริสา นมามิ.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระอรียสงฆ์นั้นด้วยเศียรเกล้า

(กราบ ๑ ครั้ง)

(หัวหน้า) **หนฺต มํ รัตนคฺตยปฺปณฺณมคฺคาถาโย เจว สํเวคฺวตฺต-**

ปฺริตีปฺกปาสฺสญฺจ ภณฺนาม เส ฯ

ขอให้พวกเรากล่าวพระคาถานอบน้อมพระรัตนตรัย และ

บาลีแสดงสิ่งให้เกิดความสลัดใจพร้อมเพรียงกันเถิด

(รับพร้อมกัน) **พฺพุโธ สุตฺตฺโธ กรุณฺนามหณฺณโว**

พระพุทธเจ้าพระองค์ใดหมดจดดีมีพระกรุณาดังมหรรณพ

โยจฺจนฺตฺตฺพุทฺธพฺพรณฺณโลจฺโน

มีพระญาณจักขุอันประเสริฐบริสุทธิ์โดยส่วนเดียว

โลกุตส ปาปุปกิเลสฆาตโก

ทรงฆ่าบาปและความเศร้าหมองของโลกเสียได้

วณฺหาภิ พุทฺธ อหมาทเรน ตํ

ข้าพเจ้าขอกราบไหว้พระพุทธเจ้านั้นด้วยความเคารพ

ธมฺโม ปทีโป วีย ตสฺส สตฺถุโน

พระธรรมใดของพระศาสดานั้นรุ่งเรืองดังประทีป

โย มคฺคปากามตเภทภินฺนโก

ต่างโดยประเภทคือมรรคผลและนิพพาน

โลกุตฺตโร โย จ ตทตฺถทีปโน

พระธรรมใดเป็นโลกุตระและส่องอรุณแห่งโลกุตระนั้น

วณฺหาภิ ธมฺมํ อหมาทเรน ตํ

ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ซึ่งพระธรรมนั้นด้วยความเคารพ

สงฺฆโม สุเขตฺตาทกฺขติเขตฺตสฺสณฺณิโต

พระอริขสงฆ์ใดปรากฏเป็นบุญเขตอันงามยิ่ง

โย ทิฏฺฐสฺสณฺโต สุกตานุโพธโก

เป็นผู้สงบประจักษ์และรู้ตามพระสุคตเจ้า

โกลปฺปหิโน อริโย สุขเมธโส

เป็นผู้ละความโลเล ไกลกิเลส และมีปัญญาดี

วณฺหาภิ สงฺฆํ อหมาทเรน ตํ

ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ซึ่งพระสงฆ์นั้นด้วยความเคารพ

อิฉะเจวมกนุติปฏิขเนยยกั

วตุตุตถยั วนุทยตาทิสงขตั

ปุลลณั มยา ยั มม สพพุพททวา

มา โหนตุ เว ตสุส ปภาวสิทฐิยา

บุญใดที่ข้าพเจ้าได้สร้างไว้แล้ว, ด้วยการไหว้พระรัตนตรัย
ที่ควรบูชาดังกล่าวนี้นี้, ด้วยความสำเร็จด้วยอำนาจของ
บุญนั้น, ขอความขัดข้องทั้งปวง จงอย่ามีแก่ข้าพเจ้าเลย

อิธ ตถาคโต โลเก อุปปนุโน

พระตถาคตเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลกนี้

อรหัง สมมาสมพุทโธ

เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ถูกต้องโดยพระองค์เอง

ธมโม จ เทสิโต

ทั้งพระธรรมก็ทรงแสดงไว้แล้ว

นียยานิโก

เป็นคุณธรรมนำสัตว์ออกจากทุกข์

อุปสมิโก

เป็นคุณธรรมนำสัตว์ให้ถึงความสงบสุข

ปรินิพพานิโก

เป็นคุณธรรมนำสัตว์ให้บรรลุนิพพาน

สมโพธิคามี

ยังสัตว์ให้บรรลुการตรัสรู้

สุกตปุเปเวทิต

อันพระสุกตเจ้าทรงประกาศแล้ว

มยนต์ ฌมมํ สุตวา

พวกเราสดับแล้วซึ่งพระธรรมนั้น

เอวํ ชานาม

ย่อมรู้อย่างนี้ว่า

ชาติปิ ทุกขา

แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์

ชราปิ ทุกขา

แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์

มรณมปิ ทุกขํ

แม้ความตายก็เป็นทุกข์

โสภปริเทวทุกขโถมนสุสุปายาสาปิ ทุกขา

แม้ความแห้งใจ, ความคร่ำครวญรำไร, ความทุกข์กาย

ทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์

อนปิเยหิ สมบโยโค ทุกโข

การประสบสิ่งไม่รักไม่พอใจก็เป็นทุกข์

ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข

การพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจเป็นทุกข์

ยมฺปิจฺณํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ

การไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์

สงฺขิตฺตเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา

โดยย่อ ชั้นที่ขีตมันถือมันเป็นทุกข์

เสยฺยถิํ

ข้อนี้กล่าวคือ

รูปฺปาทานกฺขนฺโธ

กองที่ขีตมันถือมันคือสิ่งที่ต้องสลาย

เวทฺนฺปาทานกฺขนฺโธ

กองที่ขีตมันถือมันคือความรู้สุขทุกข์

สณฺณฺปาทานกฺขนฺโธ

กองที่ขีตมันถือมันคือการทำมาหากิน

สงฺขารฺปาทานกฺขนฺโธ

กองที่ขีตมันถือมันคือความคิดอ่าน

วิญฺญาณฺปาทานกฺขนฺโธ

กองที่ขีตมันถือมันคือการรับรู้ทางอินทรีย์

เยสํ ปริญฺญา

เพื่อกำหนดรู้กองสภาวะธรรมดังกล่าว

ธรรมาโน โส ภควา

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเมื่อทรงมีพระชนม์อยู่

เอวํ พหุลํ สวากะ วินนตี

ทรงแนะนำพระสาวกอย่างนี้โดยมาก

เอวํ ภากา จ ปนสฺส ภควโต สวากะสุ อานุสาสนี พหุลํ

ปวตฺตตี

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นทรงสั่งสอนพระสาวกมีส่วนเช่นนี้

และส่วนมากย่อมเป็นไปว่า

รูปํ อนิจจัง

รูปเป็นสิ่งไม่เที่ยง

เวทนา อนิจจา

เวทนาเป็นสิ่งไม่เที่ยง

สญฺญา อนิจจา

สัญญาเป็นสิ่งไม่เที่ยง

สังขารํ อนิจจา

สังขารเป็นสิ่งไม่เที่ยง

วิญฺญาณํ อนิจจัง

วิญญาณเป็นสิ่งไม่เที่ยง

รูปํ อนตฺตา

รูปเป็นสิ่งมิใช่ตัวตน

เวทนา อนตฺตา

เวทนาเป็นสิ่งมิใช่ตัวตน

สญฺญา อนตฺตา

สัจฺญฺญาเป็นสิ่งมิใช่ตัวตน

สขุขารฺา อนตฺตา

สังขารเป็นสิ่งมิใช่ตัวตน

วิญฺญาณํ อนตฺตา

วิญฺญาณเป็นสิ่งมิใช่ตัวตน

สพฺเพ สขุขารฺา อนิจฺจา

สิ่งปรุงแต่งทั้งปวงเป็นสิ่งมิใช่ตัวตน

สพฺเพ ชมฺมา อนตฺตาติ

สิ่งทั้งรูปธรรมและนามธรรมทั้งปวงเป็นสิ่งมิใช่ตัวตน
คั้งนี้

เต มยํ

พวกเราทั้งหลาย

โอดีณฺณมฺหชาติยา ชรามรณฺน, โสเกหิ ปรีเทเวหิ ทุกฺเขหิ

โทมนสฺเสหิ อุปายาสฺเสหิ

พวกเราถูกทับถมแล้วโดยชาติ ชรา และมรณะ, โดยความ
แห้งใจ ความคร่ำครวญร่ำไร, ความทุกข์กายทุกข์ใจ และ
ความคับแค้นใจทั้งหลาย

ทุกุโฆติณณา ทุกุขปรเรตา

ชื่อว่าจอมอยู่ในทุกข์เผชิณอยู่กับความทุกข์

อปุเปวนามิมสฺส เภวลสฺส ทุกุขกฺขนฺหฺสฺส อนฺตฺกิริยา ปญ
ฉายธาคิ.

จะทำฉันใดเล่า การทำที่สุคทุกข์ทั้งสิ้นนี้ จะพึงปรากฏได้
จิรปรินิพฺพตฺมุปี ตํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส อรหฺนฺตํ
สมฺมาสมฺพุทฺธํ

เราทั้งหลาย อุทิศพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้ปรินิพพานาน
แล้ว ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปฺพุพฺพิตา

เป็นผู้ศรัทธาออกจากเรือนบวชไม่มีเรือน

ตสฺมี ภควติ พุทฺทมฺจิริยํ จราม

จะประพศติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น

ภิกฺขุณฺํ สิกฺขาสาชีวสฺมาปฺนฺนา

สมาทานศึกษาและดำรงชีพของภิกษุทั้งหลาย

ตํ โน พุทฺทมฺจิริยํ

ขอให้พรหมจรรย์ของพวกเรานั้น

อิมสฺส เภวลสฺส ทุกุขกฺขนฺหฺสฺส อนฺตฺกิริยาย สํวตฺตตุ.

จงเป็นไปเพื่อทำที่สุคทุกข์ทั้งสิ้นนี้ เทอญ.

อุบาสกอุบาสิกาพึงทำวัตร ต่อจาก อนุตทิกิริยา ปณฺญาเขตติ
ดังต่อไปนี้

จิรปรินิพฺพตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ กตา

พวกเราถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า, แม้ปรินิพพานแล้ว
พระองค์นั้น, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก

ธมฺมณฺจ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ

พร้อมทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์

ตสฺส ภควโต สาสนํ ยถาสติ ยถาพลํ มนสิกโรม

อนุปฺปฏิปชฺชาม

จะพิจารณาปฏิบัติตาม ซึ่งคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า
นั้นตามสติกำลัง

ธา ธา โน ปฏิปฺตติ

ขอให้การปฏิบัตินั้น ๆ ของพวกข้าพเจ้าทั้งหลาย

อิมสฺส เกวลสฺส ทฺถุขกฺขณฺธสฺส อนุตทิกิริยาย สํวตฺตตุ.

จงเป็นไปเพื่อทำที่สุดทุกข์ทั้งสิ้นนี้ เทอญ.

หน้าว่าง

ทำวัตรคำ

(หัวหน้าจุดธูปเทียนและกล่าวนำบูชาพระรัตนตรัย)

อรหํ สมมาสมพุทฺธो ภควา, พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น
พระอรหันต์, บริสุทธิหมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง
ทั้งหลาย, ได้ตรัสรู้ถูกถือนิติแล้ว, อิมหิ สกฺกาเรหิ,
ตํ ภควนฺตํ อภิปุชฺยามิ, ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า
นั้น, ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้,

(กราบ ๑ ครั้ง)

สุวากุขาโต ภควตา ฌมฺโม, พระธรรมคือศาสนา, อันพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าแสดงไว้ดีแล้ว, อิมหิ สกฺกาเรหิ, ตํ ฌมฺมํ
อภิปุชฺยามิ, ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งพระธรรมเจ้านั้น, ด้วยเครื่อง
สักการะ เหล่านี้

(กราบ ๑ ครั้ง)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ, หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟัง,
ของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว, อิมหิ สกฺกาเรหิ,
ตํ สงฺฆํ อภิปุชฺยามิ, ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งหมู่พระสงฆ์เจ้านั้น,
ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้

(กราบ ๑ ครั้ง)

สมุมาสมพุทฺโธ

ตรัสรู้ถูกต้องโดยพระองค์เอง

วิชาจรณสมุปนุโน

สมบูรณด้วยวิชาและข้อปฏิบัติเพื่อบรรลुวิชชา นั้น

สุคโต

เสด็จไปดีแล้วเพื่อบำเพ็ญประโยชน์

โลกวิทู

ทรงรู้จักโลกทุกประเภท

อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ

ทรงฝึกคนที่ควรฝึก ไม่มีใครยิ่งกว่า

สตุถา เทวมนุสฺसानัน

เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พุทฺโธ

ทรงตื่นและทรงปลุกผู้อื่นให้ตื่นแล้ว

ภควาติ.

ทรงจำแนกแจกพระธรรม ดังนี้แล

(หยุดระลึกถึงพระพุทฺธคุณ)

พทุธชาติคีติ

(หัวหน้า) หนุท มย์ พทุธชาติคีติ โกรม เส ฯ

ขอพวกเราจงพร้อมกันสวดสรรเสริญพระพุทฺชคุณเถิด

(รับพร้อมกัน) พทุธวารหนตฺวรตาทิคุณภิกฺขุโต

พระพุทฺชเจ้าทรงประกอบด้วยพระคุณ มีความ
เป็นพระอรหันต์อันประเสริฐ เป็นต้น

สุพุธภิกฺขาณกรุณาหิ สมากตฺตฺโต

พระองค์สมบุรณด้วยพระญาณอันยอดเยี่ยม และ
พระกรุณาทั้งหลายอันบริสุทฺธิ์

โพเชติ โย สุชนตํ กมลํ สุโร

ทรงปลุกหมู่ชนผู้มีอริยาศยามให้ตื่นแล้ว ดังดวง
สุริยย์ยังคงอกบัวให้คลี่บานฉะนั้น

วนุทามหํ ตมรณํ สิริสา ชิเนนทํ

ข้าพเจ้าขอไหว้พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
ผู้ไม่มีกิเลสรบกวน ผู้เป็นจอมพระชินะด้วยเศียรเกล้า

พุทฺโธ โย สพุทฺปาณินํ สรณํ เขมมุตฺตมํ

พระพุทฺชเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของ
สัตว์ทั้งปวง

พุทธ์ เม วนุทมานเนน ยัม ปุณฺณํ ปสฺสุตํ อิศ
 บุญใดที่ข้าพเจ้า ผู้ไหว้อยู่ซึ่งพระพุทธเจ้า ชื่อว่า ได้ขวน-
 ขวาย ทำแล้วในวันนี้

สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาहेสุํ ตสฺส เตชสา ฯ
 ด้วยเดชแห่งบุญนั้น ขอสรรพอันตรายทั้งหลาย อย่าได้มี
 แก่ข้าพเจ้าเลย ฯ

(พึงหมอบกราบลงแล้วว่า)

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
 พุทฺเธ กุณฺมํ ปกตํ มยา ยัม
 ข้าพเจ้าทำกรรมอันน่ารังเกียจใดในพระพุทธเจ้า ด้วยกาย
 วาจาใจก็ตาม

พุทฺโธ ปฏิกฺคณฺหตุ อจฺจนฺตุ
 กาลนฺตเร ตํวริตุํ ว พุทฺเธ.
 ขอพระพุทธเจ้าได้โปรดรับพฤติกรรมนั้น ว่าเป็นกรรม
 ล่วงเกินเพื่อสำรวมในพระพุทธเจ้าต่อไป.

ธมฺมานุสฺสติ

- (หัวหน้า) หนฺต มยฺ ธมฺมานุสฺสตินยฺ กโรมฺ เส ฯ
ขอพวกเราจงพร้อมกันทำนัยระลึกถึงพระธรรมคุณเกิด
- (รับพร้อมกัน) สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม
พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
สนฺทิกฺกุจฺโง
อันผู้ปฏิบัติเห็นได้ด้วยตนเอง
อกาลิโก
ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาล
เอหิปสฺสฺสิโก
ที่กล้าเชิญวิญญูชนมาทำการพิสูจน์
โอบนยฺโก
มีคุณค่าควรนำมาสู่ชีวิตตน
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิตี ฯ
วิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน ดังนี้แล
(หยุดระลึกถึงพระธรรมคุณ)

ธมฺมาภิกฺคิตฺติ

(หัวหน้า) หนฺต มยฺ ธมฺมาภิกฺคิตฺตี กโรมฺ เส ฯ

ขอพวกเราจงกระทำการสวดสรรเสริญพระธรรมคุณเถิด

(รับพร้อมกัน) สุวากุขาตตาทิกุณฺโณยวเสน เสยฺโย

พระธรรมเป็นสิ่งประเสริฐด้วย อำนาจประกอบ
ด้วยคุณ มีอาทิเช่น ความเป็นธรรมที่ตรัสไว้ดีแล้ว

โย มคฺคปาทปริยตฺตวิโมกฺขเกโท

พระธรรมใด อันต่างโดยมรรคผลปรีชาและ
วิโมกข์

ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริชาโร

พระธรรมย่อมดำรงผู้ทรงธรรมนั้นไว้ มิให้ตกลง
ไปสู่โลกอันต่ำทราม

วนุทามหํ ตมหารํ วรธมฺมเมตํ

ข้าพเจ้าขอไหว้พระธรรมอันประเสริฐนั้น
ซึ่งสามารถกำจัดความมีดมนเสียได้

ธมฺโม โย สพฺพปาณินํ สรณํ เขมมุตฺตมํ

พระธรรมใดเป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของสรรพสัตว์

ทุติยานุสฺสติภูจฺจัน วนุทามิ ตํ สิเรนหํ

ข้าพเจ้าขอไหว้พระธรรมนั้นอันเป็นที่ตั้งอนุสสติอย่าง
สองด้วยเศียรเกล้า

ธมฺมสุตฺตาสหฺมิมิ ทาโส ว ฌมฺโหม เม สามีกิสฺสโร
ข้าพเจ้าเป็นผู้กักค้ำแห่งพระธรรม พระธรรมเป็นสิ่ง
เหนือเกล้าของข้าพเจ้า

ฌมฺโหม ทุกฺขสฺส มาตา จ วิชิตา จ หิตสฺส เม
พระธรรมกำจัดความทุกข์ให้ด้วย ดำรงไว้ซึ่งประโยชน์
เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วย

ธมฺมสุตฺตาสหฺ นียฺยาเทมิ สริริธฺยชีวิตฺตญฺจิทํ
ข้าพเจ้าขออน้อมถวาย ซึ่งกายและชีวิตนี้แก่พระธรรม

วทุทฺตโนโตหํ จริตฺตสามี ฌมฺมสุตฺเตว สฺตฺตมฺมตํ
เมื่อข้าพเจ้าไหว้อยู่ชื่อว่าจักประพฤติตาม ซึ่งความที่
พระธรรมเป็นธรรมอันดี

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ฌมฺโหม เม สรณํ วรํ
ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ
ของข้าพเจ้า

เอเตน สจฺจจวฺชฺเชน วาทุเขยฺยํ สตฺถุ สาสเน
ด้วยการกล่าวความจริงนี้ ข้าพเจ้าพึงเจริญในศาสนาของ
พระศาสดา

ธมฺมํ เม วนฺตฺมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสฺสุตํ อิทํ
บุญใดที่ข้าพเจ้า ผู้ไหว้อยู่ซึ่งพระธรรม ชื่อว่า ได้ชวนถวาย
สร้างแล้วในวันนี้

สพเพปี อนุตรายา เม มาहेสุ์ ตสฺส เตชสา ฯ
ด้วยเดชแห่งบุญนั้น ขอสรรพอันตรายทั้งหลาย อย่าได้มี
แก่ข้าพเจ้าเลย ฯ

(พึงหมอบกราบลงแล้วว่า)

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
ธมฺเม กุณฺมํ ปกตํ มยา ยํ
ข้าพเจ้าทำกรรมอันน่ารังเกียจใดในพระธรรม ด้วยกาย
วาจาใจก็ตาม
ธมฺโม ปฏิคุคฺคณฺหตุ อจฺจนฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม.
ขอพระธรรมได้โปรดรับพฤติกรรมนั้น ว่าเป็นกรรม
ล่วงเกิน เพื่อสำรวมในพระธรรมต่อไป.

สงฺฆมานุสฺสติ

(หัวหน้า) หนฺท มยํ สงฺฆมานุสฺสตินยํ กโรมฺ เสา ฯ
ขอพวกเราจงกระทำนัยระลึกถึงพระสังฆคุณกันเถิด
(รับพร้อมกัน) สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ
พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว
อฺหุสฺส ปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ
พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีชื่อตรง

ฉายาปฏิปณฺโณ ภควโต สาวกสงฺโฆ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติเป็นธรรม

สามิจิปฏิปณฺโณ ภควโต สาวกสงฺโฆ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติชอบยิ่ง

ยทิทํ จตตาริ ปุริสสุกานิ อฏฺฐ ปุริสบุคฺคตา,

กล่าวคือพระอริยบุคคล ๔ คู่ จำแนกเป็นพระอริยบุคคล ๘

เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ

นี่คือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

อาหุเนยฺโย

เป็นผู้ควรของค่านับ

ปาหุเนยฺโย

เป็นผู้ควรของต้อนรับ

ทกฺขิณฺเวยฺโย

เป็นผู้ควรของทำบุญด้วยความเคารพ

อณฺุชฺฌิกรณฺิโย

เป็นผู้ควรทำอัญชลี

อนฺุคฺตฺรํ ปุณฺณกฺขេตฺตํ โลกสุสฺสาคิ.

เป็นบุญเขตของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่าคั้งนี้แล.

(หยุดระลึกถึงพระสังฆคณฺ)

สงฆมาภิกษิตี

(หัวหน้า) หนุต มยฺ สงฆมาภิกษิตี กโรม เส ฯ

เจริญพวกเรากระทำการสวดสรรเสริญพระสังฆคุณกันเถิด

(รับพร้อมกัน) สทฺธมฺโม สุปฏิปตฺติคุณาติยุตฺโต

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดจาก
พระสัทธรรม ประกอบด้วยคุณมีการปฏิบัติดี เป็นต้น

โยจฺจุรพฺพิโธ อริยบุคคลสงฆเสฏฺโฐ

คือหมู่พระอริยบุคคล ๘ อันประเสริฐ

สีลาทิมมปฺวาราสยกายจิตฺโต

มีกายและจิตอาศัยธรรมที่ประเสริฐมีศีล เป็นต้น

วณฺฑาทมฺหํ ตมฺรียาน คณฺ์ สุสุทฺธํ

ข้าพเจ้าขอไหว้หมู่พระอริยะที่หมดจดดีแล้วนั้น

สงฺโฆ โย สพฺพปาณินํ สรณฺ์ เขมมุตฺตมํ

พระสงฆ์เป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ตฺตียานุสฺสตีจฺจนํ วณฺฑาทมิ ตํ สีเรนฺหํ

ข้าพเจ้าขอไหว้พระอริยสงฆ์นั้น อันเป็นที่ตั้งอนุสสติอย่าง
ที่สามด้วยเศียรเกล้า

สงฺฆสฺสสาหสมฺมิ ทาโธ ว สงฺโฆ เม ฐามิกิสฺสุโร

ข้าพเจ้าเป็นผู้ก่อกำเนิดแห่งพระอริยสงฆ์ พระอริยสงฆ์เป็น
ผู้เหนือเกล้าของข้าพเจ้า

สงฺโฆ ทุกฺขสฺส มาตา จ วิชาตา จ หิตฺตสฺส เม
พระอริยสงฆ์เป็นผู้กำจัดทุกข์ให้ด้วย เป็นผู้ดำรงประโยชน์
เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วย

สงฺฆสฺสทาหํ นิยุยาทมิ สรีรณฺชีวิตญฺจิทํ
ข้าพเจ้าขอมอบถวาย ซึ่งกายและชีวิตนี้แด่พระอริยสงฆ์
วณฺทนุโศทํ จริตฺตสฺสมิ สงฺฆสฺสโปสฺสปฏิปฺนุนตํ
ข้าพเจ้าให้อำนาจเชื่อว่าจะปฏิบัติตามซึ่งความที่พระอริยสงฆ์
ปฏิบัติดีแล้ว

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ
ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระอริยสงฆ์เป็นที่พึ่งอันประเสริฐ
ของข้าพเจ้า

เอเตน สจฺจวฺชฺเชน วาทุเตนยฺยํ สตฺถุ สาสเน
ด้วยการกล่าวความจริงนี้ ข้าพเจ้าพึ่งเจริญในพระศาสนาของ
พระศาสดา

สงฺฆํ เม วณฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสฺสุตํ อิท
ข้าพเจ้ากำลังไหว้พระอริยสงฆ์อยู่ ชื่อว่า ได้ขวนขวายสร้าง
บุญใดไว้ในวันนี้

สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหตุํ ตสฺส เตชฺสา.
ด้วยเดชแห่งบุญนั้น ขอสรรพอันตรายทั้งหลายอย่าได้มีแก่
ข้าพเจ้าเลย

(พึงหมอบกราบลงแล้วว่า)

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา

สงฺฆเม กุภมฺมํ ปกตํ มยา ยํ

ข้าพเจ้าทำกรรมอันน่ารังเกียจใดในพระอริยสงฆ์ ด้วยกาย วาจาใจก็ตาม

สงฺโฆ ปฏิกุณฺหาตุ อจฺจนฺตํ

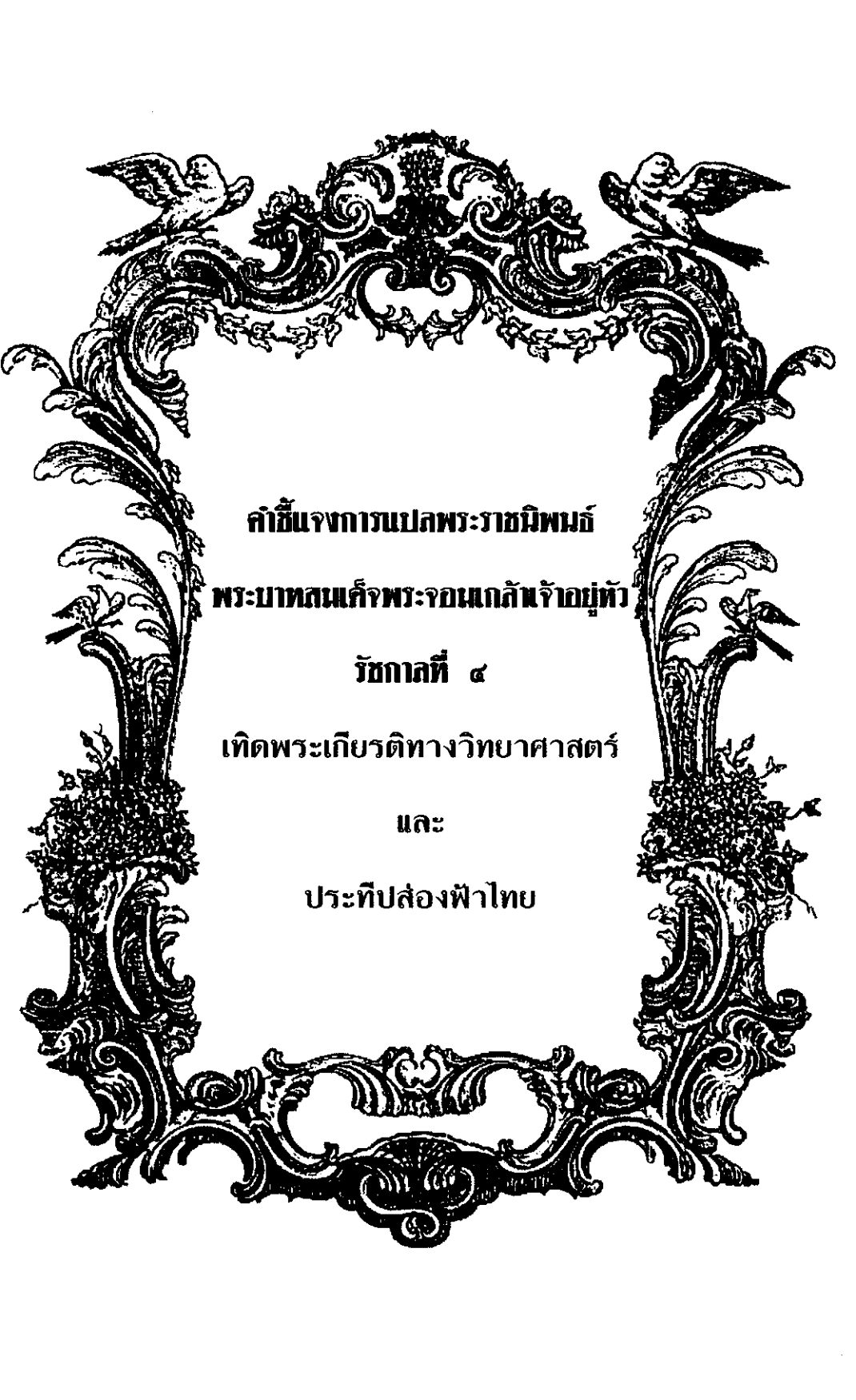
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺฆเม.

ขอพระอริยสงฆ์ได้โปรดรับพฤติกรรมนั้น ว่าเป็นกรรม ล่วงเกิน เพื่อตำรวมในพระอริยสงฆ์ต่อไป.

อุบาสิกา	เปลี่ยน	วนฺทนฺโตหํ	เป็น	วนฺทนฺตึหํ
		วนฺทมานน	เป็น	วนฺทมานาย
		ทาส ว	เป็น	ทาสี ว

ผู้เขียนคิดว่า สำเนียงการทำวัตรเช้า – เย็น ตามพระราชนิพนธ์นี้ จะกึกก้องได้ห้องฟ้าเมืองไทยเป็นมรดกทางสัตศาสตร์คู่แผ่นดินนี้สืบไป

อย่างที่สุดสมเด็จ ฯ กล่าวไว้ว่า ทรงทำให้พระพุทธศาสนาในเมืองไทย มีชีวิตชีวาขึ้น

คำชี้แจงการแปลพระราชนิพนธ์
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๔

เทิดพระเกียรติทางวิทยาศาสตร์

และ

ประทีปส่องฟ้าไทย

หน้าว่าง

บันทึกการแปลพระราชนิพนธ์

บางส่วนของคำชี้แจง

ผู้แปลคิดมาหลายวาระว่า พระพุทธเจ้าเคยทรงปรารภถึงอนาคตปิตุตกเศรษฐี ซึ่งชวนชวายถวายเป็นการบำรุงพระองค์ด้วยวิธีการต่างๆ แต่ไม่เคยทูลถามปัญหาใด ๆ เพราะคิดว่า ทรงเป็นทั้งพระมหากษัตริย์ สุขุมลลชาติ และเป็นพระสัพพัญญูสัมพุทธเจ้า ครั้นว่าเศรษฐีเคารพพระองค์ในฐานะ คือการเคารพที่ไม่ถูกต้อง คิดว่าการเคารพผลงานของพระองค์ผู้อัจฉริยะ แล้วไม่กล้าสัมผัสผลงานของพระองค์ด้วยความเคารพนั้น จัดเป็นอาชญากรรม จึงตัดสินใจแปลพระราชนิพนธ์เหล่านี้ด้วยความพยายามแล้วพยายามอีก และจากความพยายามนั้นความชัดเจนปรากฏขึ้นและมากขึ้นโดยลำดับ ภายใต้อรรถาธิบายที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวัช (วิน ธรรมสารเถร) ผู้เคยเป็นพระกรรมวาจาจารย์ มีความละเอียดอ่อนทั้งในภาษาบาลี และสำนวนภาษาไทย ซึ่งเคยปรึกษายามยากจะพึงพอใจและโปรดปราน จึงกล้าเสนองานแปลนี้ต่อสังคมกว้าง

หนังสือสวดมนต์ฉบับวัดพระเชตุพนฯ และสวดมนต์ฉบับหลวงมหามกุฏราชวิทยาลัย, บอกเชิงอรรถไว้ว่า พระคาถาเหล่านี้เป็นพระราชนิพนธ์ ร. ๔ จึงรักษาเชิงอรรถไว้ตามเดิม บางพระคาถาในบททำวัตรแต่งได้ยากอย่างยิ่ง เพราะมีลักษณะฉันทบึงคับ ทรงประกอบศัพท์มีความหมายลึกซึ้ง หลายแห่งทรงอัญเชิญพระพุทธวจนะเข้าประกอบอย่าง

สอดคล้ององคงาม มีสมาส – ตัทธิศ – สนธิกรณ์ครบครัน พระราชนิพนธ์
จึงเป็นพระจกพิเศษ ที่ต้องถึงความวิจิตรใน พระอัจฉริยสุขุมคัมภีรภาพ
ยากที่จะหาผู้ทัดเทียมได้ หลายแห่งมีลักษณะคล้ายมังคลัตถทีปนี คือ
พระคัมภีร์อธิบายมงคล ๓๘ ประการ ของ พระสุมังคลาจารย์แห่ง
ล้านนาในอดีตไกล

เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (วิน ชมฺมสารเถร) อดีต
เจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม เคยเล่าให้ฟังว่า กล่าวกันมาว่า ครั้งหนึ่ง
พระสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ และพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก
ชนบุรี เคยเป็นกรรมการร่วมคณะ ในการสอบบาลีสนามหลวงที่พระ
อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีมติขัดแย้งกัน

เมื่อพระสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เสด็จครองราชสมบัติ พระพุทธ-
โฆษาจารย์ คิดว่าราชภัยจะเกิดขึ้น เพราะคิดว่าพระองค์ทรงพยาบาล และ
เป็นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงเตรียมอพยพไปอยู่ที่อื่น ให้พ้นราชภัย
แต่ตรงกันข้าม สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมิกราชาธิราช ทรงเห็นว่า พระพุทธโฆษาจารย์
(ฉิม) เป็นพระที่มีความรู้ดีรูปหนึ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้เลื่อน
สมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ในพระราชพิธีพระบรม
ราชาภิเษก เรื่องนี้แสดงว่า พระองค์มิได้ทรงมีความพยาบาทในพระราช
หฤทัยตามที่บางคนเข้าใจ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) จึงแต่งคาถาถวายพระพร ซึ่ง
เริ่มต้นในหนังสือสวดมนต์ว่า

ย ยั เทวมนุสฺसानิ มงฺกลตถาย ภาสิตํ

เห็นว่าเป็นคาถาประกาศพระเกียรติคุณเรื่องหนึ่ง จึงนำมาพิมพ์
รวมไว้กับพระราชนิพนธ์ และบันทึกคำบอกเล่าไว้ ณ ที่นี้

พระคาถานอบน้อมพระรัตนตรัย ที่เริ่มต้นว่า

พุทฺธํ นเม รตนญฺตสรีริจิตฺตํ

ทรงประกอบศัพท์อย่างอัจฉริยะ และมีความหมายชัดเจน เช่น

อณฺโณอณฺญตฺตคฺคณฺโโยควสฺปฺวตฺตํ

เท่ากับ อณฺญ + อณฺญ + คฺคณ + โยค + วส + ปฺวตฺต มีความหมาย
ว่า พระพุทธ พระธรรม พระอริยสงฆ์นั้น มีคุณลักษณะสัมพันธ์ซึ่งกัน
และกัน แยกกันไม่ได้ เหมือนไม้ ๓ อันพึ่งกันอยู่

ปฺญฺณตฺถิกานมสมฺมุตฺตมปฺญฺณญฺมึ

ปฺญฺณ + อตฺถิกานํ + สม + อุตฺตมํ + ปฺญฺณ + ญฺมึ หมายความว่า
เป็นภูมิให้เกิดบุญอันอุดมเสมอสำหรับผู้ต้องการบุญ

นิพฺพานสจฺฉิกิริยาอุปนิสฺสยตฺถํ

เท่ากับ นิพฺพาน + สจฺฉิกิริยา + อุปนิสฺสย + อตฺถ หมายความว่า เอื้อต่อ
อุปนิสัยการทำให้แจ้งพระนิพพาน

ในพระคาถาเดียวกัน ตอนหนึ่งมีความว่า

โลกุตฺตราชิสฺมโย นียโต สุโพชฺฌนํ

ส่องว่า ทรงมีพระราชอุปนิสัยปรารถนาการบรรลุโลกุตตรธรรม
ที่เที่ยงแท้ กล่าวคือ การบรรลุธรรมระดับสูง มีความมั่นใจเมื่อพบศัพท์ว่า
สุโพชนม์ จากพจนานุกรมว่า สุโพชนม์ นิยมเป็นศัพท์ นปฺงสกลิงค์เสมอ^{๒๐๕}
ซึ่งแปลกจากศัพท์อื่นๆ แสดงว่าพระองค์ทรงรู้หลักไวยากรณ์อย่าง
กว้างขวาง ยากที่ผู้ศึกษาทั่วไปจะรู้ถึง แม้ว่าพระราชนิพนธ์ในทำวัตรเช้า-
เย็น ก็มีลักษณะที่ผู้มีวิญญูณนักปราชญ์ควรพิจารณา เช่น-

พุทธวารหตุรตาทีคุณาภิตฺโต

โยจจนตฺสูทฺทพฺพรณาดโลภโน

ลีลาธิชมฺมปวราสยกายจิตฺโต เป็นต้น

ล้วนส่องถึงพระปรีชาสามารถที่สุขุมคัมภีรภาพทั้งสิ้น

พระราชนิพนธ์ โมกฺขุปายคาถา กล่าวถึงวิธีความหลุดพ้น
ข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระไตรลักษณ์ว่า

ปฺนุปฺปฺนุ ปิพิตตฺตา อฺปฺปาเทน วเยน จ

เต ทฺกฺขา ว อนิจฺจา เย อถ สนฺตตฺตฺตาทีโต

ขันธเหล่าใดไม่เที่ยง ขันธ ๕ เหล่านั้นจัดว่าเป็นทุกข์แท้ เพราะ
ถูกความเกิดความเสื่อมเบียดเบียนอยู่เนื่อง ๆ และเพราะถูกเผาให้รุ่มร้อน
เป็นอาทิ

^{๒๐๕} อ. จำลอง สารพัตน์

ศัพท์ว่า สนุดตตตาทิโต = ถูกเผาให้รุ่มร้อนเป็นอาทิ มาจาก
 สัม+ตบะ อย่างที่นำมาเรียกในภาษาวิทยาศาสตร์ว่า สันดาบ คือการเผาไหม้
 จึงหมายความว่า ชั้นที่ ๕ ถูกเผาไหม้อยู่ตลอดเวลา

ในปตฺติทานคาถา พระคาถาแผ่ส่วนบุญ พระราชนิพนธ์ตอน
 หนึ่งว่า

ปญฺเจกจตุโวการ สัสนฺดา ภาวภเว
 ฌาตํ เย ปตฺติทานมฺเม เทวา เตสํ นิเวทฺย

สัตว์ปญฺจโวการ จตุโวการ เอกโวการ ที่ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อย
 ภพใหญ่ ที่รู้การแผ่ส่วนบุญของข้าพเจ้า อนุโมทนาด้วยตนเอง ส่วนผู้
 ที่ไม่รู้ ขอให้ทวยเทพช่วยประกาศให้พวกเขาได้ด้วย พบคำอธิบายว่า^{๒๐๐}

ปญฺจโวการ คือสัตว์มีชั้นที่ ๕ ในกามภพ

จตุโวการ คือสัตว์มีชั้นที่ ๔ ในอรุปรภพ ได้อรุปรมาณ โดยหลอม
 รูปชั้นที่ไว้ภายใน

เอกโวการ คือสัตว์ในอสัญญาภพ หรืออสัญญีสัตว์คัมภีร์รูปชั้น
 ๔ อย่าง ที่ผู้ใหญ่บางท่านเรียกว่า พรหมลูกฟักกระมัง

ขอฝากข้อคิดแต่ท่านผู้อ่านไว้พิจารณา เกี่ยวกับผลไม้หลาย
 ประเภท เช่น

๑. ผลไม้บางอย่าง มีทั้งเนื้อและเมล็ดปนกันอยู่ เช่นอะไร

^{๒๐๐} สัทธมมปโชติกา ภาค ๑ หน้า ๕๒

๒. ผลไม้บางอย่าง มีเนื้อห่อหุ้มเมล็ดอยู่ เช่นอะไร

๓. มีแต่เมล็ดพืช ซึ่งเก็บราก ลำต้น กิ่ง ใบ และรสทุกอย่างไว้ในเมล็ดพืชนั้น ก็อะไร

คิดว่าเป็นรูปธรรมที่จะให้ความเข้าใจนามธรรมได้บ้าง เพราะสิ่งที่เป็นรูปธรรมช่วยอธิบายนามธรรมได้เสมอ ตัวอย่างที่ปรากฏในพุทธประวัติ เช่น หอยสังข์ พิณ ๓ สาย ท่อนไม้ชุ่มน้ำ หรือแห้งสนิท ไม่เคยพบว่ามีศาสตร์ใด ๆ ที่มีธรรมชาติต่าง ๆ อธิบายเหมือนพุทธศาสตร์

จากพระคาถาแผ่ส่วนบุญ ทรงตั้งความปรารถนาไว้ว่า

นาฎารสปี อกพุพ- จานานิ ปาญญะยุหิ

ขออย่าให้เข้าถึงฐานะอาภัพ ๑๘ อย่าง

ตรัสว่า ผู้มีลักษณะเช่นนี้ แม้จะเข้าไปปาลึกก็บรรลुरुธรรมเบื้องสูงไม่ได้ ลักษณะอาภัพ ๑๘ อย่าง^{๒๐๐} คือ

๑. อปริสุทฺถกมฺมุนตา	มีกายกรรมไม่บริสุทธิ์
๒. อปริสุทฺถวจิกมฺมุนตา	มีวจีกรรมไม่บริสุทธิ์
๓. อปริสุทฺถมโนกมฺมุนตา	มีมโนกรรมไม่บริสุทธิ์
๔. อปริสุทฺถอาชีวา	มีอาชีพไม่บริสุทธิ์
๕. อภิซฺฌาลู	มีความเพ่งเล็งมาก

^{๒๐๐} ภยเกวรสูตฺร ม. ม., คลังปริยัติ. พ. พันธุเสนา ป.ศ. ๖

และ อ. ธวัช เพ็ญประภัสสร ป.ศ. ๘

๖. กามสุ ตีพุพราคา	มีความกำหนดแรงกล้าใน
กามทั้งหลาย
๗. พยาปนุนจิตตา	มีจิตพยาบาท
๘. ปทุญฺจมนสงกปฺปา	มีความคำริในใจชั่วร้าย
๙. ถีนมิทฺฐปรียุตตา	มีความง่วงเหงาเลื่อนลอยครอบงำ
๑๐. อวฺุปสนฺตจิตตา	มีจิตฟุ้งซ่าน ไม่สงบ
๑๑. กงฺขี วิจิกิจฺฉี	มีแต่ความลังเลสงสัย
๑๒. กตฺตูกงฺสกา ปรวมฺภี	ยกตนข่มผู้อื่น
๑๓. ฉมฺภี ภีรูกษาศิกา	มักสะอึกหวาดกลัว
๑๔. ลากสกุการสิโลกํ นิกามยมานา	ติดในลาภสักการะและการ
ยกย่อง
๑๕. กุสึตา หีนวีริยา	มีความเกียจคร้าน ความ
เพียรต่ำ
๑๖. มุฏฺฐสฺสตี อสมปฺชานา	หลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ
๑๗. อสมานิตา วิพฺภนฺตจิตตา	ไม่มั่นคง คิดหม่นอยู่ใน
เรื่องเดิม
๑๘. ทุปฺปญฺญา เอลมฺุคา	มีปัญญาทราวม งมง่าย

ส่วนการได้เกิดเป็นมนุษย์ ได้อุดมเพศ ได้บรรพชาอุปสมบท
ไม่เกิดในสกุลมิจฉาทิฏฐิ เป็นฐานะสำคัญในการบรรลุธรรมชั้นสูง
ขอฝากท่านผู้อ่านไว้พิจารณา การเป็นจอมปราชญ์ ซึ่งเรียกว่า มุนิมุนี หรือ

มหามุนี นั้น เป็นวิสัยที่นักบวชจะเข้าถึงได้สะดวกกว่า จึงตรัสว่า ชีวิตสมณะทำให้บริสุทธิเหมือนสังข์ที่ขัดดีแล้วได้

ขอเชิญท่านผู้อ่านกลับไปทบทวนพระราชนิพนธ์นอบน้อมพระรัตนตรัย ที่ทรงเริ่มต้นว่า พุทฺธ นม รตนกุตสรีรจิตต์ อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีความไพเราะทางฉันทลักษณ์และเนื้อหาสาระเป็นที่สุด ด้วยการพินิจพิเคราะห์เจาะลึก ด้วยความคิดทบทวน บนฐานของจิตที่สงบ ไม่ต้องพิถีพิถันจัดรูปเขียนหน้าพระ แต่ขอให้จุดเทียนที่ส่องโดยให้มีรังสีสอดส่องแรงกล้า คุงพลังไฟฟ้าในเครื่องถ่ายเอกสาร ท่านที่รู้ภาษาบาลีกรณาคูตามประกอบไปด้วย แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็ตาม ขอให้คิดว่าเป็นคำแปลภาษาสมอง คิดให้เห็นแต่ละบรรทัด ความหมายที่เป็นสาระจะปรากฏประจักษ์ขึ้นในห้วงความคิด แม้จะเป็นพระราชนิพนธ์เมื่อ ๑๐๐ ปีเศษมาแล้ว แต่ยังทันสมัยอยู่เสมอ เหมือนเพชรคงเป็นเพชร ทองคงเป็นทอง ไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร เป็นสิทธิที่ใคร ๆ สามารถเข้าถึงได้ ข้อสำคัญที่ยกระดับตนขึ้นสู่ฐานะของวิญญูชน เป็นบัณฑิตชนอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงกระดาก ก็จงประจักษ์ว่าเป็นคัมภีร์วิสัยอย่างไร เป็น อติพุทธนิมิต คือเห็นได้ยากยิ่งอย่างไร ดังนั้น อย่าเห็นแบบนั่งรถไฟผ่าน ๆ แต่ควรเป็นประเภทจับคู่อย่างพินิจพิเคราะห์

พระคาถาเรื่องอุบายพันทุกข์ซึ่งอยู่ถัดมา โดยเฉพาะบรรทัดที่มีข้อความว่า “ธรรมเหล่านั้นเป็นอนัตตา- เพราะแย้งต่ออัตตา” เป็นข้อความเชิงตรรกศาสตร์ ที่สืบมาจากอนิจจังและทุกขัง แล้วตรัสสรุปทั้ง

รูปธรรมและนามธรรมทั้งหมด (รวมถึงพระนิพพาน) ว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ที่ขัดแย้งต่ออัตตา เพราะสิ่งที่เป็นอัตตาต้องมีลักษณะบังคับได้ จะบังคับไม่ให้เจ็บป่วยได้หรือ จะบังคับไม่ให้แก่ตายได้หรือ จะบังคับให้พระนิพพานเป็นสมบัติของใคร ๆ ได้หรือ เพราะบังคับไม่ได้ดังกล่าว จึงเป็นอนัตตา บุคคลใดเห็นสิ่งใด ๆ เป็นอัตตา ตรัสดำเนินผู้นั้นอย่างแรงที่สุดว่า “โมฆบุรุษ” จึงขอฝากท่านผู้อ่านไว้ เพื่อพิจารณาว่าผู้สอนพระนิพพานว่าเป็นอัตตา เท่ากับเป็นการสอนนอกกรูหรือไม

พระบาลีท้ายพรหมชาลสูตรว่า...ยาวสุส กาโย จสุตติ, ตาว นันทกขนฺติ เทวมนุสฺสา, กายสุส เกทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา น นันทกขนฺติ เทวมนุสฺสา^{๒๑๒}

“ตลอดเวลาที่กายของตถาคตยังดำรงอยู่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมเห็นกายตถาคตนั้น เมื่อกายแตกดับสิ้นชีพแล้ว เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมไม่เห็นตถาคตทางรูปกายอีก” ผู้ซึ่งชวนผู้อื่นดูพระพุทธรูป ทางพระรูปกาย ทรงเปรียบเทียบว่าเหมือนคนที่ชี้ให้ผู้อื่นดูลมมะม่วงที่หล่นแล้วจากขั้ว เหลืออยู่แต่ก้านที่เป็นช่อมะม่วง ฉะนั้นไม่ต้องคิดให้เปลืองสมองว่า ผู้นั้นเป็นคนเช่นไร

ปรากฏในพระคัมภีร์ว่า พระพุทธรูปทรงใช้อิทธิทธิสังขาร คือ อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นอุปกรณ์การสอนบางครั้งเท่าที่จำเป็น เช่น ตอนโปรด

^{๒๑๒} ที. ที. ๘ หน้า ๕๕ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระองค์กุลิมาล และเมื่อพระสาวกปฏิบัติผิดทาง ทรงใช้อิทธิทธิสังขาร
เปล่งพระรัศมีไป ปราภฏเหมือนพระองค์รัศอยู่เฉพาะหน้า จึงขอฝาก
ไว้พิจารณาว่า ปฏิปทาพระอรหันต์แท้ ๆ เป็นอย่างไร

เทิดพระเกียรติ

วีรกรรมของพระมหाराชเจ้าทุกพระองค์ แม่ของชาวบ้าน บางระจัน เป็นต้นแบบของต้นสกุลไทยที่สละเลือดเนื้อและชีวิต เพื่อรักษาผืนแผ่นดินไทยไว้ให้ลูกหลาน ที่ลูกหลานจะพึงสำนึกไว้ในส่วนลึกของหัวใจ

วันหนึ่งฟังข่าวว่า สตรีผู้หนึ่ง มารดาอุ้มท้องมาจากแผ่นดินใหญ่ ได้อาศัยแผ่นดินนี้รองรับภาพแรกของชีวิต เข้าตัวสำนึกบุญคุณแผ่นดิน เป็นยิ่งนัก ไม่เคยถ่มน้ำลายรดแผ่นดินแม้เพียงครั้งเดียว ขอเทิดทูนหัวใจของสตรีผู้นั้น ในฐานะเป็นหัวใจตัวอย่างของหัวใจทั้งปวง

กล่าวกันว่า กรุงศรีอยุธยาเมื่ออายุ ๔๑๗ ปี เจริญรุ่งเรืองพอ ๆ กับกรุงปารีสในสมัยเดียวกัน สิ่งที่หลงเหลืออยู่บางส่วนจากการล่มสลาย แสดงว่า ความรุ่งเรืองขยายล้นกำแพงถึงนอกเมือง จริงตามที่ตรัสว่า สุคติยศที่จะบูรณะได้

เมื่อพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีแตกสามัคคีกันตรัสว่า “ไม่มีใครรู้ดอกว่า ความแค้นแย่งจะก่อความย่อยยับอย่างไร บัณฑิตเท่านั้นที่จะลดราวาศอกแก่กันได้” ความย่อยยับของกรุงศรีอยุธยา ประกาศโทษที่ไม่พึงประสงค์ของสามัคคีเภทไปชั่วนาคาปี

ความยากจนมีอายุยืนยาว โยงจากกรุงศรีอยุธยา ผ่านกรุงธนบุรีถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ กระทบถึงพระราชวงศ์ ตระกูลขุนนาง ครอบครัว

คฤหบดี ศิลปะ วัฒนธรรม แม้การพระศาสนาก็อยู่ในรูปเกรส่องบาดร
เสียโดยมาก

พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ ตั้งแต่กรุงธนบุรีถึงต้นกรุง
รัตนโกสินทร์ ทรงประทับประคองบ้านเมืองมาด้วยความระมัดระวัง
อย่างยิ่ง เหมือนประคองผู้ป่วยหนัก และป้องกันมิให้มีโรคแทรกซ้อน

เมื่อเศรษฐกิจดีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่การพระศาสนาที่บรรพ
บุรุษประนมมือทุกครั้ง เมื่อพระคุณเจ้ากล่าวว่ “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”
เป็นสถาบันที่ละเอียดอ่อนมาก จะออกคำสั่งอย่างราชการมิได้ เพราะ
ตั้งอยู่บนฐานของการเสียสละและศรัทธาส่วนบุคคล ถึงดั่งนั้น ก็ทราบว่
กำจัดพระภิกษุที่ประพฤติอนาจารเสียจำนวนมาก ที่หนีสึกเองก็มีไม่น้อย

ความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงจากบุคคลกลุ่มน้อยจึงเกิดขึ้น
ตามแบบอย่างของนักปฏิรูปผู้ฉลาดทั่วโลกจะพึงกระทำ ด้วยเหตุผลเช่นนี้
พระพุทธเจ้าจึงเสด็จทางไกล เมื่อทรงเห็นว่าจะมีผู้เข้าใจธรรมของ
พระองค์ และตรัสเรียกผู้ยินดีปฏิบัติตามพระองค์ว่ “ศากยบุตร” คือ
ผู้เป็นทายาทใกล้ชิดเหมือนพระบุตรของพระองค์

ความถูกต้องจึงตามตามสมณสาธูป ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือ ผล
ของการปฏิรูปนั้น แต่เป็นธรรมดาเมื่อปรากฏว่ ท่านผู้ใจบุญที่เคยแบมือ
ให้อาหารนกพิราบ บางตัวค่อย ๆ จิกกินอย่างถนอม บางตัวเท่านั้นที่จิก
กินโดยไม่ระวัง จึงจิกติดเนื้อหนังเจ็บปวดไปบ้าง หรือต้นพฤษชาติที่สุก
อาศัยอยู่ แล้วตอบแทนด้วยอุจจาระคละคลุ้ง นานไปสิ่งนั้นจึงกลายเป็น

นุ้ยโดยธรรมชาติ ปัญหาสำคัญ คือ การรักษาคุณภาพที่ทรงปฏิรูปแล้วให้ถาวรสืบไป

ชีวิตสมณะตรัสว่าเป็นอัปโลกาส คือ ว่าง เหมาะที่จะปลูกพืชพรรณคุณภาพต่างๆ ในชีวิต หากทำชีวิตให้เป็น “ภัทเทภรตตะ” คือ ให้เกิดความคิดแต่ละทิวาราตรี ชีวิตเช่นนั้นจะมีคุณค่าทั้งแก่อาณาจักรและศาสนจักร อย่างที่พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทยได้ทรงกระทำมาแล้ว

การใช้ชีวิตปฏิบัติชุดค์ของพระองค์ก่อนประโชชนไพศาล ตั้งต้นแต่การเข้าถึงความเป็นอยู่ที่แท้จริงของประชาชน เป็นต้นแบบการเสด็จประพาสต้นของสมเด็จพระปิยมหาราช และสืบมาถึงรัชกาลปัจจุบัน เป็นต้นแบบการมีพระราชวังในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ เพื่อเป็นที่ทรงพักแรมในการเสด็จเยี่ยมพสกนิกร และทอดพระเนตรโครงการในพระราชดำริต่างๆ ที่คณะรัฐบาลทุกสมัยควรถือเป็นต้นแบบปฏิบัติตลอดไป เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาบ้านเมือง

ผลของการเสด็จชุดค์เช่นกัน ที่ทรงพบและทรงเห็นคุณค่าของศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นจุดกำเนิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นโอกาสให้โบราณวัตถุของไทย ไปประกาศตัวต่อสายตาชาวกรุงลอนดอนและชาวกรุงปารีส เป็นสิ่งกระตุ้นให้ชาวยุโรปเกิดความสำนึกว่า เมืองไทยมีสิ่งบอกความเป็นอารยะมาช้านาน ใคร ๆ ไม่ควรคิดยึดเอาเป็นอาณานิคมอย่างง่ายดาย

ผลจากการเสด็จรูดงค์เช่นกัน ที่ทรงมีพระราชวโรกาสได้พบความมหัศจรรย์ขององค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งสงบนิ่งอยู่ในป่าดง แล้วทรงสนองพระราชปณิธานบูรณะสร้างอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน เป็นที่สืบสานทราบว่า เป็นแหล่งที่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่แผ่นดินนี้ครั้งแรก หลังจากการทำสังคายนาสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ทั้งเป็นที่พบศิลาจารึกว่า “ทุกสิ่งเกิดและดับจากเหตุ” ซึ่งเป็นคำสอนสมัยพุทธกาล ก่อนโซเครตีสของกรีก ผู้สอนหลักเหตุผลถึง ๑๐๐ ปีเศษ ก่อนอาร์คีมีดีสนักคำนวณชาวกรีกถือกำเนิดถึง ๒๐๐ ปีเศษ และก่อนกาลิเลโอผู้บุกเบิกจักรวาลแห่งอิตาลีถือกำเนิดถึง ๒,๐๐๐ ปีเศษ

การรู้ภาษาอังกฤษถึงขนาดของพระองค์ เป็นเหตุให้ทรงมีพระราชสาส์นภาษาอังกฤษฉบับแรกจากโลกตะวันออก ถึงพระนางเจ้าวิกตอเรียแห่งประเทศอังกฤษ นอกจากเป็นคุณเจสำคัญไขสู่วิชาการสมัยใหม่ต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นปัญญาวุธและเป็นเกราะสำคัญในการปกป้องมิให้ชาวยุโรปปฏิบัติกับประเทศไทย อย่างเช่นที่ทำกับหลายประเทศในเอเชีย โดยเพียงแต่อ้างว่าพวกกันไม่รู้เรื่อง ทั้งเป็นการประเดิมนางศิลาฤกษ์การศึกษาของประเทศไทย ไว้กับพระราชโอรสพระราชธิดาตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นเดิมมา

หลายสิ่งหลายอย่างที่ปรากฏเป็นแสงเงินแสงทองในรัชสมัยของพระองค์ ได้รับการสืบสานพัฒนาสืบมาถึงปัจจุบัน เมื่อมองในมุมกลับทำให้เห็นจุดบอดอย่างหนึ่ง ในการลบล้างวิชาประวัติศาสตร์ชาติจาก

ระบบการศึกษา จนเป็นเหตุให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตรัส
ปรารภขึ้น เพราะเป็นเหตุให้เยาวชนของชาติ ขาดความสำนึกในประวัติ
ศาสตร์ ไม่เห็นความสำคัญของบรรพบุรุษ และไม่เห็นคุณค่าของแผ่นดิน

การเสด็จเสวยราชย์ของพระองค์ ชาวนานาอารยประเทศต่าง แซ่
ซ้องสาธุการ หนังสือพิมพ์ต่างประเทศแสดงทัศนะว่า จะทรงนำสยามประเทศ
ไปสู่โลกกว้าง จะทรงพัฒนาบ้านเมืองไปคู่เคียงกับอารยประเทศทั้งหลาย ได้
ทรงสร้างเส้นทางไปสู่ยุโรปและอเมริกา ที่หลายท่านหลายคนต่างไปชูปดัว
ไปประกอบอาชีพ ไปทัศนารกันมามากต่อมาก จะมีใครสักกี่คนที่ทราบ
ว่า ใครเล่าที่เริ่มกรุยเส้นทางเหล่านั้นไว้

บางประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของชาติยุโรปกว่าจะได้รับ อิสร
ภาพ และยืนอยู่บนขาของตนเองอย่างสันติได้ ต้องสูญเสียชีวิตประชากรไป
มากต่อมาก บางประเทศถึงกับกล่าวกันว่า ๑ ศพ ต่อ ๑ ตารางเมตร ซึ่งกระ
โหลกศีรษะของศพเหล่านั้นยังปรากฏอยู่ เป็นความจริงว่า หลายประเทศเขามี
วันประกาศอิสรภาพ ใครเล่าที่ทรงปกป้องมิให้ประเทศไทยต้องมีวันเช่นนั้น
การไม่มีวันประกาศอิสรภาพ เป็นที่ภูมิใจลึกๆ ของคนไทยทุกคน เมื่อยืน
อยู่บนแผ่นดินต่างแดนที่ฉลองวันประกาศอิสรภาพ

จากการที่ทรงศึกษาลึกซึ้งในพระพุทธธรรม เป็นเหตุให้สังฆ-
มณฑลตื่นตัวถือเป็นแบบอย่าง แม้พระคุณเจ้าระดับสมเด็จพระเจ้าคุณ
ระดับผู้ใหญ่ ก็พิธีพิถันการใช้ภาษาไทยในการถวายพระธรรมเทศนา ถึง

เหล่านี้มีอนุภาพแผ่รังสีถึงการศึกษา การปฏิบัติ และการใช้วิจารณ์ญาณ ในการขบคิดหลักธรรมสืบ ๆ มา

พระอัจฉริยภาพของพระองค์ กระตุ้นให้ชาวไทยเห็นคุณค่า พระพุทธศาสนา เหมือนพระราชทานแว่นวิเศษไว้ เพื่อส่องความแพรวพราวของเพชรที่เจียรระไนดีแล้ว เว้นแต่คนไทยบางส่วนที่หลงผิดตาม บางสังคมที่ไร้วัฒนธรรม เพราะเป็นสังคมที่หลุดจากธรรมไปนานแล้ว อย่างที่ท่านนายกรัฐมนตรี^{๒๐๐} กล่าวว่า พวกเราไปหลงผิดเก็บเอาบางสิ่ง จากกองขยะเขามา และบางคนหลงผิดมากขึ้น เพราะแรงดึงดูดของ ทิฐิมานะ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า มิฉชาติภูมิมิโทษร้ายนัก เพราะทำให้เป็นตอ ในวิญญะ ลำพังหลงผิดคนเดียวพอทำเนา แต่ที่วางแผนให้คนอื่นหลงผิด ด้วยนั้นช่างร้ายเหลือ เหมือนชาวประมงสร้างความพินาศแก่ฝูงปลามาก ต่อมาก จะรอให้ชาวตะวันตกเห็นคุณค่าพระพุทธศาสนาทั้งหมดก่อน แล้วจะตามศึกษาบ้างกระนั้นหรือ

ความจริง ชาวตะวันตกหันมามองตะวันออก เมื่อทรงพยากรณ์ สุริยุปราคาครั้งนั้นแล้ว การที่พวกเขารักเหตุผลเป็นทุนนั้น ก็เท่ากับ พวกเขาพร้อมที่จะหันมาหาหลักสัจธรรมอยู่แล้ว เมื่อชาวโลกปลด เปลื้องตนจากกรอบของชนบประเพณีและศรัทธาเก่าๆ หลักเหตุผลใน

^{๒๐๐} พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร

พระพุทธศาสนาก็จะเป็นประทีปใหม่ นำชีวิตของชาวโลกวิทยาศาสตร์อย่างแน่นอน อย่างที่ไอน์สไตน์นักวิทยาศาสตร์ผู้เรื่อรนามกล่าวว่า “ศาสนาที่จะสนองความต้องการของโลกวิทยาศาสตร์ได้ จะต้องเป็นพระพุทธศาสนา” ชาวพุทธควรพิทักษ์พระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ไว้ จนกว่าจะถึงวันนั้น

ข้อความเหล่านี้เขียนด้วยภาษาวิด ขอเชิญท่านผู้อ่านสัมพันธ์กับข้อเขียนใหม่ของ ๒ ดอกเตอร์ ที่เกิดพระเกียรติดด้วยเรื่อง “วิทยาศาสตร์คู่ชาติฉบับหนึ่งที่หวังอก” ซึ่งปรากฏในหนังสือพิมพ์^{๒๐๔} ใจความว่า

“วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นกลยุทธสำคัญในการแก้ปัญหาและการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเทศไทยได้พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาแล้ว ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีการค้นคว้าทดลองเป็นรูปธรรม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำเวลามาตรฐานของไทยมาใช้คำนวณการเกิดสุริยุปราคา ณ หวังอก เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๑๑ เป็นผลงานการวิจัยวิทยาศาสตร์ครั้งยิ่งใหญ่ และครั้งแรกของชาติไทย

^{๒๐๔} ไทยรัฐ (ฉบับเช้า) วันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๔

โปรดเกล้าฯ ให้เชิญนักวิทยาศาสตร์และบุคคลสำคัญจากประเทศมหาอำนาจ มาดูการเกิดสุริยุปราคา เป็นเหตุให้ชาวโลกรู้ว่า ประเทศไทยมีอารยธรรมและวิทยาการที่ทันสมัย

ความเชี่ยวชาญทางดาราศาสตร์ของพระองค์ในครั้งนั้น เทียบได้กับนักดาราศาสตร์สากลในปัจจุบันที่มีอุปกรณ์คำนวณอย่างครบครัน

หากมองย้อนหลังไปในยุคนั้น ประเทศมหาอำนาจในทวีปยุโรป ได้พากันครอบครองดินแดนส่วนใหญ่ในทวีปเอเชีย หลายประเทศสู้รบอย่างไม่มีหวังและหลายประเทศกำลังพ่ายแพ้

แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่ามีวิธีเดียวที่ประเทศไทยจะอยู่รอดได้ คือการรับอารยธรรมสมัยใหม่มาปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ทรงวิเคราะห์แล้วนั้น คือเครื่องรักษาเอกราชให้ประเทศไทยอยู่รอดมาได้ตราบเท่าทุกวันนี้”

พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลต่างน้อมเกล้าฯ เทิดพระเกียรติว่า วันที่ ๑๘ สิงหาคม ของทุกปี เป็นวัน “พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย”

พระอัจฉริยภาพทางวิทยาศาสตร์ของพระองค์ มีรังสีสาดส่องถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ สมเด็จพระบรมราชชนก ให้ทรงรักและพยายามศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ ทรงเป็นเจ้าฟ้าพระองค์แรกที่ทรงศึกษาด้านนี้ ทรงถ่อมพระองค์ลงมาสัมผัสกับชีวิตคนยาก ถึงขนาดทรงยินดีสละพระโลหิตในพระสรีระของพระองค์ เพื่อช่วยชีวิต

ลูกคนยาก สังคมจึงกำหนดเอาวันที่ ๒๔ กันยายน ของทุกปี เป็น “วันมหิดล” และเกิดพระเกียรติว่าทรงเป็น “พระบิดาแห่งการแพทย์ไทย”

พระรังสีนั้นยังส่องถึง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้ทรงศึกษาที่อิงวิทยาศาสตร์เช่นกัน ก่อให้เกิดสถาบันพยาบาลศาสตร์ และเป็นที่เกิดพระเกียรติว่า ทรงเป็น “พระมารดาแห่งการสาธารณสุขไทย” ทรงซาบซึ้งในพระพุทธรูป ทรงสัมผัสกับปรัชญาของนักปราชญ์ต่างๆ อย่างกว้างขวาง ยิ่งกว่านั้น ทรงสละบริเวณวังสระปทุม ซึ่งเป็นที่ประทับส่วนพระองค์ให้เป็นแหล่งผลประโยชน์ และทรงเบี่ยงเบนผลประโยชน์นั้น ให้ตกถึงชาวป่าเขาเขาได้ร่มเย็น พวกเขาต่างแซ่ซ้องว่า “สมเด็จพระย่าแม่ฟ้าหลวง” เหมือนทรงมีพระกรเป็นพื้นที่หิบบั้นความสุข ให้คนยาก แม้พระสรีระของพระองค์ก็เป็นทางผ่านธรรมชารา ถึงผู้จงรักภักดีทั่วประเทศอย่างไม่เคยมี วันที่ ๒๑ ตุลาคม ของทุกปี เป็นวันรำลึกถึงพระองค์ท่าน

พระรังสีวิทยาศาสตร์ ยังสาดส่องถึงดินเกล้า ฯ พระพลังแห่งแผ่นดิน ที่พระราชทานฝนเทียมแก่ชาวกลีกร ยังแผ่นดินและพืชพรรณต่างๆ ที่กำลังเหี่ยวเฉาพอ ๆ กับชีวิตผู้เพาะปลูก ให้กลับชุ่มเย็นเบิกบาน ผลิดผล ชาวนาครท่ามกลางแหล่งน้ำมลภาวะ^{๒๐๕} ได้รับพระราชทานกัณฑ์บำบัดน้ำเสียให้กลับเป็นแหล่งอภิรมย์เป็นต้น เหล่าพสกนิกรจึง

^{๒๐๕} คำว่า “นาคร” แปลว่า ชาวเมือง

กำหนดเอาวันที่ ๑๕ ตุลาคม ของทุกปี เป็นวันเทิดพระเกียรติว่าทรงเป็น “พระบิดาแห่งเทคโนโลยี”

ทรงเป็น “กษัตริย์เกษตร” ของชาวเกษตรกรผู้เป็นส่วนใหญ่ของแผ่นดิน ทรงเป็น “เทพแห่งพระมหากษัตริย์” เมื่อพสกนิกรในแหล่งต่างๆ ของประเทศประสบความทุกข์ยาก ทรงเป็น “พระโพธิสัตว์” จากดุสิตสถานมาบำเพ็ญพระบารมี ทรงเป็น “พระมิ่งขวัญ” ที่ผดุงพระราชสำนักต่างๆ ทั่วสากล

พระรังสีแห่งวิทยาศาสตร์ยังเรืองรองถึง สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ ให้ทรงรักและทรงอุทิศหาในการวิจัหาด้วยยา เพื่อป้องกันและกำจัดโรคร้ายทั้งแก่ชาวไทยและต่างชาติดอย่างไร้พรมแดน ประชาชาติกำลังรอจารึกเทิดพระเกียรติว่า “ฟ้าหญิงผู้บุกเบิกเคมีสมุนไพรแห่งชาติ”

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชว่า “ความรู้ อาจเรียนกันกันหมดๆ”

เป็นความจริงว่า หลายคนสามารถเรียนวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ ได้ ความรู้ของหลายคนเหล่านั้นเคลือบด้วยมิฉนาคัทสนะ เคลือบด้วยความโลภ ความเห็นแก่ตัว เคลือบด้วยอหังการยกตัวข่มผู้อื่น เห็นทุกข์ยากของผู้อื่นว่ากรรมของเขา แล้วหันหลังให้กับการทำความดี

แต่ความรู้ความสามารถของแต่ละพระองค์ทั้งทางวิทยาศาสตร์ และทางอื่น เคลือบด้วยพระเมตตาพระกรุณาอย่างแรงกล้า ก่อให้เกิดการ

เสียดสละอย่างยิ่งใหญ่ ก่อให้เกิดการคิดการกระทำ เพื่อให้คนยากมีความสุขเห็นความทุกข์ของผู้อื่นเป็นโอกาสสร้างพระบารมี สิ่งนี้ต่างหากที่มีพลังให้ทุกคนยินดีน้อมเกล้าฯ เทิดพระเกียรติและเทิดทูน เพราะเป็นแนวทางของพระบรมครู ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณออกหน้า ในการประกาศพุทธธรรม เพื่อประโยชน์แก่อุฏและความสุขแก่ชาวโลก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระรังสีแห่งวิทยาศาสตร์สาดส่องเป็นทอด ๆ สืบมาอย่างประจักษ์ชัดเช่นนี้

ท่านเจ้าคุณพระเทพกิตติเมธี (สมภพ ภูริปัญญา, มหัทธนามคม) วัดราชผาติการาม เขตดุสิต กรุงเทพฯ จึงกล่าวสรุปไว้ว่า

ทรงมีพระราชโอรสธิดาที่ทรงคุณภาพด้วยพระปรีชาสามารถ

เช่น ในด้านรัชทายาทในการปกครองการศึกษาของประเทศ

มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ (เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์)

ด้านการพระศาสนา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พระองค์เจ้าชายมกุฏมุนีนาคมานพ)

ด้านการต่างประเทศ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ (พระองค์เจ้าชายเทวัญอุไทยวงศ์)

ด้านกวีนิพนธ์ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (พระองค์เจ้าชายวรวรรณกร)

ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี กรมพระยาคำรงราชานุภาพ
(พระองค์เจ้าชายดิศพลูกมาร)

ด้านการช่างวิจิตรศิลป์ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (เจ้าฟ้าชาย-
จิตรเจริญ)

แม้พระราชธิดาที่ทรงมีพระปรีชาสามารถ เช่น

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พระองค์เจ้าหญิง-
เสาวภาผ่องศรี)

สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกา
เจ้า (พระองค์เจ้าหญิงสว่างวัฒนา)

สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทนต์มณี พระอัครราชเทวี (พระองค์เจ้า-
หญิงสุทนต์มณี)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ “ทรงเป็นพระ
จอมปราชญ์” ของชาติไทยพระองค์หนึ่ง พระราชคุณูปการแก่ไพศาล
อนกอนันต์ สุดที่จะพรรณนา ทรงปกครองประเทศชาติ บำรุงพระพุทธ-
ศาสนา และพัฒนาสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระบรมราชจักรี-
วงศ์ ให้เจริญรุ่งเรืองวัฒนาสถาพรเป็นอเนกปริยาย สมควรจะได้รับ
การเทิดทูนให้ทรงเป็น “มหाराช” อีกพระองค์หนึ่งโดยแท้.

ประทีปส่องฟ้าไทย

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องอุปมาทมนสิการ คือการคิดสร้างสิ่งใหม่ขึ้น ภายใต้กรอบคือความสัตย์และความเป็นธรรม ตามที่นิยมพูดกันว่า ความคิดก้าวหน้า ความคิดสร้างสรรค์ เพราะมีความคิดดังกล่าว พระพุทธศาสนา วิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ และสิ่งดีงามทั้งปวงจึงเกิดขึ้น มีระบบวิวัฒนาการมาจนถึงยุคโลกาภิวัตน์ อาจารย์สายวิทยาศาสตร์ท่านหนึ่งกล่าวผ่านทางวิทยุว่า อย่าติดอยู่ในกรอบประเพณีจนเกินไป ควรอยู่อย่างมีเหตุผล พระพุทธเจ้าทรงปลื้มพระองค์จากสำนักอาจารย์ หลังตรัสรู้แล้ว ทรงอยู่กับตันติ คือแบบแผนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระมนสิการดังกล่าว จึงทรงปฏิรูปพระศาสนา ทรงนำบ้านเมืองพ้นจากวิฤติท่ามกลางหลายประเทศที่กำลังล่าอาณานิคม ทรงนำประชาชาติเข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์ ทรงริเริ่มพัฒนาในรูปแบบใหม่ๆ เป็นรากฐานการพัฒนาต่อ ๆ มา นักปราชญ์นานาชาติต่างสศุติว่า ทรงก้าวหน้า ทรงนำบ้านเมืองและประชาชนของพระองค์รับแสงอรุณแห่งวิทยาศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช พระราชปิโยรส ทรงสานต่อพระมนสิการก้าวหน้าของพระองค์ ด้วยพระปรีชาสามารถอย่างสุขุม คัมภีร์ภาพและปรากฏต่อเนื่องมาถึงโครงการในพระราชดำริของล้านเกล้าฯ องค์ปัจจุบัน

ขอเชิญท่านผู้อ่านวกกลับไปจุดเริ่มต้น คือ จุดที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประเดิมจุดประทีปการศึกษา โดยโปรดให้ตั้งโรงเรียนและให้จัดหาครูชาวยุโรปและชาวอเมริกันหลายคน มาเป็นพระอาจารย์ถวายความรู้สมัยใหม่แก่พระราชโอรส พระราชธิดา พระโอรส พระธิดาของพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ ในพระบรมมหาราชวัง นี่คือการที่ทรงจุดประทีปการศึกษาเริ่มแรกในประเทศไทย ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดหาชาวตะวันตกมาเป็นครูสอนแก่ข้าราชการทหารตำรวจ ทั้งโปรดให้จัดระบบราชการในรูปแบบอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงรักทรงใกล้ชิดชิดทรงมีพระราชวโรกาสทราบพระราชดำริและพระราโชบายต่างๆ ของสมเด็จพระบรมราชชนกเป็นอย่างดี ทรงสืบสานพระราชดำริและพระราโชบายทันที ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีโรงเรียนราชกุมารขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เป็นสถานศึกษาของพระราชโอรสพระราชธิดา พระราชวงศ์และบุตรขุนนางระดับผู้ใหญ่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีโรงเรียนเพื่อศึกษาของบุตรหลานคนทั่วไป ที่วัดมหรธรรณพาราม โปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนสวนกุหลาบ เป็นที่ศึกษาบุตรข้าราชการและพ่อค้าถึงระดับมัธยม เพื่อให้การศึกษาขยายตัวทั่วประเทศรวดเร็ว จึงทรงมอบนโยบายการศึกษาแก่พระเจ้าน้องยาเธอ คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นองค์อำนวยการ ผ่านเจ้าคณะมณฑลในภาคต่างๆ ของประเทศ โดยอาศัยศาลาวัดเป็นสถานศึกษา และ

พระสงฆ์เป็นครู ไม่ต้องรองบประมาณมหาศาลของแผ่นดิน ภายหลังก
จึงมอบกลับคืนแก่ทางราชการ

ประทีปการศึกษาได้ขยายต่อจากบางจังหวัดเป็นทุกจังหวัด จาก
บางอำเภอเป็นทุกอำเภอ ผ่านถึงตำบลและหมู่บ้าน ตลอดถึงการศึกษาใน
ระบบการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ ลองคิดถึงความจริงว่า เมื่อ ๕๐-๖๐ ปี
ที่แล้วมา ผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างอาคารเรียนคือใคร ปัจจุบันการ
ตื่นตัวทางการศึกษาถึงขนาดเอาตัวเข้าแลก เมื่อถึงฤดูกาลรับปริญญาบัตร
๑ วัน ๒ วัน ๓ วัน ๑ สัปดาห์ ๒ สัปดาห์ ภาพสวมครุยรับปริญญาบัตร
เป็นอารมณ์ประจำบ้านอย่างหนึ่งของครอบครัวทั่วไป ทั้งนี้เพราะทั้ง
๒ พระองค์ทรงมีพระราชปณิธานเหมือนกันว่า ^{๒๖}สยามต้องไม่เป็น
เมืองขึ้นของใคร โดยวิธีพัฒนาตัวเองให้ก้าวหน้าในทุกด้าน ตรงตามที่ชาว
ต่าง-ประเทศกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงเริ่มต้น และ
รัชกาลที่ ๕ ทรงกระทำต่อ เพื่อให้สามารถยืนอยู่บนขาของตัวเองได้

สถานศึกษาทั้งของรัฐและของเอกชนเกิดขึ้นมากต่อมาก
โดยเฉพาะของเอกชนที่สืบพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๔ โดยตรง
เช่น โรงเรียนราชินี โรงเรียนราชินีบน แม้โรงเรียนเกษมสิริอนุสรณ์
ซึ่งหม่อมเจ้าหญิงสุขศรีสมร และหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี ทรง
จัดสร้างขึ้น ทั้ง ๒ องค์ ทรงเป็นพระโอรสพระธิดาในพระองค์เจ้าเกษม

^{๒๖} เจ้าชีวิต หน้า ๔๕๘

ศรีสุภ โยค (กรมหมื่นทิวาทรงยศประวัติ) พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๔ โดยตรง แม้มหาวิทยาลัยมหิดล โรงพยาบาลศิริราช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ก็สืบพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างปฏิเสธไม่ได้

สถานศึกษาเหล่านั้นได้ผลิตบุคลากรธรรมา ออกมาทำประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ กิจการส่วนบุคคลมากต่อมาก และยังสิ้นเหลือกระจายอยู่ทั่วไปไม่น้อย

คนส่วนใหญ่ได้ทัศนาควงสุริย์เมื่อสายแล้วเท่านั้น น้อยคนจะตื่นขึ้นมาyslแสงเงินแสงทองก่อนอรุณรุ่ง ยิ่งแสงเงินแสงทองหน้าฝนยิ่งเห็นได้ยาก เพราะเมฆฝนปิดบัง หรือคนส่วนใหญ่ประจักษ์แต่อาคารสูงใหญ่เสียดฟ้า น้อยคนที่จะถามว่าวางรากฐานมาอย่างไร

ผู้ศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ถ้ามีโอกาสได้ศึกษาพระราชประวัติและผลงานของพระองค์เพิ่มขึ้น น่าจะทำให้การเกิดพระเกียรติว่าทรงเป็น “พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย” มีความหมายยิ่งขึ้นมิใช่หรือ

ท่านผู้อ่านตั้งแต่หน้าแรกถึงหน้าอวสาน ย่อมประจักษ์ในพระอัจฉริยภาพของพระองค์ ย่อมเห็นด้วยที่จะกล่าวว่า ถ้าทรงเป็นดวงจันทิมา น่าจะถึงเวลาที่ทรงพ้นจากเมฆฝนนั้นแล้ว เป็นเวลาที่ควรส่องโลกให้สว่างไสวด้วยรังสีนำอภิรมย์ อย่างพระพุทธรวงจะว่า

โสมน์ โลก ปภาเสติ อพุภา มุตโตว จนุทิมา
เหมือนดวงจันทร์พ้นจากเมฆ ส่องโลกให้สว่างได้ ฉะนั้น

แม้เมืองไทยจะสว่างไสวด้วยประทีปการศึกษา แต่สภาพการศึกษาก็ยังปรากฏเป็นเงามืดตามตัวอยู่ นั่นคือสิ่งที่ พระพุทธเจ้า หลวงทรงปรารภกับพระเจ้าน้องยาเธอในครั้งนั้นว่า “จะคิดอ่านกันอย่างไร เมื่อการศึกษาทำให้คนฉลาดแยบยลในการโกงบ้านโกงเมือง ในการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น” กลายเป็นระบบการศึกษา ที่ก่อให้เกิดความมืดมนขึ้นท่ามกลางหมอกสีขาว ยังเป็นปัญหาสืบมาถึงปัจจุบัน และรุนแรงมากขึ้น

ความสำนึกเป็นล้านเกล้าฯ ในพระอัจฉริยภาพพระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์สายคาราศาสตร์ ความสำนึกอย่างลึกซึ้งในพระคุณของเจ้าพระคุณ สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (วิน ชมมสารเถร) และความสำนึกล้านเกล้าฯ ในพระคุณทั้งมวล แห่งพระผู้เป็นพลังแผ่นดินที่ดีเด่นดังพระโพธิสัตว์กำลังบำเพ็ญพระบารมี รวมเป็น ๓ พลัง บันดาลใจในเบื้องต้นอย่าง สำคัญยิ่ง ในการพยายามเขียนรุ่งอรุณนี้จนมาถึงจุดที่พอใจว่าสำเร็จแล้ว

ขอบูชาสิ่งที่ควรเคารพบูชาทั้งปวง ด้วยเครื่องสักการะ คือ รุ่งอรุณนี้ ซึ่งสำเร็จด้วยความเพียรเคลือบด้วยกุศลเจตนาแล้ว

ขออนุโมทนาการเพียรอ่านของท่าน หากพบความผิดพลาดประการใด โปรดถือว่านั่นคือสิ่งบอกนัยความสมบูรณ์เบื้องต้น ด้วย

อานิสงส์ในการพยายามอ่านหนังสือประกอบ และความพยายามในการ
แปลพระราชนิพนธ์ด้วยความระมัดระวัง รวมเป็นเวลา ๔-๕ ปี และด้วย
อำนาจจิตงามของท่านผู้หวังดี กับด้วยความกรุณาของท่านผู้ช่วยพิมพ์
คอมพิวเตอร์ และจัดรูปเล่ม ให้รื่องอรุณนี้สำเร็จดังปรากฏในมือนี้ ขอให้
ท่านเหล่านั้น และผู้เขียน จงเป็นบุญภาคี คือมีส่วนได้บุญในอนาคตกาล
ในที่สุดนี้ ขอประคองความคิด และจบลงด้วยข้อเขียนอย่าง
บรรจงว่า

“พระองค์ใดเล่า ที่ทรงเป็นรื่องอรุณแห่งปวงชนชาวไทยในยุค
วิทยาศาสตร์ ผู้มีแวมแห่งบัณฑิต ควรคิดทบทวนให้ชัดเจน บนฐานของ
ความเป็นจริง ควรสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างลึกซึ้ง และควร
เทิดทูนพระองค์อย่างไร”

ขอเทิดทูนพระอัจฉริยภาพไว้เหนือเกล้าฯ

ร.ศ. สุวรรณ เพชรนิล

๒๕ ก.ย. ๔๔

เอกสารอ้างอิง

๑. พระราชพิธีสิบสองเดือน. พระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๕
ฉบับกรมศิลปากร สำนักพิมพ์บรรณาคาร ๒๕๐๓.
๒. ไทยรบพม่า. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, สำนักพิมพ์คลังวิทยา,
๒๕๐๕.
๓. ประวัติบุคคลสำคัญ. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, ๒๕๐๕.
๔. พระนิพนธ์อธิบายลัทธิธรรมเนียม. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ,
สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๔.
๕. ตำนานวัดบวรนิเวศ. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรส มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๔.
๖. เจ้าชีวิต. พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕
๗. พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม. นาย เอ บี กริสโวลด์
ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศสกุล ทรงแปล, มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕
๘. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์. ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
สำนักพิมพ์ คลังวิทยา, ๒๕๐๖.
๙. ประชุมพงศาวดาร. ภาค ๑๕ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ,
สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๗.

๑๐. สวตมนต์ฉบับคณะสงฆ์. มูลนิธิวัดพระเชตุพน ฯ
สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๔๕๕.
๑๑. ภาพจิตรกรรมวัดเบญจมบพิตร. มูลนิธิเบญจมบพิตร.
๑๒. เฉลิมพระเกียรติด้านพระศาสนา รัชกาลที่ ๔.
วัดราชประดิษฐ์สถิติมหาสีมาราม, ๒๕๔๔.
๑๓. สิ่งแรกในเมืองไทย ๓ เล่ม.. สงวน อึ้งคง. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์แพร่พิทยา, ๒๕๐๒.
๑๔. ชีวประวัตินักวิทยาศาสตร์. วัชรพันธุ์ พิษณุวัตร,
สำนักงานหอสมุดกลาง ๐๕, ๒๕๒๗
๑๕. พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏฯ. มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕
๑๖. บางเรื่องจาก ENCYCLOPIDIA AMERICANA.
๑๗. เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง. คลังวิทยา, ๒๕๐๒
๑๘. ประชุมศิลาจารึก ศ. ยอช เซเดส์. โรงพิมพ์กรุงธน, ๒๕๒๖

ที่ปรึกษา

๑. พระเทพกิตติเมธี (สมภพ ฐิริปญฺโญ)

วัดราชผาติการาม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
ที่ปรึกษาเรื่องราชสกุลสายรัชกาลที่ ๔

๒. พระเทพโมลี (สุนทร สุนฺทรารโภ)

วัดราชผาติการาม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
ที่ปรึกษาการใช้หลักพุทธธรรม

๓. พลเอกวิเศษ คงอุทัยกุล รองสมุหราชองครักษ์

ที่ปรึกษาการใช้ราชศัพท์

คณะผู้จัดทำ

๑. พระเทพโมลี (สุนทร สุนทรธาโก)	ประสานงาน ๑
๒. พระครูวิลาสวรวิธาน (ไสว ปาสาทิโก)
(พระอุปฐากเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณมรณภาพ)	ประสานงาน ๒
๓. พระครูพุทธพจนประกาศ (กฤษณ์พล อภิพลโต)	พิมพ์คอมพิวเตอร์
และจัดรูปเล่ม
๔. พระมหาเทียนชัย ฐมฺมรโต	พิมพ์คอมพิวเตอร์
๕. พระบรรลือ ปุณฺณโฆสโก	ประสานคณะศิษย์
ในการจัดพิมพ์
๖. คุณบุญเสริม ประสิทธิ์กุล	พิมพ์คอมพิวเตอร์

ขอขอบพระคุณพระคุณเจ้าทุกรูป ที่สมัครใจร่วมบุญภาคีครั้งนี้
ไว้เป็นอย่างสูง

สุวรรณ เพชรนิล
ผู้เขียนและตรวจทาน

รายนามผู้อุปถัมภ์การพิมพ์

๑	วัดราชผาติการาม	๕๐,๐๐๐	บาท
๒	พระเทพโมลี และคณะศิษย์	๒๕,๐๐๐	บาท
๓	พระราชสุมนต์มุนี วัดศรีรัตนาราม จ. ระยอง	๒,๐๐๐	บาท
๔	พระปริยัติสารเมธี	๑,๐๐๐	บาท
๕	พระครูสังวรวิกรม วัดนพคุณ นครศรีฯ	๓,๐๐๐	บาท
๖	พระครูสุเมธมงคลญาณ	๑,๐๐๐	บาท
๗	พระครูวิลาสวรวิธาน (สินใหม่)	๑๐,๐๐๐	บาท
๘	พระครูวรญาณโกวิท	๕,๐๐๐	บาท
๙	พระครูวินัยธรสุวรรณ จิตวณโณ (ปิ่นนาค)	๕,๐๐๐	บาท
๑๐	พระมหาวิเชียร รมมวชิโร	๑,๐๐๐	บาท
๑๑	พระมหาประธาน กิตติวณโณ	๑,๐๐๐	บาท
๑๒	พระครูปลัดสุจินต์ รมมจินโณ (สำลี)	๑,๐๐๐	บาท
๑๓	พระครูวินัยธรรมงคล กิตติมมงคล	๒,๐๐๐	บาท
๑๔	พระครูบรรณวัตร สุนทรโร (มัชฌิมสถิตย์)	๒,๐๐๐	บาท
๑๕	พระมหาไพฑูรย์ อคควชิโร (เพชรทวี)	๒,๐๐๐	บาท
๑๖	พระบรรลือ ปุณณโฆสโก (สิงห์ทอง)	๒๐,๐๐๐	บาท
๑๗	คุณแม่พิน จิวไม้แดง(โยมมารดาพระเทพโมลี)	๕๐,๐๐๐	บาท
๑๘	คณะอุบาสก-อุบาสิกา วัดราชผาติการาม	๑,๗๑๕	บาท
๑๙	คุณสมคิด เอกบุศย์	๕,๐๐๐	บาท

๒๐	คุณภคินี เอกบุศย์	๕,๐๐๐	บาท
๒๑	คุณเรณู - น.อ. นันทนา บำรุงชีพ	๕,๐๐๐	บาท
๒๒	พล.อ. วิเศษ คงอุทัยกุล พล.ต. หญิง คุณหญิงรัชนีกร คงอุทัยกุล	๔,๐๐๐	บาท
๒๓	น.ส.สิริสุตา สุขถาวรกร	๒,๐๐๐	บาท
๒๔	อ. ศรีศักดิ์ เสสสะเวช	๑,๐๐๐	บาท
๒๕	ร.ศ.เจิม - ร.ศ.สุพัตรา ชุมเกตุ	๕,๐๐๐	บาท
๒๖	ผ.ศ.อภิชาญ - คุณพิมพ์พรรณ ปานเจริญ	๕,๐๐๐	บาท
๒๗	คุณประเทือง โทรักษา	๕,๐๐๐	บาท
๒๘	อ. กันติมา เพ็ชรนิล	๘,๐๐๐	บาท
๒๙	คุณประสิทธิ์ - คุณนลินี ทองแก้ว	๘,๐๐๐	บาท
๓๐	อ. ประเทือง - อ. สุภาภรณ์ แดงงาม	๕,๐๐๐	บาท
๓๑	อ. สังคม - อ.วิมล แก้วสว่าง	๓,๐๐๐	บาท
๓๒	คุณประเวศ - คุณอำนาจ สังข์ศรีอินทร์	๓,๐๐๐	บาท
๓๓	คุณอารีย์ ป. สัตยารักษ์	๓,๐๐๐	บาท
๓๔	คุณศุภโชค เลื่อมแก้ว และครอบครัว	๓,๐๐๐	บาท
๓๕	คุณประธาน โทรักษา	๒,๐๐๐	บาท
๓๖	คุณวินัย - คุณอาภรณ์ บุญโสภณ	๖,๐๐๐	บาท
๓๗	คุณจรรยาพรหม สุกกสังข์ และครอบครัว	๕,๐๐๐	บาท
๓๘	คุณโกศล แก้วบุญส่ง	๓,๐๐๐	บาท
๓๙	คุณสาโรจน์ เขียวมาศ	๓,๐๐๐	บาท

๔๐	คุณถวิล - คุณจรัสศรี คลั่งสิน	๒,๐๐๐	บาท
๔๒	คุณจีระพันธ์ - คุณชฎาภรณ์ กองสาร	๒,๐๐๐	บาท
๔๓	คุณบุญใจ - คุณนงลักษณ์ รักแดง	๒,๐๐๐	บาท
๔๔	คุณแม่จั่ว รัตนมณี	๑,๐๐๐	บาท
๔๕	น.ต. บุตวิชัย - คุณบุศรัตน์ สิงห์ทอง	๒,๐๐๐	บาท
๔๕	คุณมณฑา สิงห์ทอง	๒,๐๐๐	บาท
๔๖	คุณโอภาส - คุณนิยม สิงห์ทอง	๒,๐๐๐	บาท
๔๗	คุณกำลัง - คุณทัศนีย์ นาคะชาติ	๒,๐๐๐	บาท
๔๘	พ.ต.ต. ชูชาติ-คุณพจนีย์ โสภา และครอบครัว	๑,๐๐๐	บาท
๔๙	คุณศศิวิมล - คุณวิทวัส ปัวฒพันธ์	๑,๐๐๐	บาท
๕๐	คุณเสรี - คุณนารีลักษณ์ สุขกิจ	๑,๐๐๐	บาท
๕๑	คุณนิยม - คุณทิพย์วรรณ จิวจิ้น	๒,๐๐๐	บาท
๕๒	คุณระเมียร - คุณเอมอร ศิวะศรียานนท์	๒,๐๐๐	บาท
๕๓	คุณพชัย-คุณก่องกุล - คุณธฤติมา บุญมาก	๑,๐๐๐	บาท
๕๔	คุณนิภารงค์ - คุณชัชฌารัช คุณประกัชรา จันทนะ	๑,๐๐๐	บาท
๕๕	คุณเสถฐุนิธิ - คุณนิภาพร สุภนิชยารักษ์	๑,๐๐๐	บาท
๕๖	นางสังัด สุภนิชยารักษ์ และครอบครัว	๕๐๐	บาท
๕๗	คุณสุชาติ เป้านวงศ์	๒,๐๐๐	บาท
๕๘	พ.ท. สุรัตน์ พุ่มคง	๑,๐๐๐	บาท
๕๙	พ.ต. วีรัช ธีญญากร	๑,๐๐๐	บาท

๖๐	คุณจตุติ ทองเรือง	๑,๐๐๐	บาท
๖๑	คุณสรรเสริญ อินทร์ตัน และครอบครัว	๑,๐๐๐	บาท
๖๒	นายบุญย พรหมสถิต	๑,๕๘๑	บาท
๖๓	คุณระจิต อิงค์ปัญญา	๒๐,๐๐๐	บาท
๖๔	อ. อมร โสภณวิเศษฐวงศ์ และครอบครัว ร.ศ.สุวรรณ คุณวรรณุช เพชรนิล	๓๔,๐๐๐	บาท

